

WOORD VOORAF

Deze masterproef werd geschreven ter afsluiting van mijn opleiding Toegepaste Economische Wetenschappen: Handelsingenieur aan de Universiteit van Hasselt. De afstudeerrichting die ik hierbij koos is Operationeel Management en Logistiek met optie Accountancy. Het onderwerp van deze masterproef ligt dus in lijn van mijn afstudeeroptie. Het afleveren van de masterproef in de huidige versie is niet zonder slag of stoot verlopen. De gevoelens van teleurstelling en vreugde waren nooit veraf. Zonder de hulp van enkele personen was deze masterproef nooit geworden wat ze vandaag is. Daarom zou ik van deze gelegenheid gebruik willen maken om mijn dankbaarheid uit te drukken ten opzichte van een aantal personen.

Eerst en vooral wil ik zowel mijn promotor Prof. dr. Nadine Lybaert als mijn copromotor Maarten Corten bedanken. Zij hebben mij met de juiste begeleiding en de nodige adviezen bijgestaan bij de realisatie van deze masterproef. Hun kritische blik bood mij steeds een uitdaging om me verder te gaan verdiepen in de materie. Daarnaast werden ook twee interviews afgenomen om een betere kijk te verkrijgen op de praktijk. De bevoorrechte getuigen die mij te woord wilden staan, wil ik daarom eveneens bedanken.

Verder verdienen ook mijn ouders, mijn broer en mijn zus, evenals mijn vrienden een woord van dank. Ze waren in staat om mij op de juiste momenten op te beuren en te motiveren om door te gaan. Daarnaast nog een woord van dank voor mijn medestudenten. Zonder hen zou het niet mogelijk geweest zijn om deze masterproef tot een goed einde te brengen, en mijn studies succesvol te beëindigen.

Jolien Vanduffel

Overpelt, mei 2014

SAMENVATTING

Aanslepende boekhoudschandalen evenals de recente financiële crisis stelden overheden en economen de laatste decennia voor de uitdagende denkoefening om meer zekerheid te scheppen voor een stabielere economie. Transparante en betrouwbare rapportering van de ondernemingsresultaten zijn daarbij uiterst noodzakelijk gebleken. Tevens won de rol van de externe auditor aan belang. Dit resulteerde in strengere wetgeving rond de externe audit, zowel op internationaal als nationaal niveau. Het is natuurlijk onontbeerlijk dat bedrijven de verplichte externe audit vervolgens ter harte nemen. Daarenboven fundeert de wetenschap de auditpraktijk met gedegen onderzoeken. Echter, wat de weigering van een externe audit betreft, laten economen nog een grote leemte. Met deze masterproef hoop ik dat onbekende terrein te verkennen en minstens gedeeltelijk in te vullen. De praktijk wijst namelijk uit dat talrijke ondernemingen géén externe auditor aanstellen ondanks de verplichting, een mogelijk storend en destabiliserend element in het zekerheidssysteem dat de audit is. De centrale onderzoeksvraag die in deze masterproef behandeld wordt, is daarom als volgt geformuleerd:

"Welke bedrijven weigeren een verplichte externe audit en waarom doen zij dit?"

Hoofdstuk 1 is een inleidend hoofdstuk waarin het de weigering van een externe audit gesitueerd wordt binnen de huidige Belgische private context. Eveneens wordt de centrale onderzoeksvraag geformuleerd samen met de verschillende deelvragen. Deze deelvragen worden één voor één beantwoord in deze masterproef om nadien een globaal antwoord te formuleren op de centrale onderzoeksvraag. Een aantal deelvragen zijn gericht op de theorie en zullen met behulp van een literatuurstudie worden beantwoord. Daarnaast zijn er een aantal deelvragen die praktijkgericht zijn, waarvoor een empirisch onderzoek tot een oplossing zal leiden. Tot slot wordt het onderzoeksplan uit de doeken gedaan.

Hoofdstuk 2 is de aanvang van de literatuurstudie. Vooreerst wordt het begrip auditing nader gedefinieerd. De definitie benadrukt een aantal voorname aspecten van auditing. Daarnaast wordt de opdeling tussen de interne en de externe audit kort gedeut. Daaruit blijkt dat het onderscheidend kenmerk voor een externe audit de onafhankelijkheid van de auditor is. Eveneens wordt gewezen op de gerechtelijke gevolgen in verband met het niet aanstellen van een commissaris voortvloeiend uit de wettelijke omkadering van de externe audit. Een tweede deel binnen dit hoofdstuk gaat dieper in op het aanbod van auditdiensten: de taken die de externe auditor uitvoert evenals de voorwaarden waaraan een externe auditor moet voldoen. Nadien wordt de vraag naar auditdiensten besproken te beginnen met de verplichte externe audit. Het wettelijk kader wordt geschetst waaruit duidelijk blijkt welke ondernemingen verplicht zijn een externe auditor aan te stellen. Dit hoofdstuk sluit af met de bespreking van een viertal belangrijke theorieën die de vraag naar auditing verklaren.

Hoofdstuk 3 zet de literatuurstudie verder met een uiteenzetting van de voor- en nadelen die in verband gebracht kunnen worden met een externe audit. Een afweging tussen deze voor- en nadelen zal uiteindelijk leiden tot de beslissing om al dan niet een externe auditor aan te stellen.

Hoofdstuk 4 spitst zich toe op het ontwikkelen van de hypothesen. Een kosten-batenanalyse vormt hierbij het uitgangspunt. Het opstellen van de hypothesen gebeurt aan de hand van de voorgaande literatuurstudie, aangevuld met enkele bevindingen uit gevoerde interviews. In totaal worden twaalf hypothesen opgesteld.

De methodologie wordt vervolgens uitgelegd in **hoofdstuk 5**. Dit hoofdstuk start met een overzicht van de gebruikte variabelen. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen afhankelijke, onafhankelijke en controlevariabelen. Vervolgens komt de gegevensextractie aan bod. Een overzicht van de ondernomen stappen om tot de uiteindelijke steekproef te komen wordt weergegeven.

Hoofdstuk 6 heeft tot doel een eerste inzicht te geven in de variabelen opgenomen in de steekproef. De variabelen worden in dit hoofdstuk aan een aantal testen onderworpen. Zo worden ontbrekende gegevens aangevuld en wordt gecontroleerd op uitschieters. Een beschrijvende analyse geeft een beter inzicht in de dataset. Ook wordt de collineariteit nagegaan. Een vergelijking tussen bedrijven mét en zonder auditor voor alle onafhankelijke variabelen sluit dit hoofdstuk af.

Hoofdstuk 7 bevat de resultaten van de regressieanalyse. De twaalf hypothesen worden getoetst met behulp van de steekproef. De bedoeling is om op statistische wijze te onderzoeken of de opgenomen variabelen een invloed hebben op het weigeren van een audit. Vervolgens worden ook enkele bijkomende analyses uitgevoerd. Zo wordt de robuustheid van het model nagegaan en wordt het belang van de referentiecategorie aangetoond. Daarnaast wordt ook nog binnen de steekproef van bedrijven die geen auditor aanstellen gekeken of er wel voorzien wordt in een substituuat.

Hoofdstuk 8 is een afsluitend hoofdstuk. Een algemeen besluit voor de masterproef wordt gevormd, waarbij de belangrijkste punten worden aangehaald. Daarenboven is een kritische terugblik voorzien op de zwakheden van dit onderzoek. Voor verder onderzoek worden aanbevelingen geformuleerd.

INHOUDSOPGAVE

Woord vooraf.....	I
Samenvatting	III
Inhoudsopgave	V
Lijst van tabellen.....	VII
Deel I: Situering van het praktijkprobleem	- 1 -
Hoofdstuk 1. Probleemstelling	- 1 -
1.1 Praktijkprobleem.....	- 1 -
1.2 Centrale onderzoeksvraag en deelvragen	- 3 -
1.2.1 Centrale onderzoeksvraag.....	- 3 -
1.2.2 Deelvragen	- 4 -
1.3 De onderzoeksopzet	- 5 -
Deel II: Literatuurstudie.....	- 7 -
Hoofdstuk 2. De externe audit in België.....	- 7 -
2.1 Definitie van een externe audit	- 7 -
2.2 Aanbod van auditdiensten in België	- 9 -
2.2.1 Hoedanigheid van een commissaris.....	- 9 -
2.2.2 Taken van een commissaris.....	- 10 -
2.3 Vraag naar auditdiensten verklaard door de wettelijke verplichting in België.....	- 11 -
2.4 Vraag naar (vrijwillige) externe audit verklaard door verschillende theorieën	- 13 -
2.4.1 De agency-theorie.....	- 14 -
2.4.2 De informatietheorie als onderdeel van de agency-theorie.....	- 17 -
2.4.3 De verzekeringstheorie	- 18 -
2.4.4 De institutionele theorie.....	- 19 -
Hoofdstuk 3. Instellen van een externe audit	- 21 -
3.1 Economische baten van een externe audit.....	- 21 -
3.1.1 Tegengaan van agency-problemen	- 21 -
3.1.2 Daling van de informatieasymmetrie	- 23 -
3.1.3 Verwezenlijken van financiële noden	- 25 -
3.2 Minpunten van een externe audit	- 27 -
3.2.1 Tijdsaspect van de audit	- 27 -
3.2.2 Audit falen en risico.....	- 28 -

3.2.3	Afhankelijkheid van de auditor.....	- 29 -
3.2.4	Kostenplaatje	- 29 -
3.2.5	Aanstelling en ontslag van de commissaris.....	- 31 -
3.2.6	Andere controlemechanismen	- 32 -
Deel III:	Empirisch onderzoek.....	- 33 -
Hoofdstuk 4.	Hypothesevorming.....	- 33 -
4.1	Hypothese met betrekking tot de controlestructuur	- 33 -
4.2	Hypothese met betrekking tot de bedrijfsgrootte.....	- 34 -
4.3	Hypothesen met betrekking tot het bedrijfsrisico	- 35 -
4.4	Hypothese met betrekking tot de winstgevendheid	- 37 -
4.5	Hypothesen met betrekking tot de sector	- 38 -
Hoofdstuk 5.	Methodologie	- 41 -
5.1	Onderzoeksmodel.....	- 41 -
5.1.1	Afhankelijke variabele	- 41 -
5.1.2	Onafhankelijke variabelen	- 41 -
5.1.3	Controlevariabelen	- 43 -
5.2	Gegevensverzameling.....	- 45 -
Hoofdstuk 6.	Verkennen van de steekproef.....	- 49 -
6.1	Ontbrekende waarden.....	- 49 -
6.2	Uitschieters	- 50 -
6.3	Beschrijvende analyse	- 50 -
6.4	Collineariteit.....	- 54 -
6.5	Vergelijking wel of geen auditor m.b.v. kruistabel	- 57 -
Hoofdstuk 7.	Regressieanalyse.....	- 61 -
7.1	Logistische regressie	- 61 -
7.2	Bijkomende analyses	- 66 -
7.2.1	Robuustheid	- 66 -
7.2.2	Uitdieping van de industrieën	- 68 -
7.2.3	Accountant aanstellen in plaats van commissaris	- 71 -
Hoofdstuk 8.	Algemeen besluit.....	- 75 -
8.1	Conclusies.....	- 75 -
8.2	Beperkingen van het onderzoek	- 78 -
8.3	Aanbevelingen voor verder onderzoek	- 78 -
Lijst van	geraadpleegde werken	- 81 -

LIJST VAN TABELLEN

Tabel 1 Verklaring industriedummy's	- 43 -
Tabel 2 Samenvatting variabelen.....	- 44 -
Tabel 3 Groottecriteria o.b.v. CBN-advies	- 45 -
Tabel 4 Selectiecriteria.....	- 47 -
Tabel 5 Beschrijvende statistieken voor de afhankelijke variabele AUDITOR.....	- 51 -
Tabel 6 Beschrijvende statistieken voor de onafhankelijke variabelen	- 53 -
Tabel 7 Beschrijvende statistieken voor de controlevariabelen.....	- 54 -
Tabel 8 Correlatietabel met significantieniveau.....	- 56 -
Tabel 9 Kruistabel auditor versus verlies en industrie	- 58 -
Tabel 10 T-toets voor gelijke gemiddelden.....	- 59 -
Tabel 11 Regressieresultaten	- 63 -
Tabel 12 Robuustheid door andere maatstaven voor grootte en winstgevendheid	- 67 -
Tabel 13 Bijkomende onderverdeling industrieën.....	- 68 -
Tabel 14 Significantie met betrekking tot de referentiecategorie.....	- 70 -
Tabel 15 Beschrijvende analyse voor de afhankelijke variabele SUBS.....	- 72 -

DEEL I: SITUERING VAN HET PRAKTIJKPROBLEEM

Hoofdstuk 1. PROBLEEMSTELLING

Het eerste gedeelte van deze masterproef handelt over de probleemstelling binnen de bredere context, namelijk een weigering van een verplichte audit. Hieruit zal blijken waarom deze masterproef relevant en actueel is. Nadien worden de centrale onderzoeksvraag en deelvragen opgesteld en besproken in sectie 1.2, gevolgd door de onderzoeksopzet in sectie 1.3.

1.1 PRAKTIJKPROBLEEM

Zoals in het verleden reeds is gebleken, heeft de economie nood aan een waarheidsgetrouwe weergave van de financiële staat van de onderneming. Verscheidene boekhoudschandalen die zich reeds hebben voorgedaan waaronder *Lernout & Hauspie* in België en *Enron* in de Verenigde Staten vestigden de aandacht op het belang van betrouwbare financiële staten van een onderneming (Van Hulle, Lybaert, & Maes, 2010). De recente financiële crisis binnen Europa benadrukte daarenboven de nood om het financieel systeem te stabiliseren. Een belangrijk aandeel in het verzekeren van economische financiële stabiliteit in de toekomst is daarbij weggelegd voor de externe audit (European Commission, 2013). Het zijn immers de transparantie en betrouwbaarheid van de jaarrekening die in de hand worden gewerkt door het aanstellen van een externe auditor (Dries, Van Brussel, & Willekens, 2004). De beslissing om met een bedrijf in zee te gaan wordt in talrijke gevallen gebaseerd op de financiële staten die het bedrijf rapporteert. Het risico bestaat hierbij dat middelen verkeerd worden toegewezen (Gramling, Rittenberg, & Johnstone, 2010). Aangezien de auditor zekerheid verschaft over de financiële positie van het bedrijf, kan de auditfunctie dit risico vermijden en de sleutel tot financieel evenwicht zijn (European Commission, 2013).

De primaire verantwoordelijkheid voor het verstrekken van betrouwbare informatie ligt echter altijd bij het management, maar de auditor fungeert als een klankbord naar de buitenwereld toe (Van Hulle et al., 2010). Verschillende partijen worden op één of andere manier beïnvloed door het aanstellen van een bedrijfsrevisor. Tot de talrijke belanghebbenden van de revisorale controle behoren naast investeerders ook banken, leveranciers, aandeelhouders, werknemers en overheidsinstanties als voornaamste raadgevers van de financiële staten (Vander Bauwhede & Willekens, 2004). Een tussenkomst van een externe auditor heeft gevolgen voor de financiële toestand van de geauditeerde entiteit, voor de economie in het algemeen alsook voor het openbaar belang (European Commission, 2013). De taak van de auditor is er bijgevolg één die geschiedt in het algemeen belang (European Commission, 2013). De auditor probeert onder meer te voorkomen dat de historische jaarrekeninginformatie, die gebaseerd is op een boekhoudkundig raamwerk, materieel onjuist zou blijken (Doty, 2012; European Commission, 2013). Eenieder die belang heeft bij de door de onderneming openbaargemaakte financiële informatie, moet er op kunnen vertrouwen dat er deskundig en degelijk gerapporteerd wordt over de gepubliceerde informatie (Van Hulle et al., 2010).

De wetenschappelijke literatuur heeft zich tot op heden echter vooral gefocust op de vraag naar auditdiensten en haalt menig voordeel aan van een externe financiële controle. De agency-theorie alsook de informatietheorie worden hier maar al te graag bij betrokken (zie o.a. Willekens, 2008; Sarens et al., 2012; Lennox, 2005). Agency-problemen treden op wanneer het moeilijk wordt om iemand volledig te controleren. Deelnemers van het economisch verkeer hebben immers de neiging om uit eigenbelang te handelen, waardoor belangenconflicten optreden. Door middel van financiële verslaggeving wordt er door het management verantwoording afgelegd voor zijn daden (Sarens et al., 2012). Echter belanghebbenden zijn er zich van bewust dat het management een jaarrekening kan opstellen die niet per definitie waarheidsgetrouw rapporteert. Daarenboven heeft de ene persoon vaak meer informatie ter beschikking dan de andere, wat leidt tot informatieasymmetrie (Sarens et al., 2012; Willekens, 2008). De nood aan een onafhankelijke scheidsrechter kan dus te verklaren zijn vanuit de belangenconflicten tussen verschillende belanghebbenden die voortvloeien uit de bedrijfsactiviteit (Carey, Simnett, & Tanewski, 2000; Willekens, 2008). Een externe audit kan een deel van de problemen kenteren. Een externe auditor die de betrouwbaarheid van de jaarrekening attesteert, zorgt immers voor betrouwbare informatie waardoor het opportunistisch handelen vermindert en conflicten afnemen (Willekens, 2008).

De overheid schrijft wettelijke audits, zijnde de externe audit, voor aan bepaalde bedrijven Dit is noodzakelijk omwille van de belangrijke rol die een auditor speelt binnen het huidige economisch klimaat (European Commission, 2013). Krachtens artikelen 141 en 142 van het Wetboek van Vennootschappen moeten grote onderneming voorzien in één of meerdere commissarissen voor de controle op de financiële toestand, op de jaarrekening en op de regelmatigheid van de in de jaarrekening weergegeven verrichtingen. Externe controle is bijgevolg onderhevig aan overheidsregulering. De meerwaarde van de externe auditor ligt voornamelijk in diens onafhankelijkheid en onpartijdigheid (Sarens, Reheul, Van Caneghem, De Vlamincq, & Dierick, 2012). Sarens et al. (2012) geven aan dat KMO's in België op verzoek van de aandeelhouders en/of bestuursorganen soms op vrijwillige basis een auditor aanstellen. Dit toont aan dat deze geïnteresseerden wel degelijk gewicht toekennen aan de revisorale controle. Het is dan ook niet verwonderlijk dat vele bedrijven een externe audit instellen op vrijwillige basis (Carey, Simnett, & Tanewski, 2000; Sarens et al., 2012; Collis, Jarvis, & Skerratt, 2004). Entiteiten doen bijgevolg veel beroep op gespecialiseerde diensten van auditorkantoren, niet enkel uit wettelijke verplichting, maar ook uit vrije wil. In België doen zo meer dan 22 000 entiteiten beroep op de revisorale controle (Instituut van de Bedrijfsrevisoren, 2013).

Aangezien het instellen van een externe audit aldus bij wet verplicht is voor ondernemingen die aan bepaalde criteria voldoen, behelst het niet instellen van een externe audit in dergelijke gevallen een illegale praktijk. Doch de praktijk wijst uit dat het niet aanstellen van een commissaris tegen de wetgeving in een realiteit is. Toch wordt het probleem van het weigeren van een verplichte audit in de literatuur over het hoofd gezien. Tevens lijkt niemand zich te geroepen te voelen het bedrijf te wijzen op zijn verplichting. Hoe dan ook is het belang van de naleving van de controleverplichting in het verleden meermaals bewezen. Fraude van de jaarrekening heeft reeds tot menig faillissement geleid, waarvan *Enron* en *Lernout & Hauspie* typevoorbeelden zijn.

Door te verzaken aan de wettelijke verplichting, komt het bedrijf allicht niet tegemoet aan de uiteenlopende informatiebehoefte van de verschillende belangenpartijen (Zang, Pawlicki, McQuilken, & Titera, 2012). Mits de bedrijfsrevisor de belangen van verschillende partijen probeert te behartigen, vormt hij een veilige baken die garant staat voor kwaliteit (Sarens et al., 2012). Dit veilig baken verliezen de gebruikers van de financiële staten wanneer de onderneming een externe audit weigert. De wetgever voorziet voor de niet naleving van de controleverplichting een sanctie. De sanctie wordt verwoord door artikel 171, §1 van het Wetboek van Vennootschappen dat stelt:

"De bestuurders, zaakvoerders, directeurs en lasthebbers van vennootschappen die wetens de bepalingen overtreden (van hoofdstuk II van deze titel met betrekking tot de controle op de jaarrekening of van hoofdstuk III van deze titel met betrekking tot de controle op de geconsolideerde jaarrekening,) worden gestraft met geldboete van vijftig [euro] tot (tienduizend) [euro]. Zij worden gestraft met gevangenisstraf van een maand tot een jaar en met geldboete van vijftig tot tienduizend [euro] of met één van die straffen alleen, als zij met bedrieglijk opzet hebben gehandeld."

Weigering van een verplichte externe audit is enigszins merkwaardig aangezien veel partijen baat hebben bij een externe audit. Tevens koppelt de wetgever enkele gevolgen vast aan het niet aanstellen van een externe auditor. Aangezien een externe audit kan bijdragen aan financiële stabiliteit die in het huidige bedrijfsklimaat nodig is, is het belang van er werkelijk één aan te stellen niet te onderschatten (European Commission, 2013). Het kan bijgevolg interessant zijn om te achterhalen wat de gevolgen voor en de motieven van de bedrijven die een dergelijke verplichte audit weigeren zijn. Hieruit kan waardevolle informatie naar boven komen die het beroep ten goede kunnen komen. De literatuur heeft zich tot op heden weinig tot niets van deze illegale praktijk van het weigeren van een verplichte audit aangetrokken, en daar wil deze masterproef graag verandering in brengen. De nadruk van dit onderzoek ligt op de karakteristieken van de bedrijven die een verplichte audit weigeren en de daarmee samenhangende redenen.

1.2 CENTRALE ONDERZOEKSVRAAG EN DEELVRAGEN

1.2.1 Centrale onderzoeksvraag

Hoewel veel bedrijven op vrijwillige basis een externe audit laten uitvoeren, blijkt ook het tegenovergestelde te bestaan in de praktijk, namelijk bedrijven die verplicht zijn een externe audit te laten uitvoeren maar hieraan verzaken. De centrale onderzoeksvraag kan dus als volgt gesteld worden:

"Welke bedrijven weigeren een verplichte externe audit en waarom doen zij dit?"

De onderzoeksvraag wordt onderzocht aan de hand van een aantal deelvragen. Het antwoord op deze onderzoeksvraag wordt gezocht in de Belgische private context. Gegevens, voornamelijk financiële gegevens uit de jaarrekening, van de Belgische bedrijven waarvan geweten is dat ze verplicht zijn een wettelijke auditor aan te stellen, worden verzameld. Binnen deze groep worden dan de gegevens van bedrijven die werkelijk een externe audit instellen vergeleken met bedrijven die hieraan verzaken om op die manier een antwoord te vinden op de onderzoeksvraag.

1.2.2 Deelvragen

De deelvragen dienen als leidraad om de centrale onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden. Hieronder worden deze deelvragen stuk voor stuk aangehaald. Een aantal deelvragen zijn theoriegericht terwijl een aantal deelvragen zich op de praktijk toespitst.

"Wat is het wetgevend kader omtrent de externe audit in België?"

Bij het onderzoek naar het weigeren van een audit dient eerst te worden achterhaald welke bedrijven een verplichte audit moeten uitvoeren. Bovendien moet het ook duidelijk zijn wat die verplichte externe audit precies inhoudt (cfr. sectie 2.1 t.e.m. sectie 2.3). Elk land heeft zijn eigen set van *GAAP's* of *Generally Accepted Accounting Principles*. Dit refereert naar een standaardraamwerk van richtlijnen voor financiële verslaggeving die boekhouders gebruiken bij het opstellen van een jaarrekening (Van Hulle, Lybaert, & Maes, 2010). In België wordt er in deze context gesproken over de *Belgian GAAP*.

Aangezien het praktijkgedeelte zich in België zal afspelen, zal ook de theorie zich op de Belgische wetgeving concentreren. De wetgeving hieromtrent wijzigde in het verleden reeds herhaaldelijk of werd aangevuld om tegemoet te komen aan de vereisten van deugdelijk bestuur of om in overeenstemming te blijven met de Europese regels. De thans geldende Belgische regelgeving betreffende de audit bevat het Wetboek van Vennootschappen, de Wet van 1953 en enkele uitvoeringsbesluiten (Instituut van de Bedrijfsrevisoren, 2013). Naast de overheidsregulering bestaat er eveneens zelfregulering door het *Instituut van de Bedrijfsrevisoren (IBR)*. Het *IBR* stelt controlenormen ter beschikking die de revisor moet naleven bij de uitvoering van een externe audit (Van Hulle et al., 2010).

"Welke beweegredenen kunnen ondernemingen in België hebben om de wettelijk verplichte externe controle van de jaarrekening naast zich neer te leggen?"

Verschillende theorieën kunnen in de literatuur teruggevonden worden die trachten de vrijwillige vraag naar een audit te verklaren (Carey et al., 2000; Collis et al., 2004; Dries, Van Brussel, & Willekens, 2004). Deze theorieën kunnen eveneens in verband worden gebracht met het weigeren van een verplichte audit. In dit onderzoek zal daarom de agency-theorie (cfr. sectie 2.4.1), alsook de informatietheorie (cfr. sectie 2.4.2) en de verzekeringstheorie (cfr. sectie 2.4.3) besproken worden in het licht van het weigeren van een audit. De institutionele theorie zal bijkomend kort worden toegelicht (cfr. sectie 2.4.4).

De vraag naar auditdiensten is slechts economisch zinvol indien de baten van de audit de kosten ervan overstijgen. Derhalve is het belangrijk om te weten welke voordelen gezien worden in het handelen mét bedrijfsrevisor (cfr. sectie 3.1) en welke nadelen ervaren worden (cfr. sectie 3.2). Deze voor- en nadelen kunnen afgeleid worden uit verschillende theorieën waarop onderzoek naar vrijwillige audit gebaseerd is. Wanneer een onderneming geen externe auditor inschakelt tegen de wetgeving in, zullen dat de gepercipieerde voordelen van een weigering verwacht worden hoger te reiken dan de gepercipieerde nadelen. Deze deelvraag tracht dus te achterhalen welke afweging

van gepercipieerde voor- en nadelen bedrijven maken. Bovendien zullen de te verwachten gerechtelijke gevolgen voor het bedrijf aanschouwd worden.

"Welke Belgische bedrijven stellen, ondanks hun wettelijke verplichting, geen auditor aan?"

Vrijwillige gebruikers van de externe audit zijn ervan overtuigd dat het aanstellen van een externe auditor enkele belangrijke voordelen oplevert. Echter niet elk bedrijf ziet de baten van een externe audit groter dan de hiermee gepaard gaande kosten. De bedrijven die, ondanks dat ze aan de verplichting voldoen, toch nalaten een externe auditor aan te stellen, vormen het object van deze studie. Deze deelvraag gaat dan ook de markt afbakenen van de private Belgische bedrijven die verplicht zijn een bedrijfsrevisor aan te stellen, maar hieraan verzaken (cfr. sectie 2.3). Het selecteren van deze bedrijven kan gebeuren met behulp van databanken, waarbij de *Bel-first* het meest aangewezen is.

"Welke karakteristieken vertonen Belgische bedrijven die een verplichte audit weigeren?"

Geen reeds bestaande literatuur is specifiek gericht op de weigering van een verplichte audit. Bijgevolg zullen hypothesen opgesteld moeten worden op basis van bestaande literatuur, voornamelijk over de vraag naar audits, en worden toegespitst op de te onderzoeken onderzoeksvraag (cfr. Hoofdstuk 4). De hypothesen kunnen betrekking hebben op zowel financiële als niet financiële aspecten van de bedrijven. Een aantal variabelen zullen gezocht worden om de vooropgestelde hypothesen te toetsen. Hierbij is het noodzakelijk informatie te verzamelen over de doelgroep, die reeds werd afgebakend via de vorige deelvraag. Mits de jaarrekening de meest toegankelijke informatiebron is, zullen verklarende karakteristieken voornamelijk hierin gezocht worden. De toetsing van de hypothesen gebeurt door middel van een regressieanalyse.

1.3 DE ONDERZOEKSOPZET

Het onderzoek wordt opgedeeld in twee grote delen, zijnde een theoriegericht deel met daarnaast een praktijkgericht onderzoek. Deze tweedeling kwam reeds naar voor in de verschillende deelvragen. De probleemstelling haalde eveneens aan dat voorafgaand onderzoek betreffende het weigeren van een audit onbestaand is. Aangezien dit deelgebied van de audit nog niet is onderzocht, is deze studie verkennend van aard. Tevens is het belangrijk te vermelden dat de nadruk zowel in het theorie gedeelte als in de praktijkstudie ligt op België.

Betreffende het theoriegedeelte is het vertrekpunt een literatuurstudie. Wetenschappelijke artikelen en tijdschriften vormen dan ook de basis van dit onderzoek. Daarnaast worden boeken, rechtsbronnen en ander relevant wetenschappelijk materiaal bekeken. *EBSCOhost* en *Scencedirect* zijn de belangrijkste bronnen voor wetenschappelijke literatuur. *Google Scholar* kan als aanvulling gebruikt worden. Internetbronnen van allerhande organisaties zoals van het *Instituut van de Bedrijfsrevisoren (IBR)* en auditkantoren zoals *Deloitte*, kunnen eveneens nuttige informatie aanreiken. Daarnaast is de thans geldende Belgische wetgeving omtrent de externe audit van belang, waardoor een veel gehanteerde informatiebron de codex zal zijn.

Daarnaast wordt er in het praktijkgericht onderzoek een empirische studie uitgevoerd. Het onderzoek is kwantitatief van aard. De voornaamste variabelen komen uit de jaarrekening van de ondernemingen, omdat dit de meest toegankelijke informatiebron is om gegevens mee te vergelijken. De *Bel-first databank* wordt aangewend om de gegevens van de jaarrekeningen van de bedrijven te verzamelen. De jaarrekeningen van de Belgische bedrijven worden geraadpleegd op de *Balanscentrale* via de website van de *Nationale Bank van België*. Het onderzoek zal gevoerd worden in de Belgische context. Interviews worden bijkomend uitgevoerd om meer voeling te krijgen met de werkelijkheid. Hypotheses die een verklaarbaar gevolg lijken van wat de literatuur aanreikt worden onderzocht met behulp van een regressieanalyse. Dit maakt het mogelijk om te bepalen welke factoren een significante invloed hebben op het weigeren van een verplichte audit en welke niet.

DEEL II: LITERATUURSTUDIE

Hoofdstuk 2. DE EXTERNE AUDIT IN BELGIË

Sectie 2.1 van dit hoofdstuk tracht een definitie te geven aan het begrip externe audit en koppelt meteen ook de gevolgen van het niet instellen van een externe audit eraan vast. Sectie 2.2 bespreekt vervolgens het aanbod van auditdiensten. Welke bedrijven bij wet verplicht zijn in een externe audit te voorzien, wordt vervolgens besproken in sectie 2.3. Daarnaast worden ook de redenen die bedrijven aanhalen om vrijwillig een auditor aan te stellen besproken in sectie 2.4. Hiervoor worden enkele theorieën aangehaald die in de literatuur vaak voorkomen: de agency-theorie en de informatietheorie, de verzekeringstheorie en de institutionele theorie.

2.1 DEFINITIE VAN EEN EXTERNE AUDIT

In de literatuur zijn er tal van definities terug te vinden omtrent het begrip 'auditing'. Het *Committee on Basic Auditing Concepts* van de *American Accounting Association (AAA)* stelde één van de meest gangbare definities op. Zij formuleren het begrip als volgt:

"Auditing is a systematic process of objectively obtaining and evaluating evidence regarding assertions about economic actions and events to ascertain the degree of correspondence between those assertions and established criteria and communicating the results to the interested users."
(Committee Auditing Concepts, 1972, p. 18)

Deze definitie benadrukt een aantal voorname aspecten van auditing. Vooreerst zien zij auditing als een 'systematisch proces'. De auditwerkzaamheden verlopen dus volgens een logisch gestructureerde volgorde. Bovendien verwijst auditing altijd naar een controle van de tweede orde om de eenvoudige reden dat een auditor kijkt naar het verleden (Dries et al., 2004). Controle in het algemeen wordt vaak gekenmerkt als een bedrijvigheid waarbij men de werkelijkheid toetst aan een vooropgestelde norm (Deckers & van Kollenburg, 1998). De onafhankelijkheid en deskundigheid die een audit eveneens vereisen, komen daarnaast ook aan bod doordat het AAA refereert naar een 'objectieve wijze'. Gramling et al. (2010) geven een onderscheid aan tussen schijnbare en werkelijke onafhankelijkheid. Werkelijke onafhankelijkheid geschiedt door objectieve en onpartijdige acties en evaluaties. Deze acties worden aldus niet beïnvloed door het management. Een auditor kan werkelijk onafhankelijk zijn, maar toch niet onafhankelijk lijken. De schijnbare onafhankelijkheid slaat dus op de perceptie van onafhankelijkheid die de gebruikers aan de auditor toeschrijven (Gramling et al., 2010). Indien een auditor afwijkingen observeert tussen de realiteit en de vastgelegde normen, worden deze meegedeeld aan geïnteresseerde gebruikers. De term 'interested users' wijst op de waarde die verschillende partijen hechten aan betrouwbare financiële staten. Vander Bauwhede & Willekens (2004) geven aan dat investeerders, banken, leveranciers, aandeelhouders en zelfs overheid en werknemers belangrijke jaarrekeninggebruikers zijn. Deze masterproef handelt over een financiële audit, waarbij de controle op de financiële gegevens uit de jaarrekening centraal staat.

Zowel internen als externen kunnen een audit uitvoeren, waardoor het onderscheid ontstaat tussen een interne en externe audit. De nadruk van dit werk ligt op een externe audit, wat al dusdanig een onderdeel is van het totale auditgebeuren. Enkele kenmerken duiden het onderscheid tussen de interne en externe audit aan. Vooreerst bestaat het belangrijkste onderscheid tussen een interne en een externe auditor op gebied van onafhankelijkheid. Waar de externe audit volstreekte onafhankelijkheid nastreeft, kan een interne audit enkel onafhankelijk zijn ten opzichte van de geauditeerde activiteiten in een streven naar een objectief oordeel (Ghys, 2011). De interne audit gebeurt in de praktijk door werknemers van het bedrijf zelf, die niet als onafhankelijk kunnen worden beschouwd (Gramling et al., 2010). Ten tweede is de interne audit een permanente bezigheid, terwijl de externe auditfunctie slechts jaarlijks vereist wordt. Ten derde controleert de externe auditor de getrouwheid van de jaarrekening. Het toeschrijven van betrouwbaarheid aan de financiële gegevens uit de jaarrekening is dan ook één van de voornaamste functies van de externe audit (Willekens, 2008). Tot slot past een bedrijf met een interne audit vooral zelfregulering toe. Daarentegen is externe audit onderhevig aan overheidsregulering. Om die reden duidt een verplichte of wettelijke audit eveneens op een externe audit. Zowel de vraag- als aanbodzijde van de externe audit zijn dus gereguleerd (Dries et al., 2004).

Aangezien een externe audit verplicht is voor bepaalde ondernemingen (cfr. sectie 2.3), zijn er gevolgen verbonden aan het niet aanstellen van een dergelijke audit. Het risico dat het bedrijf neemt met het niet aanstellen van een externe auditor is voornamelijk de bestuurdersaansprakelijkheid (Anoniem, 2014). Bestuurders zijn immers hoofdelijk aansprakelijk voor alle schade die voortvloeit uit een overtreding van het Wetboek van Venootschappen of de statuten (art. 528, eerste lid W. Venn.). Voor de eiser is het echter moeilijk aan te tonen welke schade werd opgelopen door het verzuim, waardoor vergoeding niet vanzelfsprekend is en het bedrijf vaak ontsnapt aan zijn verplichtingen (De Poorter, 2013). Tevens is artikel 1382 van het Burgerlijk Wetboek van toepassing waardoor de bestuurders de schade die veroorzaakt wordt door zijn daden dient te vergoeden. Eveneens kan in geval van faillissement het niet aanstellen van een commissaris het bedrijf duur komen te staan (art. 530, §1 W. Venn.). Ook strafrechtelijk zijn er sancties voorzien. Zo legt artikel 171, §1 van het Wetboek van Venootschappen geldboetes op aan bestuurders, zaakvoerders, directeurs en lasthebbers van venootschappen die wetens de bepalingen overtreden met betrekking tot de externe audit. Bedrieglijk opzet is vereist om een gevangenisstraf opgelegd te krijgen bovenop de geldboete (art. 171, §1 W. Venn.). Een rechtspersoon kan vanzelfsprekend niet van zijn vrijheid beroofd worden, waardoor enkel een geldelijke straf opgelegd kan worden (Instituut van de Bedrijfsrevisoren, 2003).

De voorzitter van de rechtbank van koophandel kan op vraag van elke belanghebbende een bedrijfsrevisor benoemen. Dit gebeurt door een zitting in kortgeding. De voorzitter legt hierbij eveneens de bezoldiging van de bedrijfsrevisor vast totdat op wettige wijze in zijn benoeming of vervanging is voorzien (art 131, W. Venn.). Zestien keer werd de hulp ingeroepen van de rechtbank van koophandel om in geschillen tussen te komen met betrekking tot de benoeming van een commissaris wanneer er een ondernemingsraad is in het bedrijf. Artikel 156 van het Wetboek van Venootschappen geeft immers aan dat in bedrijven waar een ondernemingsraad is opgericht, de commissaris met een meerderheid van de stemmen benoemd moet worden. Wanneer de meerderheid niet behaald wordt, kan de tussenkomst van de voorzitter van de rechtbank van

koophandel gevraagd worden (art. 157 W. Venn.). Indien de klacht gegrond was, werd enkel in de benoeming van een auditor voorzien, samen met de vaststelling van zijn honorarium. Er werden verder geen sancties opgelegd aan het bedrijf (Rechtspraak, 2014). Andere rechtszaken betroffen rechtszaken voornamelijk conflicten in verband met de herbenoeming van de commissaris. De niet-benoeming van de commissaris kwam in de onderzochte documenten niet voor.

2.2 AANBOD VAN AUDITDIENSTEN IN BELGIË

Aangezien de externe financiële audit centraal staat in deze masterproef, houdt dit ook in dat er wetgeving mee is gemoeid. In wat volgt wordt de aanbodzijde van wettelijke audit in België besproken. Grote internationale auditkantoren alsook middelgrote auditkantoren en zelfs eenmans-revisorenkantoren bieden auditdiensten aan in België. De vier grootste internationale auditkantoren, ook wel de *Big Four* genoemd, bestaan uit *Deloitte*, *KPMG*, *Ernst & Young* en *PWC*. Het toezicht op de behoorlijke werkzaamheden van de externe auditor berust bij het *Instituut van de Bedrijfsrevisoren* (Van Hulle et al., 2010). Dat is een publiekrechtelijke beroepsorganisatie die werd opgericht bij Wet van 22 juli 1953, met als doel te voorzien in bedrijfsrevisoren die voldoen aan alle vereisten (art. 3 Wet van 22 juli 1953).

2.2.1 Hoedanigheid van een commissaris

In België is het verlenen van een externe audit wettelijk toegewezen aan bedrijfsrevisoren. Artikel 130, eerste lid van het Wetboek van Vennootschappen bepaalt immers dat enkel leden van het *Instituut van de Bedrijfsrevisoren* de functie van commissaris mogen uitoefenen. De controlefunctie in een vennootschap is dus exclusief voorbehouden voor bedrijfsrevisoren (Instituut van de Bedrijfsrevisoren, 2003). Tevens dienen de bedrijfsrevisoren hiervoor benoemd te worden tot commissaris. Bijgevolg is het zo dat een commissaris altijd een bedrijfsrevisor is, maar een bedrijfsrevisor is niet altijd een commissaris. De commissaris moet worden benoemd door de algemene vergadering voor een hernieuwbare termijn van drie jaar (art. 130, 135 en 136 W. Venn.). De rechtbank van koophandel kan eveneens een bedrijfsrevisor belasten met de taak van commissaris voor een bepaald bedrijf. Het eenmalig aanstellen van een commissaris betekent aldus dat het bedrijf als het ware voor de komende drie jaar vasthangt aan de commissaris.

Bepaalde taken zijn dan specifiek voorbehouden voor bedrijfsrevisoren die optreden in de hoedanigheid van commissaris, zoals de wettelijke audit (art. 142 W. Venn.). Andere taken mag een bedrijfsrevisor wel uitoefenen zonder benoemd te zijn tot commissaris, zoals inbreng in natura (art. 219 W. Venn.). Aangezien deze masterproef gaat over de wettelijke of verplichte audit zullen de begrippen auditor, bedrijfsrevisor en commissaris steeds op de uitvoerders van een externe audit slaan, tenzij anders vermeld. Het tweede lid van hetzelfde artikel voorziet in de nietigheid van de aanstelling van de commissaris indien de bedrijfsrevisor geen lid is van het IBR.

Het aantal aanbieders in België is eerder beperkt omdat commissarissen lid moeten zijn van het *Instituut van de Bedrijfsrevisoren* (art. 130 W. Venn.). Daarnaast bevat artikel 4 van de Wet van 22 juli 1953 de toelatingsvoorwaarden om tot het beroep van bedrijfsrevisor toe te mogen treden. Dit beperkt aanbod kan potentieel belangrijk zijn bij het weigeren van een externe audit, omdat

het kan leiden tot oligopolistische gedragingen en weinig keuze voor de klant (European Commission, 2013). De angst voor mogelijke macht en/of verlies van objectiviteit en onafhankelijkheid bestaat immers wanneer slechts een paar bedrijven de auditmarkt controleren (Willekens & Achmadi, 2003). Bovendien worden bedrijven soms door financiële instellingen beperkt in hun auditorkeuze door een *'Big Four only'* -clausule op te nemen. Dergelijke clausule houdt in dat enkel gekozen kan worden tussen de *Big Four*- auditoren. De voorwaarde om te investeren wordt hier dus afhankelijk gesteld van het al dan niet geauditeerd worden door één van de grootste vier auditkantoren (European Commission, 2013). In België zijn de concentratieratio's echter lager dan in de meeste andere geïndustrialiseerde landen (Weets & Jegers, 1997, in Willekens et al., 2003).

2.2.2 Taken van een commissaris

De wetgever heeft enkele taken gedefinieerd die exclusief tot de bevoegdheid van een commissaris behoren (art. 4 Wet van 22 juli 1953). Zo zijn de controle en certificering van de jaarrekening de verantwoordelijkheid van de commissaris. Tot het takenpakket van de commissaris behoren bijgevolg de controle op de financiële toestand, op de jaarrekening en op de regelmatigheid, ten aanzien van de vennootschapswet en van de statuten, van de weergegeven verrichtingen in de jaarrekening (art. 142 W. Venn.). Het doel is kenbaar maken dat de jaarrekening naar zijn getrouwheid in overeenstemming met een aanvaardbaar kader werd gecontroleerd. De controle resulteert uiteindelijk in een controleverslag bijgevoegd bij de jaarrekening (art. 143 W. Venn.). Hierin geeft de commissaris onder andere zijn oordeel over het getrouwe beeld van de financiële staten in de vorm van een verklaring met of zonder voorbehoud, een afkeurende verklaring of een onthoudende verklaring (art. 144 W. Venn.). Het controleverslag wordt in de eerste plaats opgemaakt ten aanzien van de aandeelhouders¹ (Van Hulle et al., 2010).

Artikel 144 van het Wetboek van Vennootschappen geeft de bijkomende verplichting aan de commissaris om te komen tot een oordeel in verband met de getrouwheid van de gegevens, de zogenaamde certificering. Ten minste halfjaarlijks moet het bestuursorgaan hiervoor aan de commissaris een boekhoudkundige staat bezorgen, opgesteld volgens het schema van balans en resultatenrekening (art. 137, §2 W. Venn.). De commissaris beschikt daarbij over uitgebreide onderzoeksbevoegdheden², waaronder het inzagerecht in de boeken van de vennootschap (art. 137, §1 W. Venn.). De commissaris heeft daarnaast nog de verplichting om de algemene vergadering bij te wonen wanneer deze beraadslagen over zijn verslag (art. 538 W. Venn.). De commissaris moet verplicht antwoord geven op de gestelde vragen die betrekking hebben op zijn verslag. Bovendien bezit de commissaris ook de mogelijkheid om zelf de algemene vergadering bijeen te roepen om op deze manier fouten van het bestuur of iets dergelijks te signaleren (art. 532 W. Venn.)³.

¹ Nietigheid van de besluiten genomen op de algemene vergadering kan indien het controleverslag ontbreekt (De Poorter, 2013).

² Geregeld in artikelen 137 tot en met 139 van het Wetboek van Vennootschappen.

³ Wanneer aandeelhouders die een vijfde van het maatschappelijk kapitaal vertegenwoordigen de commissaris vragen om de algemene vergadering bijeen te roepen, moet deze dat doen (art. 532 W. Venn.).

Een bijzondere procedure moet ervoor zorgen dat de commissaris waakt over de continuïteit van de vennootschap en is omschreven in artikel 138 van het Wetboek van Vennootschappen. De commissaris staat niet in voor het vermijden van het faillissement, wel heeft hij een certificerende taak. De commissaris biedt dus geen zekerheid voor de continuïteit noch voor de solvabiliteit van de vennootschap (Van Hulle et al., 2010).

De aanwezigheid van een ondernemingsraad bezorgt de commissaris een aantal extra taken ten aanzien van deze raad (art. 151 W. Venn.). Zo moet de commissaris verslag uitbrengen bij de ondernemingsraad over de jaarrekening alsook over het jaarverslag (art. 151, 1° W. Venn.). Hij krijgt van het bestuursorgaan ook een afschrift betreffende de economische en financiële inlichtingen (art. 152 W. Venn.). De commissaris moet de getrouwheid en volledigheid van deze stukken certificeren (art. 151, 2° W. Venn.) en moet de betekenis hiervan ontleden en verklaren (art. 151, 3° W. Venn.). Bovendien moeten de dagorde en de notulen van de vergaderingen van de ondernemingsraad waarop voorgenoemde inlichtingen worden verstrekt of besproken tegelijkertijd aan de leden en aan de bedrijfsrevisor worden medegedeeld (art. 153 W. Venn.). De commissaris beschikt tevens nog over de mogelijkheid om de vergaderingen van de ondernemingsraad bij te wonen. Indien het bestuursorgaan of de door de werknemers benoemde leden van de ondernemingsraad hierom vragen, wordt de commissaris verplicht de ondernemingsraad bij te wonen (art. 154 W. Venn.).

2.3 VRAAG NAAR AUDITDIENSTEN VERKLAARD DOOR DE WETTELIJKE VERPLICHTING IN BELGIË

Artikel 142 van het Wetboek van Vennootschappen draagt de controle op de financiële toestand, op de jaarrekening en op de regelmatigheid van de in de jaarrekening weergegeven verrichtingen op aan één of meerdere commissarissen. De aanstelling van een commissaris is voor vele vennootschappen een verplichting waarvan niet afgeweken mag worden. De overheid schrijft de audit voor aan vennootschappen die aan bepaalde criteria voldoen. Ze beoogt hiermee de getrouwheid van de gerapporteerde informatie ten aanzien van derden te garanderen. Het bedrijf is verplicht om één commissaris aan te stellen, maar het heeft ook de optie om meerdere commissarissen aan te duiden (art. 142 W. Venn.) die in dat geval een college vormen en de controle op de vennootschap onder elkaar verdelen (art. 137, §2 W. Venn.). Daarnaast is het niet verboden een rechtspersoon aan te stellen als commissaris, mits er een vaste vertegenwoordiger wordt aangeduid (art. 132 W. Venn.).

Voor de vennootschappen gelden bepaalde groottecriteria (art. 15 W. Venn.) om te bepalen of de overheid een wettelijke audit eist. Het bestaan van groottecriteria voor het aanstellen van een externe auditor in de auditwetgeving weerspiegelt een relatie tussen de maatregelen en de relatieve kosten en baten van de audit (Collis et al., 2004). De huidige criteria in België zorgen ervoor dat zelfs relatief kleine bedrijven een externe auditor moeten aanduiden (Willekens & Achmadi, 2003).

Vennootschappen zijn verplicht om een commissaris te benoemen indien ze tijdens het laatst en het voorlaatst afgesloten boekjaar⁴ meer dan één van de volgende groottecriteria overschreden;

- jaargemiddelde van het personeelsbestand (in voltijdse equivalenten): 50;
- jaaronzet, exclusief BTW: 7 300 000 euro;
- balanstotaal: 3 650 000 euro.

Wanneer het jaargemiddelde van het personeelsbestand 100 werknemers overschrijdt, is de onderneming hoe dan ook verplicht een commissaris aan te stellen. Grote ondernemingen moeten dus per definitie een wettelijke auditor aanstellen, tenzij een uitzondering op het bedrijf van toepassing is.

De wetgever voorziet immers een aantal uitzonderingen voor bepaalde bedrijven. Vooreerst worden andere groottecriteria gehanteerd voor verenigingen zonder winstoogmerk (vzw's). Het criteria van de jaaronzet wordt vervangen door jaaropbrengsten van in totaal 7 300 000 euro aan andere dan uitzonderlijke ontvangsten, exclusief de belasting over de toegevoegde waarde (BTW). Het criteria voor aantal werknemers blijft op 50 voltijdse equivalenten en het balanstotaal wordt op 3 650 000 euro behouden. Verenigingen zonder winstoogmerk ontsnappen bijgevolg niet aan de revisorale controle indien zij twee van de drie groottecriteria overschrijden of gemiddeld meer dan 100 werknemers tewerkstellen (art. 17, §5 Wet van 27 juni 1921).

Ten tweede is er een uitzondering met betrekking tot de vennootschapsvorm. Niet elk ondernemingstype is in België bij wet verplicht een externe controle van de jaarrekening door te voeren. Zo zijn bepaalde types vennootschappen vrijgesteld van het benoemen van een commissaris waaronder:

- vennootschappen onder firma;
- gewone commanditaire vennootschappen;
- coöperatieve vennootschappen met onbeperkte aansprakelijkheid waarvan alle onbeperkt aansprakelijke vennoten natuurlijke personen zijn;
- economische samenwerkingsverbanden waarvan geen enkel lid onderworpen is aan de controle door een commissaris;
- landbouwvennootschappen (art. 141 W. Venn.).

Daarenboven haalt De Poorter (2013) nog enkele bijkomende vennootschapsvormen aan die vrijgesteld zijn van de verplichting een commissaris aan te stellen, zijnde:

- de maatschap;
- de tijdelijke handelsvennootschap;
- de stille vennootschap (De Poorter, 2013).

⁴ Indien deze cijfers nog niet beschikbaar zijn, dient er een schatting gemaakt te worden van de cijfers uit de jaarrekening.

Ten derde ontsnappen andere ondernemingen die een belangrijke plaats in de economie innemen niet aan de verplichting een commissaris aan te stellen (vander Linden, Vanderstappen, Pauwels, & Vincke, 2004). Dezelfde verplichting tot benoeming van een commissaris geldt dus eveneens voor grote ondernemingen die niet onderworpen zijn aan het Wetboek van Vennootschappen en zijn uitvoeringsbesluiten, met uitzondering van:

- natuurlijke personen die koopman zijn en die bedoeld worden in artikel III.85 Wetboek van economisch recht;
- ondernemingen bedoeld in artikel I.5, 1°, d) waarop dit hoofdstuk 2 niet van toepassing is verklaard;
- ondernemingen uit de financiële sector bedoeld in artikel 16 Boekhoudwet: Nationale Bank van België, Herdisconterings- en waarborginstituut, Deposito- en Consignatiekas, kredietinstellingen, beleggingsondernemingen, portefeuillemaatschappijen;
- verzekerings- en herverzekeringsondernemingen;
- bijkantoren en centra van werkzaamheden van ondernemingen naar buitenlands recht die geen eigen opbrengsten hebben door verkoop van goederen of dienstverlening aan derden of door geleverde goederen of verleende diensten aan de buitenlandse onderneming waarvan zij afhangen en waarvan de werkingskosten volledig door de laatstgenoemde worden gedragen
- natuurlijke personen die koopman zijn, wat de neerlegging van de jaarrekening en het jaarverslag betreft (art. III.90, §2, Wetboek van economisch recht).

Een vierde uitzondering heeft betrekking op de geconsolideerde groep. Vennootschappen die behoren tot een groep dienen de criteria op geconsolideerde basis toe te passen om uit te maken of een commissaris moet worden benoemd (Van Hulle et al., 2010). Zo moeten vennootschappen die deel uitmaken van een groep die een geconsolideerde jaarrekening moet opstellen en publiceren wel een commissaris aanstellen (art. 141, 2° W. Venn.). Een commissaris dient dus eveneens te worden aangesteld indien de vennootschap deel uitmaakt van een groep die de criteria wel overschrijdt, ook al overschrijdt het bedrijf de criteria niet op individuele basis (vander Linden, Vanderstappen, Pauwels, & Vincke, 2004).

2.4 VRAAG NAAR (VRIJWILLIGE) EXTERNE AUDIT VERKLAARD DOOR VERSCHILLENDE THEORIEËN

Hoewel de wetgever bepaalde ondernemingen verplicht om een externe audit in te stellen, belet hij de overige ondernemingen niet om op vrijwillige basis een externe audit te laten uitvoeren. Redenen hiertoe kunnen van economische alsook van financiële aard zijn (cfr. sectie 3.1). Indien het bedrijf vrijwillig een commissaris benoemt, zullen alle bepalingen van het Wetboek van Vennootschappen aangaande het commissariaat ook op hen van toepassing zijn. De literatuur haalt enkele theorieën aan die trachten te verduidelijken welke mechanismen meespelen in de beslissing om een externe auditor aan te stellen.

2.4.1 De agency-theorie

De agency-theorie is één van de theorieën die vaak aangewend wordt om de vraag naar audits te verklaren (Carey et al., 2000; Sarens et al., 2012; Willekens, 2008). Over het algemeen bestudeert de agency-theorie de economische relatie tussen individuen (DeJong & Smith, 1984). Jensen en Meckling (1976, p. 5) zeggen hierover het volgende:

"We define an agency relationship as a contract under which one or more persons (the principal(s)) engage another person (the agent) to perform some service on their behalf which involves delegating some decision making authority to the agent."

Een agency-relatie is dus een relatie waar een principaal (vb. aandeelhouders) een agent (vb. management) aanstelt om in naam van en voor rekening van een principaal te handelen (Jensen & Meckling, 1976; Willekens, 2008). De relatie wordt vaak getypeerd door *moral hazard* en opportunisme. De agent zal daarom mogelijk niet volledig handelen naar de wensen van de principaal, maar in eigenbelang (DeJong & Smith, 1984). *Moral hazard* kan omschreven worden als het immateriële productieverlies door de gedragingen of gedragsveranderingen van personen indien zij niet direct risico lopen voor hun daden (Pauly, 1968). Opportunisme zorgt ervoor dat agenten gaan handelen in eigenbelang, wat ten nadele komt van de principalen (Lennox, 2005). Er is controle nodig om ervoor te zorgen dat de agent doen wat de principaal verwacht.

Een agency-relatie brengt bijgevolg zogenoemde agency-kosten met zich mee. Zo maakt de agent mogelijk kosten om aan te tonen dat hij toch daadwerkelijk zijn verplichtingen nakomt om ervoor te zorgen dat hij correct vergoed wordt door de principaal. De principaal zal op zijn beurt een controle op de agent in het leven roepen (Jensen & Meckling, 1976). Aangezien agency-kosten uiteindelijk worden doorgerekend aan de principaal, heeft hij er voordeel bij die kosten aldus te drukken (Sarens et al., 2012). De principaal kan zich op verscheidene controlemechanismen beroepen om de agency-problemen te beperken. Zo kunnen contractuele bepalingen of prestatie-gerelateerde beloningen de agency-problemen gedeeltelijk reduceren (Jensen & Meckling, 1976; Lennox, 2005). Evenzo kan de externe audit als controlemechanisme worden aangewend. Auditing zorgt er immers voor dat er efficiëntere contracten kunnen worden afgesloten aangezien contracten vaak gebaseerd worden op de financiële staten.

2.4.1.1 Aandeelhouders-management

De meest typische relatie waar agency-problemen de kop bij opsteken, is de relatie tussen de aandeelhouders en het management. Jensen en Meckling (1976) geven aan dat uiteenlopende belangen en opportunistisch gedrag stijgen als de eigendomsfractie van het management daalt. De hiermee gepaard gaande agency-kosten stijgen aldus ook (Carey et al., 2000; Collis et al., 2004). Conflicten komen bijvoorbeeld voort uit het duiden van winsten. Aandeelhouders hebben er zowaar alle belang bij dat de winsten volledig worden verklaard. Ze willen weten wat er met hun geld gebeurt. Het management daarentegen kan belang hebben bij het niet volledig verantwoord worden van deze winsten. Immers ze kunnen zichzelf zo extra beloningen uitkeren of hun kans op ontslag verminderen (Lennox, 2005).

Jensen en Meckling (1976) stellen dat een manager zich anders zal gedragen, naarmate hij zelf minder aandelen in handen heeft. Immers des te kleiner het aandelenbezit van het management, des te meer drijfveren het management heeft om welvaart van externe aandeelhouders te ontnemen (Chow, 1982). Grotere aandeelhouders zijn in staat om het management effectief aan te sturen en te controleren (Shleifer & Vishny, 1986; in Niskanen et al., 2010). Daartegenover staat wel dat meer aandeelhouders ook aanleiding geven tot freeriden in het controleren van het management (Grossman & Hart, 1980, in Niskanen et al., 2010). Echter hoe meer aandeelhouders een bedrijf heeft, hoe minder inspanningen geleverd zullen worden om de macht van de manager in te perken. Het voordeel dat gehaald wordt, wordt immers gedeeld met alle andere aandeelhouders.

Aandeelhouders zijn zich bewust van de welvaartstransfer die de managers beogen, en houden hier rekening mee bij het bepalen van het loon van de managers (Jensen & Meckling, 1976). De prestaties van de manager worden meestal beoordeeld op basis van de financiële verslaggeving (Piot, 2001; Chow, 1982; Lennox, 2005). Het opstellen van de jaarrekening verplicht het management om financiële informatie kenbaar te maken aan de aandeelhouders. Aandeelhouders zijn er zich echter van bewust dat het management een jaarrekening kan opstellen die niet per definitie een getrouwe weergave is van de economische realiteit, en wensen daarom een controle van de financiële staten. Als de manager kan bewijzen aan de aandeelhouders dat zijn gedrag in lijn ligt met de wensen van de aandeelhouders, gaan de verliezen voor de aandeelhouders lager liggen en krijgt de manager een hoger salaris (Jensen & Meckling, 1976).

2.4.1.2 Management/aandeelhouders-schuldeisers

Een volgend type agency-relatie bestaat tussen het management en de schuldeisers of zelfs tussen de aandeelhouders en de schuldeisers. Het centrale idee hierachter is dat schuldeisers, de principalen, geen controle hebben over het gebruik van de door hen ter beschikking gestelde middelen (Piot, 2001). Doordat aandeelhouders of managers beschikken over het geld van de schuldeisers kan opportunistisch gedrag voorkomen, in de vorm van onderinvestering en *asset-substitution*. Enerzijds kan onderinvestering zich voordoen waardoor groeiopportuniteiten onbenut blijven. Dit kan indien de aandeelhouderswaarde niet stijgt door de investering. Hierdoor kan beslist worden bepaalde investeringen niet uit te voeren (Piot, 2001; Chow, 1982). Anderzijds zullen managers en aandeelhouders meer risico willen nemen met geleend geld dan het risico dat ze zouden nemen wanneer ze investeren met hun eigen geld (Niskanen, et al., 2011). Risicovollere projecten zijn aantrekkelijker voor het bedrijf ten koste van de schuldeisers. Dit wordt het *asset-substitution* probleem genoemd. De opbrengst voor de schuldeisers is immers vooraf contractueel vastgelegd, inclusief een risicopremie die gebaseerd is op het bedrijfsrisico op het moment van het afsluiten van de lening (Piot, 2001). Doordat aandeelhouders mogelijk risicovollere projecten zullen verkiezen dan de projecten die bij afsluiting van de lening aan de schuldeisers werden megedeeld, is de vooraf afgesproken vergoeding voor de schuldeisers in principe onvoldoende. Eveneens kan de terugbetaling van de schuldeisers hierdoor in het gedrang komen (Piot, 2001).

Niet enkel voor beslissingen in verband met het al dan niet ter beschikking stellen van geld, maar ook voor het bepalen van convenanten baseren schuldeisers zich vaak op de informatie uit de jaarrekening (Sarens et al., 2012; Piot, 2001). Door het vereisen van convenanten, gaat het

opportunistisch gedrag verminderen. Bovendien vormt het actief van een onderneming een garantie in geval van faillissement (Piot, 2001). Aangezien de waarde van het actief gebaseerd wordt op de financiële staten, kunnen pas effectieve contracten worden afgesloten indien deze getrouw worden weergegeven. Een manier om ervoor te zorgen dat de informatie uit de jaarrekening, die wordt opgesteld door het management, getrouw is, is het aanstellen van een externe auditor (Willekens, 2008).

2.4.1.3 Management- personeel

Een derde type agency-relatie bestaat tussen het management en het personeel. Het personeel werkt immers in opdracht van het management. Het management heeft er bijvoorbeeld belang bij zoveel mogelijk te verkopen, terwijl het personeel misschien niet de juiste inspanningen levert om targets te halen. De toename van het aantal hiërarchische niveaus geeft opportunisme en *moral hazard* meer kans om voor te komen (Abdel-Khalik, 1989). Agency-problemen steken de kop op wanneer het moeilijk wordt om iemand volledig te controleren (Jensen & Meckling, 1976).

Een klein bedrijf biedt de mogelijkheid tot directe supervisie en persoonlijke controle. Echter het controleren van het personeel wordt moeilijker naarmate het aantal personeelsleden toeneemt. Met een langere keten van besturing daalt immers de waarneembaarheid en bijgevolg hebben observatoren meer verlies aan controle. Daarenboven daalt ook de efficiëntie van de communicatie. Dit is zo gezien er verstoringen kunnen optreden voordat de uiteinden van de hiërarchie worden bereikt, zoals misinterpretatie en manipulatie (Abdel-Khalik, 1989). Een groot bedrijf met veel hiërarchische niveaus vereist dan ook meer inspanningen om de belangen van het personeel en het management in overeenstemming te brengen. Daarom zijn zij vaak vragende partij voor een compensatie voor dit verlies via externe audit (Abdel-Khalik, 1989). Externe controle kan er immers voor zorgen dat personeelsleden alsnog handelen in het belang van het management bijvoorbeeld door het nazicht van het interne controlesysteem.

2.4.1.4 Aandeelhouders-auditor

Tot slot bestaat er ook nog een agency-relatie met de auditor zelf. Hoewel een onafhankelijke commissaris agency-problemen kan verminderen, moet hierbij worden opgemerkt dat er eveneens een agency-relatie bestaat tussen de aandeelhouders en de auditor zelf. De aandeelhouders wijzen namelijk de controle van de jaarrekening toe aan de auditor. Het risico dat de aandeelhouders hiermee lopen behelst de foute opinie van de auditor. Dit risico wordt ook wel eens het auditrisico genoemd (Dries et al., 2004). Het is de auditor die hiervoor verantwoordelijk wordt gesteld. Het rechtssysteem lost reeds een deel van de problemen binnen de relatie tussen de aandeelhouder en de auditor op. De wetgever doelt er namelijk op dat iedere partij zijn verantwoordelijkheden neemt, en komt indien nodig tussen in conflicten. De praktijk leert ons echter dat er weinig rechtszaken plaatsgrijpen in verband met de externe audit. Het rechtssysteem is pas efficiënt als de regels ook afgedwongen worden, wat in vele gevallen van audit dus niet het geval is.

2.4.2 De informatietheorie als onderdeel van de agency-theorie

Aanvullend op de agency-theorie hebben vele studies het ook over de informatietheorie waarbij men ervan uit gaat dat het management meer informatie ter beschikking heeft dan de aandeelhouders, investeerders en andere partijen waardoor er sprake is van informatieasymmetrie (Sarens et al., 2012; Willekens, 2008). De informatieasymmetrie is een logisch gevolg van de agency-relaties die er bestaan tussen verschillende partijen.

Een aantal voorbeelden verduidelijken de informatieasymmetrie. De kwaliteit van een manager is enkel gekend door de manager zelf en niet door de investeerders waardoor er informatieasymmetrie optreedt (Moore & Ronen, 1990). De kapitaalmarkt lijdt onder de onzekerheid die er heerst bij de investeerders over de kwaliteit van de managers (Moore & Ronen, 1990). Hierdoor zullen investeerders de vaardigheden van managers als gemiddeld aanschouwen, terwijl de werkelijke kwaliteit zowel hoger als lager kan liggen (Chow, 1982). De auditor helpt de investeerders bij het beoordelen van de kwaliteiten van de managers door de kwaliteit van de jaarrekening na te gaan zodoende dat de jaarrekening waarheidsgetrouw is (Moore & Ronen, 1990). Daarnaast hebben managers ook betere informatie over de waarde en de kwaliteit van de projecten. Onderscheid maken tussen goede en minder goede investeringsopportunities is moeilijker voor investeerders, wat kan leiden tot het ineensstorten van de kapitaalmarkt (Willekens, 2008).

Het informatierisico dat ontstaat door asymmetrische informatie, is het risico dat men zich bij de besluitvorming op onjuiste informatie baseert. Specifieker kan het informatierisico beschouwd worden als de mogelijkheid dat de informatie van de financiële staten onjuist of onbetrouwbaar is (Deckers & van Kollenburg, 1998). Dit leidt er bijvoorbeeld toe dat investeerders verkeerde beslissingen nemen, en daardoor welvaart verliezen (DeJong & Smith, 1984). Geauditeerde informatie biedt de mogelijkheid aan investeerders om rationele investeringsbeslissingen te nemen (Willekens, 2008). Volgens Deckers en van Kollenburg (1998) zijn er verschillende oorzaken voor het informatierisico te vinden. Vooreerst is er het feit dat de gebruiker meestal niet alle informatie zelf kan sprokkelen en afhankelijk wordt van anderen voor het verzamelen van deze info. Hierdoor vergroot de kans op vervormde informatie. De tweede reden die Deckers en van Kollenburg (1998) aanhalen houdt verband met tegengestelde belangen tussen verschillende partijen. Informatie zal hierdoor verkleurd zijn en tendensen bevatten. Ten derde verwijzen de auteurs naar de toenemende omvang van het aantal te verwerken gegevens, waardoor de kans op fouten eveneens toeneemt. De laatste oorzaak van het informatierisico blijkt de toegenomen complexiteit van de gegevens, waardoor het informatierisico eveneens vergroot (Deckers & van Kollenburg, 1998).

Informatieasymmetrie kan net als agency-problemen deels verminderd worden door het aanstellen van een commissaris. Audits verminderen de informatieasymmetrie door het attesteren van de bedrijfsinformatie, waardoor huidige en toekomstige investeerders betere verwachtingen kunnen maken (Ashbaugh & Warfield, 2003). De controle van de jaarrekening resulteert in een controleverslag, waar de commissarissen minimaal jaarlijks hun bevindingen in neerschrijven. Het verslag moet ten minste de elementen beschreven in artikel 144 van het Wetboek van Vennootschappen bevatten. Het controleverslag dient voldoende gedetailleerd te zijn omdat het

derden een getrouw beeld moet verschaffen. Bovendien moet het de aandeelhouders in staat stellen om indien nodig kwijting te verlenen aan de bestuurders en de commissaris (Aerts, 2002). De auditor kan echter meer vermelden dan wettelijk noodzakelijk indien hij denkt dat het informatierisico voor de investeerder daardoor vermindert (DeJong & Smith, 1984). Aangezien de commissaris onafhankelijk moet zijn, oordeelt hij niet over het beleid, maar wel over de wettelijkheid en de getrouwheid van de informatie.

Hierbij dient opgemerkt te worden dat een auditor niet alle informatierisico's teniet kan doen. Er bestaat immers ook informatieasymmetrie tussen de gevraagde en aangeboden kwaliteit van de audit (Willekens et al., 1996). De auditor weet niet welke kwaliteit het bedrijf vereist. Het bedrijf weet op zijn beurt niet welke kwaliteit een auditor levert. Derhalve weet het bedrijf niet waarvoor er precies betaald wordt. Investeerders in beursgenoteerde bedrijven zien minder af van de informatieasymmetrie omwille van de informatieverplichtingen op de aandelenmarkt (Lennox, 2005). Die informatieverplichtingen blijken noodzakelijk. Informatie is immers een openbaar goed waarvan te weinig voorhanden kan zijn indien het een private aanbesteding wordt. De voordelen van het openbaar maken van informatie op bedrijfsniveau liggen lager dan de voordelen op gemeenschapsniveau. Bedrijven in een ongereguleerde markt maken immers een afweging tussen de kosten en baten, waardoor ze het sociaal optimale niveau van informatie niet in acht nemen.

2.4.3 De verzekeringstheorie

Een andere vaak voorkomende theorie is de verzekeringstheorie of *deep-pocket theorie*. Volgens de verzekeringstheorie willen risicovollere bedrijven hun stakeholders bijkomende garanties bieden door middel van een externe financiële audit (Sarens et al., 2012). Het bedrijf zal dan een externe auditor inhuren zodat deze samen met het management en de aandeelhouders het bedrijfsrisico helpt verzekeren. Het belang hiervan komt vooral naar voren in geval van faillissement. Bij een faillissement wordt de bedrijfsleiding immers vaak aansprakelijk gesteld voor de verliezen die stakeholders oplopen (Deloitte, 2011). Door een externe auditor aan te stellen wordt het in bepaalde gevallen ook mogelijk om de auditor mede aansprakelijk te stellen. Dit kan indien de auditor nalatig is geweest bij de controle van de jaarrekening (Willekens, 2008). Zodra de auditor een goedkeurende verklaring heeft neergelegd, is hij medeaansprakelijk geworden voor fouten. In dergelijke gevallen wordt de auditor gezien als de zogenaamde 'deep pocket'. Vander Bauwhede en Willekens (2004) merken op dat in België het aantal vorderingen ingesteld tegen commissarissen betrekkelijk weinig is, waardoor de verzekeringstheorie daadkracht mist. Luc Verrijssen (2014) benadrukte dat een auditkantoren 'assurance (zekerheid)' verlenen en geen 'insurance (verzekering)'.

Tot 9 januari 2006 waren bedrijfsrevisoren burgerrechtelijk onbeperkt aansprakelijk bij het uitvoeren van de opdrachten die hen door de wet werden opgelegd. De onbeperkte aansprakelijkheid werd nadien beperkt tot drie miljoen euro bij niet-genoteerde vennootschappen en tot twaalf miljoen euro bij genoteerde vennootschappen (art. 17, eerste lid Wet van 22 juli 1953). Deze geldboetes die worden ingesteld zijn relatief laag voor de grote auditkantoren (Verrijssen, 2014). Indien er meerdere commissarissen worden aangesteld, gelden de drempelbedragen voor elke commissaris afzonderlijk. Dit zou kunnen leiden tot een toename van

het aantal colleges van commissarissen zodat het onderpand van het toezicht verhoogt (De Poorter, 2006). Het aanstellen van een college van commissarissen is dus in overeenstemming met wat de verzekeringstheorie voorspelt. Immers voor elke commissaris afzonderlijk kunnen de drempelbedragen gevorderd worden, wat meer kan opleveren dan indien men zich beperkt tot één commissaris.

Bovendien stellen bedrieglijk opzet of het oogmerk om te schaden de commissaris alsnog onbeperkt aansprakelijk voor zijn fouten. Rechtvaardigingsgronden kunnen de aansprakelijkheid van de commissaris evenwel teniet doen. Rechtvaardigheidsgronden zijn situaties waarin het gestelde gedrag toch veroorloofd is en derhalve niet strafbaar (Instituut van de Bedrijfsrevisoren, 2003). Onvoorspelbare en onoverkomelijke gebeurtenissen kunnen zo de aansprakelijkheid kenteren. Onoverkomelijke dwaling is eveneens een rechtvaardigingsgrond. Dwaling is een onjuiste voorstelling van de feiten waardoor een ander besluit genomen wordt dan met de juiste voorstelling (Aerts, 2002). De schuldenaar is volgens artikel 1150 van het Burgerlijk Wetboek slechts gehouden tot het vergoeden van de schade die voorzienbaar was, tenzij het niet-uitvoeren van de verbintenis door opzet is veroorzaakt.

2.4.4 De institutionele theorie

Het sociaal gedrag dat bedrijven vertonen, is eveneens een mogelijke verklaring voor het feit dat bedrijven een audit instellen. Bedrijven kunnen er simpelweg voor kiezen om exact te doen wat anderen doen. Bedrijven zullen nauwgezet de acties van andere bedrijven opvolgen. Sociale rang binnen een groep speelt hierbij een rol en bepaalt mede het gedrag van de bedrijven (Han, 1994). De dynamiek van imitatie tussen bedrijven kan zich uiten in een grote mate van isomorfisme in verband met de auditorselectie. Isomorfisme slaat dan op gelijkvormigheid. Han (1994) zegt hierover dat leiders in een industrie anders willen zijn dan hun belangrijkste concurrenten, terwijl de leiders zelf geïmiteerd worden binnen hun industrie door middelgrote bedrijven. Kleinere bedrijven vertonen dergelijk imitatiegedrag niet (Han, 1994).

Hoofdstuk 3. INSTELLEN VAN EEN EXTERNE AUDIT

Hoofdstuk 2 gaf reeds aan waarom belanghebbenden vragen naar een controle van de financiële staten, en dat aan de hand van verschillende theorieën. Dit hoofdstuk gaat in op de impact van het tegemoetkomen aan deze vraag naar een externe audit. De voor- en nadelen van een wettelijke audit worden tegen elkaar afgewogen in respectievelijk sectie 3.1 en 3.2, zodat een duidelijk beeld verkregen wordt over de toegevoegde waarde van een externe audit.

3.1 ECONOMISCHE BATEN VAN EEN EXTERNE AUDIT

Een externe audit geschiedt in het algemeen belang, toch heeft ook het bedrijf op zich er voordeel bij. Deze voordelen zullen bedrijven die een audit weigeren dan ook niet verwerven. De baten van een audit wegen voor deze groep niet op tegen de hiermee gepaard gaande kosten. Collis et al. (2004) vonden dat 63% van de bedrijven in het Verenigd Koninkrijk voldoende voordeel zag in geauditeerde staten en dat ze hiermee zou verdergaan indien de verplichting werd opgeheven. In Finland kwam dit percentage overeen met 60% (Niemi, Kinnunen, Ojala, & Troberg, 2012). Sarens et al. (2012) vonden daarnaast in Belgische context dat 29,1% van de ondervraagde KMO's op vrijwillige basis een externe financiële auditor aanstelt. De vraag naar een externe audit blijkt vaak voort te komen uit agency-problemen, waaronder informatieasymmetrie alsook uit financiële noodzaak (Niemi et al., 2012).

3.1.1 Tegengaan van agency-problemen

Een aantal voordelen van de externe audit, uit de agency-theorie af te leiden, hebben betrekking op de agency-kosten in het algemeen. Hoe groter de belangentegenstellingen binnen het bedrijf, hoe groter de agency-problemen, hoe groter de hiermee gepaard gaande agency-kosten (Carey et al., 2000). De rol van de externe audit bestaat dus onder meer in het reduceren van conflicten alsook het verminderen van agency-kosten. Omdat de externe audit een vorm van controle is, zullen de agency-kosten dalen (Willekens, 2008). Financiële rapportering en de externe audit van deze informatie zijn bijgevolg manieren om de agency-kosten te reduceren (cfr. sectie 2.4.1). De agency-theorie voorspelt een hogere vraag naar kwaliteitsvolle auditors wanneer de agency-problemen ernstiger zijn (Lennox, 2005). Indien de agency-kosten besparing groter is dan de kosten van een externe audit, is het voor de onderneming zinvol om een externe audit uit te voeren. Dat bedrijven geen bedrijfsrevisor aanstellen kan er op wijzen dat de kosten van de audit vermoedelijk niet opwegen tegen de agency-kostenbesparing.

3.1.1.1 Prestatieverbeteringen

Het instellen van een externe audit kan een drijfveer zijn voor het management om beter te presteren. Lennox (2005) suggereert dat wanneer het eigenaarschap van het management daalt, de managers ook minder beweegredenen hebben om tegemoet te komen aan de belangen van derden. Hierdoor hebben managers de neiging in eigenbelang te gaan handelen. De bevindingen van Ashbaugh en Warfield (2003) voor Duitse bedrijven liggen hiermee in lijn. *Moral hazard* zal verkleinen door een externe audit omdat het auditeren van de financiële staten een extra controle

vormt (Abdel-Khalik, 1989; Piot, 2001). Hoe meer controle er wordt uitgeoefend, hoe kleiner de bewegingsvrijheid wordt. Managers stellen daardoor soms vrijwillig een audit in om de observeerbaarheid van hun acties te vergroten, en zo de juiste beloningen te ontvangen (Jensen & Meckling, 1976).

Collis et al. (2004) stelden de vraag naar een audit afhankelijk van onder andere het aantal personeelsleden, en konden zo bevestigen dat hoe meer personeelsleden een bedrijf heeft, hoe hoger de vraag naar een audit is. Naargelang het aantal hiërarchische niveaus toeneemt, kan het verlies aan controle worden gereduceerd door een financiële audit (Abdel-Khalik, 1989; Sarens et al., 2012). Werknemers krijgen het gevoel dat ze gecontroleerd worden, en zullen daardoor eerder binnen de lijnen lopen (Sarens et al., 2012). Op deze manier kan de auditor tegemoet gekomen aan de belangen van het management om meer controle te hebben over het personeel.

3.1.1.2 Signaalfunctie

Dat bedrijven zich engageren om de nodige informatie te leveren voor een audit is een positief signaal naar de aandeelhouders en buitenwereld toe. Het schept vertrouwen bij de klanten, leveranciers en andere onderhandelingspartners (Sarens et al., 2012). Het aanstellen van een auditor door het management zendt namelijk het signaal uit dat de jaarrekeningen wel degelijk getrouw werden opgesteld (Willekens, 2008). De manager kan door het instellen van een externe audit duidelijk proberen te maken dat hij in het belang van de onderneming handelt (Willekens, 2008). Het weigeren van een audit zendt een negatief signaal uit en de verzekeringswaarde verdwijnt hierdoor. Lennox en Pittman (2011) stelden immers vast dat wanneer bedrijven afzien van de audit, de ratings van dat bedrijf ook verlagen. Het tegenovergestelde geldt dus wanneer het bedrijf wel (vrijwillig) een auditor aanstelt. Het vrijwillig uitvoeren van een externe audit zendt een positief signaal de wereld in. Eveneens toont het aanstellen van een auditor dat het bedrijf een laag risico profiel heeft (Lennox & Pittman, 2011). De beslissing om al dan niet een auditor aan te stellen bevat derhalve heel wat nuttige informatie.

Hierbij dient te worden opgemerkt dat het signaal kleiner is, indien het bedrijf verplicht is een auditor aan te stellen (Lennox & Pittman, 2011). Een wettelijke verplichting kan te weinig informatie weerspiegelen, omdat het eerder van moeten is dan willen. Een vrijwillige externe audit rapporteert over het risicoprofiel van de onderneming, terwijl een wettelijke externe audit dit signaal niet meer kan uitzenden (Lennox & Pittman, 2011). Echter bepaalde signalen kunnen wel uitgezonden worden. Door het volgen van de wetgeving, vermijdt een bedrijf namelijk in een slecht daglicht geplaatst te worden door onwettige handelingen. Het bedrijf kan immers aangeklaagd worden voor het niet aanstellen van een commissaris op basis van artikel 170, §1 van het Wetboek van Vennootschappen. Wel voldoen aan de verplichting heeft het bijkomend voordeel dat het bedrijf de gerechtelijke gevolgen alsook advocaatkosten voor het niet aanstellen niet zal riskeren.

3.1.1.3 Onregelmatigheden in jaarrekening detecteren

Onnauwkeurige financiële rapportering kan slechte bedrijfsstrategieën of fraude maskeren (Doty, 2012). Fraude onderscheidt zich van fouten, omdat fraude op een systematische wijze, bewust gebeurt, terwijl fouten slechts sporadisch, onbewust optreden (Dunn, 1996). Frauduleus rapporteren leidt frequent tot zakelijke mislukkingen en faillissement (Doty, 2012). Door een extra controle op de jaarrekeningen door te voeren, verkleint de kans dat bedrijven ongezien frauduleuze financiële staten kunnen weergeven. De audit kan dus gebruikt worden als afschrikmiddel tegen fraude en onregelmatigheden in de boekhouding.

Fraude komt in bepaalde sectoren ook frequenter voor dan in anderen (Beasley, Carcello, Hermanson, & Lapides, 2000). Beasley et al. (2000) vonden dat computergelateerde industrieën gevoeliger zijn aan fraude. Hetzelfde geldt voor transportsectoren, communicatiesectoren en industrie (Loebbecke et al., 1989; in Beasley et al., 2000) evenals voor zakelijke dienstverlening (Dechow et al., 1996; in Beasley et al., 2000) en groot- en detailhandel (Beneish, 1997; in Beasley et al., 2000). Bedrijven die binnen een industrie aan fraude deelnemen, hebben relatief zwakke corporate governance mechanismen (Beasley et al., 2000). Daarenboven zijn bepaalde fraudetechnieken industrie-specifiek, waardoor een auditor kennis moet hebben over de industrie waarbinnen een bedrijf actief is.

3.1.2 Daling van de informatieasymmetrie

Door de jaarrekening te laten controleren verkleint de informatieasymmetrie tussen de verstrekkers van de financiële gegevens en de gebruikers (Sarens et al., 2012). De externe auditor stelt immers een verslag op met betrekking tot deze financiële gegevens dat wordt aanzien als een betrouwbaar communicatiemiddel naar de belanghebbenden toe. Externe bevestiging wordt door de auditor immers rechtstreeks verkregen zodat de informatie betrouwbaarder wordt. Een kwaliteitsvolle audit kan de informatieasymmetrie dan ook aanzienlijk verlagen (Piot, 2001).

3.1.2.1 Kwaliteitsverbetering van gegevens

Informatieasymmetrie kan er voor zorgen dat niet iedereen evenveel of even correcte informatie bezit over bijvoorbeeld de financiële positie van de onderneming of de kwaliteit van de jaarrekening. Indien auditors de betrouwbaarheid van de informatie niet certificeren, bestaat de mogelijkheid dat managers de informatie optimistischer voorstellen dan ze in werkelijkheid is. Het vertekenen van het resultaat hangt samen met een zwak toezicht op het management waardoor dat vrij spel krijgt om aan de resultaten te sleutelen (Dechow, Sloan, & Sweeney, 1996). De prestaties van de managers worden immers beoordeeld op basis van de financiële verslaggeving (Piot, 2001; Chow, 1982; Lennox, 2005). Een onafhankelijke derde die de informatie uit de jaarrekeningen controleert, zorgt ervoor dat de informatie betrouwbaarder is.

In België is de nauwe verwevenheid van de jaarrekening en de belastingen een bijkomende reden om de individuele jaarrekening te manipuleren (Vander Bauwhede & Willekens, 2004). Eén van de belangrijkste uitgaven van een onderneming is de belastingen. Het zal daarom ook niet verbazen dat meer aandacht uitgaat naar het zo laag mogelijk houden van het belastbaar resultaat ten nadele van een meer objectieve, getrouwe benadering (Van Hulle et al., 2010). Kinney en Martin

(1994) vonden dat bedrijven zonder audit, overdreven veel winsten en activa rapporteren. Door het instellen van een externe audit werd er door Belgische KMO's die vrijwillig een bedrijfsrevisor aanstelden minder aan resultaat verlagende winststuring gedaan en maakten zij meer belastingregularisaties openbaar (Willekens, 2008). De audit kan dus positieve vertekeningen in winsten en activa verminderen (Kinney & Martin, 1994). De externe audit laten uitvoeren door een groot auditkantoor leidt tot een realistischere weergave van de opbrengsten (Boone et al., 2010).

Afwezigheid van een externe auditor doet de gepercipieerde betrouwbaarheid van de informatie dalen, wat verschillende belangengroepen doorgaans ontevreden stelt. Uit een Belgische studie blijkt dat een externe financiële audit een gunstige invloed heeft op de kwaliteit van de gerapporteerde informatie (Willekens, 2008). Aspecten die de kwaliteit van de audit kunnen weerspiegelen zijn expertise, reputatie, prijs en dienstkwaliteit (Weber, Willenborg, & Zhang, 2008, in Jamal et al., 2011). Naarmate de auditintensiteit hoger ligt, is er een betere financiële rapporteringskwaliteit bij bedrijven die een wettelijke auditor aanstellen (Willekens, 2008). Een Chinees onderzoek toonde aan dat een externe audit de naleving van wettelijke openbaarmakingsverplichtingen verhoogt (Gao & Kling, 2012).

3.1.2.2 Advies verlenen

De auditor heeft kennis van de financiële positie van het bedrijf waardoor het waardevolle adviezen kan verschaffen op vlak van administratieve of boekhoudkundige problemen. De externe auditor licht ook het interne controlesysteem door, waardoor hij suggesties kan doen om het te verbeteren (Knechel & Willekens, 2006). Te vaak baseren interne auditors zich immers op onnauwkeurige bedrijfsprocessen die ongeschikt zijn als financieel controlesysteem (Doty, 2012). De interne en externe auditor kunnen van elkaar leren door informatie te delen, wat de kwaliteit van het werk ten goede komt. De kwaliteit van de interne controles verbetert dus door het aanstellen van een externe auditor (Sarens et al., 2012).

De bedrijfsrevisor kan zich als dusdanig ontplooiën tot adviseur en begeleider voor het oplossen van administratieve of boekhoudkundige problemen. Voornamelijk kleine bedrijven die in financiële moeilijkheden verkeren hebben niet de nodige kennis of middelen om zelf terug financieel gezond te worden. Een externe auditor kan met zijn professioneel advies de klant helpen om er terug bovenop te komen (Niemi et al., 2012). Gezien de nauwe band tussen de belastingen en de jaarrekening in België, is de bedrijfsrevisor mogelijk ook een potentieel goede belastingadviseur. De bedrijfsrevisor heeft namelijk een degelijke kennis van de financiële staten waarmee de belastingen samenhangen. Aldus kan er toegevoegde waarde worden gecreëerd doordat de bedrijfsrevisor de onderneming mag bijstaan met raad en daad (Instituut van de Bedrijfsrevisoren, 2013).

Hiertegenover staat dat de perceptie van onafhankelijkheid en objectiviteit worden ondermijnd indien de auditor naast zijn wettelijke taken ook voorziet in niet-auditdiensten (Bopuch & King, 1991, in Jamal et al., 2011). Onafhankelijkheid is cruciaal voor het vertrouwen in de markt (European Commission, 2013). Belanghebbenden moeten er immers op kunnen vertrouwen dat onafhankelijke commissarissen de controle van de jaarrekening uitvoeren en dat zij deze taak naar behoren uitoefenen. Overheidsregulering probeert daarom de onafhankelijkheid te waarborgen

binnen de huidige economie. De Belgische wetgeving verbiedt daarom de mogelijkheid om bepaalde niet-auditdiensten te combineren met het mandaat van commissaris (art. 133 W. Venn.)⁵. Het verstrekken van andere diensten wordt beperkt tot deze die verenigbaar zijn met het beroepsimago van de auditor. Artikel 133, §4 W. Venn. stelt daarenboven dat die beperkingen ook gelden voor personen met wie de commissaris een arbeidsovereenkomst heeft afgesloten of met wie hij beroepshalve in samenwerkingsverband staat en eveneens voor de met de commissaris verbonden vennootschappen of personen zoals bepaald in artikel 11 van het Wetboek van Vennootschappen. De commissaris mag zich niet uitspreken over de opportuniteit van het beleid, aangezien dat eveneens de onafhankelijkheid in het gedrang kan brengen. Door het verbod op bepaalde taken voor de commissaris wordt het risico van zelfcontrole en familiariteit sterk verminderd. Met de Wet van 2 augustus 2002 inzake het deugdelijk ondernemingsbestuur trad een nog strenger onafhankelijkheidsregime in voege.

3.1.3 Verwezenlijken van financiële noden

Volgens Niemi et al. (2012) komt de vraag voor een externe audit ook vaak voort uit de financiële nood van bedrijven. Het lenen van geld wordt vaak afhankelijk gesteld van een kwaliteitsvolle jaarrekening (Sarens et al., 2012). Niet enkel voor beslissingen in verband met het al dan niet ter beschikking stellen van geld, maar ook voor het bepalen van convenanten baseren schuldeisers zich op de jaarrekeninginformatie (Sarens et al., 2012; Piot, 2001).

3.1.3.1 Lagere kapitaalkost

Verschaffers van vermogen hebben immers baat bij een externe auditor. De belangrijkste reden voor resultaatmanipulatie is volgens Dechow et al. (1996) de nood om externe financiering te bekomen tegen lage kosten. Echter bedrijven die betrappt worden op manipulatie, krijgen te maken met hogere kosten van externe financiering (Dechow et al., 1996). De externe audit verlaagt de mogelijkheid tot *moral hazard* voor managers, zodat terugbetaling van investeerders waarschijnlijker wordt (Niemi et al., 2012). De auditor helpt toekomstige investeerders eveneens bij het beoordelen van de kwaliteiten van de managers door betrouwbaarheid toe te kennen aan de jaarrekening. Hierdoor worden financiële middelen efficiënter gekoppeld aan de kwaliteiten van de managers (Moore & Ronen, 1990). Bovendien kan het bedrijf vaak genieten van goedkoper kapitaal indien de financiële staten worden gecontroleerd. Waarheidsgetrouwe informatie maakt het de investeerders makkelijker om doordachte investeringsbeslissingen te nemen.

De bijdrage van de externe auditor aan het oplossen van conflicten met betrekking tot financiering bestaat er in te zorgen voor betrouwbare financiële staten. Schuldeisers kunnen op basis van betrouwbare financiële staten door de auditor nadien meer doordachte investeringsbeslissingen nemen. Doty (2012) stelt dat investeerders/aandeelhouders bij het ontbreken van een externe controle een hogere return zullen vragen als voorwaarde om te investeren. Schuldeisers vragen een hogere interest om te compenseren voor de informatieasymmetrie die bestaat (Lennox & Pittman, 2011). Van Caneghem en Van Campenhout (2010, in Sarens et al., 2010) suggereren dat Belgische KMO's die hun jaarrekening vrijwillig extern laten auditeren, makkelijker toegang krijgen

⁵ Verbonden prestaties worden opgenomen in artikel 183ter K.B. Wetboek van Vennootschappen. Aanvullend bevat artikel 183sexies dan de uitzonderingen op het verbod.

tot schuldfinanciering. Carey et al. (2000) vonden een significant positief verband tussen het vrijwillig opteren voor een externe financiële audit en de schuldgraad van de onderneming. Bedrijven met een hoge schuldgraad zijn dus volgens de agency-relatie tussen management en investeerders eerder geneigd om een beroep te doen op een externe financiële audit (Carey et al., 2000). Risicovollere ondernemingen halen meer voordeel uit een verlaging van de informatieasymmetrie tussen management en andere belanghebbenden (Willekens, 2008).

3.1.3.2 Beroep doen op de aansprakelijkheid van de commissaris

Bedrijven kunnen er munt uit slaan indien de auditor nalatig is geweest bij de controle van de jaarrekening. De commissaris kan burgerrechtelijk aansprakelijk⁶ worden gehouden voor de getrouwheid hiervan. Tekortkomingen van de commissaris tijdens de uitoefening van de taak kan enkel aansprakelijkheid inhouden jegens de vennootschap (art. 140, eerste lid, W. Venn.). Bijgevolg kan een rechtsvordering hieromtrent enkel door de vennootschap worden ingesteld. Voorbeelden hiervan zijn valsheid in geschriften (art. 196 Strafwetboek) en oplichting (art. 496 Strafwetboek).

Jegens derden evenals jegens de vennootschap zijn commissarissen hoofdelijk aansprakelijk voor alle schade die het gevolg is van overtredingen en bepalingen van het Wetboek van Vennootschappen of van de statuten (art. 140, tweede lid, W. Venn.). De commissaris kan vanzelfsprekend niet worden aangesproken voor de fouten die bestuurders maken. Toch kan de commissaris aansprakelijk worden gesteld voor het niet vaststellen of niet melden van deze fouten. Hij dient elke overtreding van wet of statuten aan te klagen bij de raad van bestuur. Indien geen actie wordt ondernomen, moet de commissaris ook melding maken van de overtreding op de algemene vergadering (art. 140, tweede lid, W. Venn.). Op deze manier kunnen ze uit hun aansprakelijkheid ontheven worden voor overtredingen waaraan zij geen deel hebben gehad⁷. Ook kwijting en verjaring kunnen de commissaris mogelijks van zijn aansprakelijkheid ontheven (Instituut van de Bedrijfsrevisoren, 2003).

Artikel 171, §2 van het Wetboek van Vennootschappen stelt de bedrijfsrevisor daarnaast strafrechtelijk aansprakelijk⁸ in bepaalde gevallen, o.a. indien de bedrijfsrevisor kennis heeft van de overtreding van de vennootschap aangaande de controleplicht. Hoewel bedrijfsrevisoren voor veel situaties strafrechtelijk aansprakelijk kunnen worden gehouden, is er in de praktijk slechts geringe toepassing van de strafbepalingen (Instituut van de Bedrijfsrevisoren, 2003; Instituut van de Bedrijfsrevisoren, 1991). Bepalingen uit het Strafwetboek zijn ook toepasselijk op de commissaris, alsook op andere beroepscategorieën (De Poorter, 2013). Geldboetes kunnen worden aangevuld met een gevangenisstraf indien er werd gehandeld met bedrieglijk opzet. Ook voor overtredingen van de boekhoudwet is de bedrijfsrevisor strafrechtelijk aansprakelijk (Instituut van

⁶ Burgerrechtelijke aansprakelijkheid kan opgedeeld worden in contractuele en buitencontractuele aansprakelijkheid. Tekortkomingen aan contractuele verbintenissen alsook fouten buiten het contract kunnen leiden tot herstel van de schade geleden door het slachtoffer (De Poorter, 2013).

⁷ Vermoed wordt dat de commissaris zijn taken naar behoren heeft uitgevoerd (De Poorter, 2013).

⁸ Strafrechtelijke aansprakelijkheid houdt de verplichting in voor iemand aan wie een strafbaar feit kan worden toe- en aangerekend, om er de strafrechtelijke gevolgen van te ondergaan, namelijk de strafrechtelijke sanctie (Instituut van de Bedrijfsrevisoren, 2003).

de Bedrijfsrevisoren, 1991). Commissarissen die betrokken zijn bij fouten tegen de bezoldiging en de afkoelingsperiode⁹ worden eveneens gesanctioneerd (art. 170, 1° en 2° W. Venn.).

In vennootschappen die failliet gegaan zijn, voert de een commissie van het *Instituut van de Bedrijfsrevisoren* een analyse van de jaarrekening en de commissarisverslagen uit. Op deze manier willen ze achterhalen of de commissaris de wettelijke en normatieve bepalingen op vlak van de controle op de continuïteit correct heeft behandeld (Instituut van de Bedrijfsrevisoren, 2013). De rechtspraak in verband met commissarissen is zeer beperkt. Zo werd in België sinds 1995 maar acht keer een beroep gedaan op de aansprakelijkheid van de commissaris, al dan niet *in solidum* met de bestuurders, wat betrekkelijk weinig is (Rechtspraak, 2014). Aansprakelijkheid van de commissaris won wel aan belang na de beursschandalen die zich voordeden in verschillende continenten (Van Hulle et al., 2010). Vóór 2002, dus voor de schandalen, werd slechts eenmaal de aansprakelijkheid van de commissaris berecht, nadien zeven keer. Schandalen zorgden dus wel voor een verhoging van het aantal claims, maar nog steeds blijft het aantal rechtszaken beperkt.

3.2 MINPUNTEN VAN EEN EXTERNE AUDIT

Dat niet elk bedrijf een wettelijke auditor aanstelt, wijst erop dat er ook nadelen verbonden zijn aan de wettelijke audit. De nadelen kunnen een belangrijke factor zijn om een externe audit te weigeren. Wanneer een audit niet wordt uitgevoerd, moet met deze nadelen ook geen rekening gehouden worden. Page (1984, in Collis et al. 2004) vond dat ruim 15% van de respondenten de externe audit zou laten vallen, indien de wettelijke verplichting wordt opgeheven. Redenen om de audit niet in te stellen worden daarom besproken.

3.2.1 Tijdsaspect van de audit

De externe controle baseert zich op historische gegevens. Daardoor ontstaat er een auditvertraging. Deze vertraging weerspiegelt de tijdsperiode tussen het boekhoudkundige jaareinde van het bedrijf en de datum waarop het controleverslag verschijnt (Ashton et al., 1987, in Abbott, Parker, & Peters, 2012). De Belgische wetgever heeft bepaald dat de jaarrekening, waaronder het controleverslag, binnen dertig dagen nadat ze werd goedgekeurd en ten laatste zeven maanden na afsluiting van het boekjaar moet worden neergelegd (art. 193, tweede lid, W. Venn.). Naarmate de auditor meer tijd nodig heeft om het controleverslag op te stellen, zal de waarde van de informatie uit de financiële staten afnemen. Hierdoor zullen jaarrekeninggebruikers hun toevlucht nemen tot andere meer waardevolle bronnen. De kans bestaat immers dat er zich allerlei relevante gebeurtenissen voordoen in de periode voordat het controlerapport verschijnt, maar nadat het boekhoudjaar is afgesloten. Hierbij moet worden opgemerkt dat dergelijke belangrijke gebeurtenissen die zich na het einde van het boekjaar voordoen eigenlijk wel opgenomen moet worden in het jaarverslag (art. 96, §1, 2° W. Venn.).

⁹ De afkoelingsperiode bestaat uit twee jaar vanaf het einde van het mandaat van commissaris waarin geen mandaat van bestuurder, zaakvoerder of dergelijke aanvaard mag worden in de vennootschap waar de controle werd verricht.

Een nieuwe bedrijfsrevisor heeft daarnaast ook tijd nodig om diepgaande kennis over de onderneming te verwerven. Minder ervaren personeel zou daarenboven leiden tot langere wachttijden (Knechel & Payne, 2001, in Abbott et al., 2012). De auditvertraging zal hierdoor groter worden. Eveneens zouden onvoldoende middelen een rem zetten op de snelheid van het afleveren van het controlerapport (Behn et al. 2006, in Abbott et al., 2012). Informatietechnologie moet daarom beter afgestemd worden op de externe audit (Zang et al., 2012). De tijdigheid van de financiële audit is een bron van bezorgdheid voor verscheidene belanghebbenden, onder wie aandeelhouders en managers. Bovendien is de audit slechts een momentopname (Van Hulle, 1997). Het zou dus zomaar kunnen dat de informatie die vrijgegeven wordt in het controleverslag niet meer up-to-date is, en daardoor zijn waarde verliest.

3.2.2 Audit falen en risico

Wanneer de gecontroleerde financiële staten er niet in slagen om in een getrouwe weergave van de economische situatie te voorzien, verliezen investeerders vertrouwen in het systeem. Geauditeerde financiële staten kunnen op deze manier namelijk potentieel misleidend zijn voor de geïnteresseerde gebruikers. Het fenomeen wordt ook wel audit faling genoemd (Francis, 2004). Dergelijke faling kan optreden wanneer de auditor er niet in slaagt om de *Generally Accepted Accounting Principles (GAAP)* af te dwingen. De audit faalt evenzo wanneer het controleverslag niet aangepast is aan de omstandigheden (Francis, 2004). Audit falen leidt niet noodzakelijk tot faillissement van het geauditeerde bedrijf, maar na faillissement wordt er wel meer aandacht besteed aan audit falen (Chang et al., 2008).

Doordat de menselijke factor een rol speelt, zal risico op fouten nooit volledig afwezig zijn. De mogelijkheid bestaat dat de auditor verkeerde conclusies trekt en deze ook naar buiten toe communiceert. Het auditrisico, risico op schadelijke of onjuiste informatieoverdracht door de externe derde, is reëel (Dries et al., 2004). De auditor loopt het risico zich te vergissen en een beeld over de onderneming te construeren dat niet meer strookt met de werkelijkheid. De onderneming wil natuurlijk niet dat er foutieve en negatieve informatie over het bedrijf de ronde doet. Bovendien kan een bedrijf bijkomende agency-kosten ervaren door de relatie tussen het bedrijf en de auditor. Commissarissen kunnen door hun handelen het imago van het bedrijf schade. Rechtspraak met betrekking tot de commissarissen gaan dan ook voornamelijk over tucht en deontologie (Rechtspraak, 2014). Bedrijfsrevisoren die zich niet aan deontologische of professionele ethische voorschriften houden, kunnen zo, buiten de bevoegdheden van de gewone rechtbanken, veroordeeld en beoordeeld worden (Instituut van de Bedrijfsrevisoren, 2013). Maar liefst 37 tuchtuitspraken vonden zo plaats in 2013. Straffen die opgelegd werden betroffen meestal tijdelijke schorsingen (Tuchtuitspraken, 2014), maar kunnen ook een definitief beroepsverbod inhouden.

Verder zijn er ook beperkingen verbonden aan de externe audit zelf, zoals de steekproeftechnieken, waardoor de externe audit geen allesomvattende controle vormt. Bovendien dient er vertrouwelijke bedrijfsinformatie te worden doorgespeeld aan de auditor, waardoor de externe audit voor bedrijven kan aanvoelen als een inbreuk op de privacy. Het weigeren van het geven van inlichtingen aan de commissaris kan tot straffen leiden voor de bestuurders (art. 170, 3°

W. Venn.). Het auditrisico alsook het falen van een audit spreken in het voordeel voor de weigering van een audit. Men zou kunnen stellen dat bedrijven geen commissaris aanstellen om het auditrisico te vermijden alsook om het falen van een audit uit te sluiten.

3.2.3 Afhankelijkheid van de auditor

Als de onafhankelijkheid van een auditor in het gedrang komt, verliest de externe audit veel van zijn pluimen. Hoewel de wettelijke audit de onafhankelijkheid van de controle vooropstelt, is dit niet altijd wat de realiteit uitwijst. Zo kan in het gezamenlijke aanbod van audit- en niet-auditdiensten door eenzelfde auditor kennelijk het gevaar schuilen dat de onafhankelijkheid van de auditor in het gedrang komt (cfr. sectie 3.1.2.2). Enerzijds ontstaat het voordeel dat extra diensten geleverd kunnen worden, anderzijds is onafhankelijkheid het belangrijkste kenmerk van de externe audit. Aangezien in België weinig beroep wordt gedaan op de beroepsaansprakelijkheid van de commissaris, heeft deze de neiging zich vriendelijker op te stellen. De commissaris probeert zo zijn benoeming veilig te stellen. Het bedrijf zal daardoor vaker weggkomen met resultaatsmanipulatie of krijgt sneller een goedkeurende verklaring (Vander Bauwhede & Willekens, 2004). Hierdoor wordt de toegevoegde waarde van de audit voor de schillende belanghebbenden teniet gedaan. De externe audit streeft bijgevolg zijn doel voorbij. Zo zullen schuldeisers en aandeelhouders nog steeds niet kunnen vertrouwen op de financiële staten, die zij belangrijk achten voor beslissingen te nemen.

Daarnaast kan het feit dat de externe auditor zijn vergoeding met de bedrijfsleiding afspreekt een probleem vormen voor de onafhankelijkheid (Dunn, 1996). De grootste macht ligt in geval van conflict immers vaak bij het management. Auditors zullen bijgevolg ook met de bedrijfsleiding moeten onderhandelen ingeval er extra werkzaamheden dienen te worden uitgevoerd, wat een delicate situatie is en de onafhankelijkheid kan bedreigen. Het openbaar maken van honoraria van zowel de audit- als niet-auditdiensten ondersteunt de onafhankelijkheid (Van Hulle, 1997). Hierdoor wordt de markt namelijk transparanter, wat het onderhandelen over loon vergemakkelijkt.

3.2.4 Kostenplaatje

De audit wordt uitgevoerd ten voordele van de stakeholders, maar de financiering ervan is voor rekening van het bedrijf zelf waardoor er in feite een verstoring optreedt in het systeem (European Commission, 2013). Niet-gebruikers menen dat de kostprijs van de externe financiële audit een belangrijke belemmering is om een beroep te doen op de externe controle en staan eerder genuanceerd tegenover de stelling dat de externe financiële audit voordelen oplevert die opwegen tegen de kostprijs. Bij gebruikers wordt het tegenovergestelde patroon waargenomen (Sarens et al., 2012). De belangrijkste determinanten van audithonoraria zijn de bedrijfsgrootte, de complexiteit en het risico van het bedrijf volgens Van de Velde en De Beelde (2009).

De kostprijs van de audit bevat uiteraard de bezoldiging van de commissaris. Deze verloning is wettelijk geregeld. Het bestaat uit een vast bedrag dat de algemene vergadering bij aanvang van zijn mandaat vaststelt (art. 134, §4 W. Venn.). Het loon kan eventueel worden geïndexeerd, maar mag niet worden gewijzigd tijdens de uitoefening van het mandaat, tenzij met instemming van

beide partijen (art. 134, §2 W. Venn.). Onvoorziene controlewerkzaamheden geven de commissaris wel recht op een verhoogde bezoldiging. Elk ander voordeel buiten de bezoldiging ontvangen is verboden (art. 134, §6 W. Venn.). Via de toelichting van de jaarrekening en/of de geconsolideerde jaarrekening moeten de honoraria openbaar worden gemaakt, zowel de bezoldiging voor de commissarisopdracht zelf, als de bezoldiging verbonden aan uitzonderlijke werkzaamheden of bijzondere opdrachten (art. 96, §3, 6° W. Venn.). Bovendien moet het loon worden opgesplitst in andere controleopdrachten, belastingadviesopdrachten en andere opdrachten buiten de revisorale opdrachten (art. 134, §2-5 W. Venn.). Een significant aantal Belgische bedrijven verzaakt echter aan die openbaarmakingsverplichting, hoewel de wet het voorschrijft (Van de Velde & De Beelde, 2009).

Sterke prijsconcurrentie zou een negatieve invloed hebben op de prestaties van de auditor en ook op de auditkwaliteit. Elke auditor is daarom verplicht het aantal uren en de daarmee overeenkomende verloning bekend te maken bij het *Instituut van de Bedrijfsrevisoren*. Deze lonen worden nagekeken, en op deze manier hoopt het Instituut de auditkwaliteit te waarborgen (Willekens & Achmadi, 2003). Het honorarium moet voldoende hoog zijn om de naleving van de controlenormen van het *Instituut van de Bedrijfsrevisoren* te kunnen waarborgen. De verplichting kan bovendien tot gevolg hebben dat bedrijven revisoren zoeken die binnen hun budget passen. Het gevolg hiervan kan zijn dat er geen rekening wordt gehouden met de specifieke behoeften van het bedrijf betreft de audit. Prijs gaat immers mogelijk boven kwaliteit in dergelijke gevallen.

Hoe hoger de kostprijs van een audit, hoe hoger de kostenbesparing indien de audit niet wordt doorgevoerd (Collis et al., 2004). Het meest voor de hand liggende voordeel van het weigeren van een externe audit is dus de uitgespaarde kost van de audit zelf. Zo bedraagt de gemiddelde audit premie van 83 beursgenoteerde bedrijven in België 177 750 euro (Van de Velde & De Beelde, 2009). Van de Velde en De Beelde (2009) kwamen op dit bedrag door de prijs van de statutaire audit op te tellen bij premies voor ander werk door de auditor alsook betaling aan partijen gerelateerd aan de auditor. Daarenboven blijken de kosten van een externe audit proportioneel hoger te zijn naarmate het bedrijf kleiner is (Collis et al., 2004). Niet enkel bedrijfsgrootte, maar ook bedrijfsrisico bepaalt de hoogte van de auditprijs. Hoe hoger het bedrijfsrisico wordt ingeschat, hoe hoger het prijskaartje dat aan de externe audit vasthangt. Prijzen van de audit zijn lager wanneer een bedrijf een relatief hoog niveau van risicomangement nastreeft (Knechel & Willekens, 2006). Sarens et al. (2012) vonden dat de kostprijs een belangrijke belemmering vormt voor KMO's om (vrijwillig) een beroep te doen op de externe financiële audit.

Evenzo is er nog een indirecte kost verbonden met een externe audit. Zo moet de auditor informatie opvragen bij het management. Het management zal dus tijd moeten investeren in het aanleveren van de gevraagde informatie. Die tijd had het management ook elders in kunnen investeren. *Time is money* is het gezegde dat dit argument bijtreedt. Voordeel van het weigeren van een audit is bijvoorbeeld de tijdsbesparing van het management, aangezien deze geen tijd meer moet steken in het aanleveren van informatie. Bedrijven die onvoldoende middelen ter beschikking hebben zullen mogelijks kiezen om geen audit in te stellen.

3.2.5 Aanstelling en ontslag van de commissaris

Een ander nadeel van de audit wordt gezien in het mandaat van de commissaris zelf. Commissarissen worden benoemd voor een termijn van drie jaar. Deze termijn kan nadien hernieuwd worden (art. 135, §1 W. Venn.). De benoeming van een bedrijfsrevisor tot commissaris gebeurt door de algemene vergadering, indien aanwezig wordt het voorstel tot benoeming geformuleerd door het auditcomité (art. 130, eerste lid W. Venn.). Artikel 156 van het Wetboek van Vennootschappen geeft een speciale procedure weer voor ondernemingen met een ondernemingsraad. De voorzitter van de rechtbank van koophandel kan de nietigheid van de benoeming uitspreken, indien de benoeming niet juist is verlopen (art. 130, tweede lid W. Venn.). Aangezien de benoeming geschiedt voor de volle drie jaar, is het moeilijk om te experimenteren met een auditor, waardoor het bedrijf onmiddellijk voor drie opeenvolgende jaren vasthangt aan de commissaris (DeJong & Smith, 1984). De duur van het mandaat van de commissaris werd in vraag gesteld in vier rechtszaken.

Indien de auditor niet voldoet aan de verwachtingen, is het moeilijk om hem te ontslaan. Slechts twee rechtszaken betroffen het ontslag van een commissaris (Rechtspraak, 2014). Op straffe van schadevergoeding kan de algemene vergadering een commissaris enkel om wettige redenen de deur wijzen (art. 135, §1 W. Venn.). De verwaarlozing van het mandaat en ernstige aantasting van de reputatie van de commissaris kunnen als wettige redenen worden beschouwd (vander Linden et al., 2004). Van Hulle et al. (2010) stellen dat lichamelijke ongeschiktheid, nalatigheid en vertrouwensbreuk ook wettige redenen zijn. Schrapping van de ledenlijst van het *Instituut van de Bedrijfsrevisoren* leidt eveneens tot een wettige reden tot ontslag (vander Linden et al., 2004). Ontslag kan zich eveneens afspelen wanneer een ondernemingsraad wordt opgericht waardoor een nieuwe procedure voor zijn benoeming ingezet wordt. Artikel 159 van het Wetboek van Vennootschappen stelt voorop dat, indien aanwezig, de ondernemingsraad met een meerderheid moet overeenkomen over te gaan tot ontslag. Een meningsverschil over een boekhoudkundige verwerking of controleprocedure is op zichzelf dus geen wettige reden voor ontslag (art. 135, §1 W. Venn.). Bij ontbreken heeft de commissaris geen recht op herbenoeming, wel behoort een schadevergoeding tot de mogelijkheden. Het bedrijf loopt dus ook het risico om nog extra kosten op te lopen. De commissaris heeft bovendien het recht om zich bij ontslag te verantwoorden ten aanzien van de algemene vergadering. Het bedrijf bezit dan de mogelijkheid om aan de voorzitter van de rechtbank van koophandel toestemming te vragen om de algemene vergadering geen kennis te geven van de opmerkingen die niet ter zake doen of die het aanzien van de vennootschap op onverantwoorde wijze kunnen schaden.

De wetgever wil verhinderen dat de commissaris zijn verantwoordelijkheden probeert te ontlopen door zelf ontslag te nemen wanneer er bijvoorbeeld fraude wordt vastgesteld. Ontslag nemen kan daardoor enkel wegens gewichtige persoonlijke redenen. De redenen voor het ontslag dienen hiervoor schriftelijk te worden meegedeeld aan de algemene vergadering. De gewichtige persoonlijke redenen zijn meestal te zoeken in de medische context (vander Linden et al., 2004). Zware ziekte of een zwaar ongeval kunnen bijvoorbeeld als gewichtige redenen worden aangehaald.

3.2.6 Andere controlemechanismen

Het bedrijf kan het gevoel hebben de belanghebbenden te bevredigen met de informatie die zij hen reeds ter beschikking stelt, los van de commissariscontrole. Verschillende alternatieven voor de audit zijn beschikbaar. Meer van één controlemechanisme wordt daarom verwacht gepaard te gaan met minder van een alternatief. Hierdoor wordt de externe audit mogelijk overbodig. Carey et al. (2000) suggereren dat externe en interne audit complementair kunnen zijn in beursgenoteerde bedrijven, aangezien de externe controle voortbouwt op de interne controle. Knechel en Willekens (2006) geven echter aan dat controles enkel complementair zijn indien ze vrijwillig worden ingesteld. Wanneer controlemechanismen daarentegen verplicht zijn, treden zij op als substituten voor de niet-verplichte controles. Carey et al. (2000) geven daarnaast ook aan dat interne en externe audit gezien kunnen worden als substituten in familiebedrijven. Ook corporate governance is een alternatief controlemechanisme, evenals informatiesystemen of interne controleprocessen (Knechel & Willekens, 2006).

Tevens kunnen bedrijven een accountant of bedrijfsrevisor aanstellen voor de controle van de jaarrekening (hoewel dit voor bedrijven die verplicht zijn een commissaris te benoemen in strijd is met de wet). Het *Informatiecentrum voor het Bedrijfsrevisoraat (ICCI)* formuleerde een advies op de vraag of het mogelijk is een accountant aan te stellen voor de controle van een jaarrekening zonder deze te benoemen tot commissaris, hoewel het bedrijf hiertoe verplicht is (Informatiecentrum voor het Bedrijfsrevisoraat, 2014). Het *ICCI* is van mening dat er geen bezwaar is tegen het feit dat een bedrijfsrevisor een controleopdracht aanvaard binnen een bedrijf dat geen commissaris heeft. Voorzichtigheidshalve moet de raad van bestuur schriftelijk op de hoogte worden gebracht van de overtreding. De raad van bestuur moet vervolgens bevestigen dat hij van deze overtreding kennis heeft. Elk verslag dient te vermelden dat het bedrijf in strijd is met de wettelijke verplichting om een commissaris te benoemen. Bovendien kan het verslag niet aanschouwd worden als een commissarisverslag (Informatiecentrum voor het Bedrijfsrevisoraat, 2014). Bedrijven verkiezen externe boekhouders boven auditors wanneer het gaat over het voorzien in belastingadvies (Syrjä, 2010, in Niemi et al., 2012). Kleine bedrijven hebben meestal beperkte middelen en expertise ter beschikking wat betreft financiële boekhoudkundige taken. De oplossing hiervoor is het outsourcen van deze taken naar een externe boekhouder (Niemi et al., 2012). Een accountant is een kosten-efficiëntere adviesverlener wat betreft de belastingen en dergelijke, aangezien deze reeds betrokken was bij de opstelling van de jaarrekening (Niemi et al., 2012).

DEEL III: EMPIRISCH ONDERZOEK

Hoofdstuk 4. HYPOTHESEVORMING

Op basis van de voorgaande hoofdstukken wordt het nu mogelijk om de opgedane kennis te toetsen aan de realiteit. Hiervoor dienen eerst hypothesen opgesteld te worden. Volgens Sekaran en Bougie (2011) moet een hypothese aan twee voorwaarden voldoen, namelijk een hypothese moet meetbaar zijn en de mogelijkheid moet bestaan dat de hypothese verworpen wordt. Niet meetbare verbanden zullen dan ook niet verder besproken worden. Dit hoofdstuk gaat zich enkel toespitsen op de meetbare hypothese. Er wordt vanuit gegaan dat verschillende bedrijfskarakteristieken de verwachte kosten en baten van een externe audit bepalen, daardoor wordt de beslissing om een audit te weigeren dan ook gestuurd. De hypothesen geven de verbanden weer tussen variabelen die verwacht worden te bestaan. De controlestructuur, de bedrijfsgrootte, het bedrijfsrisico, de winstgevendheid alsook de sector worden besproken om hieruit hypothesen af te leiden in sectie 4.1 tot 4.5.

4.1 HYPOTHESE MET BETREKKING TOT DE CONTROLESTRUCTUUR

Jensen en Meckling (1967) geven aan dat agency-problemen zich voordoen indien een manager die eveneens eigenaar is niet langer alle aandelen zelf in handen heeft. Informatieasymmetrie doet zich eveneens voor binnen deze agency-relatie. Carey et al. (2000) alsook Collis et al. (2004) vonden dat een grote scheiding tussen management en aandeelhouders, aanleiding gaf tot hogere agency-kosten, aangezien de belangentegenstellingen groter zijn. De mate van conflict tussen het management en de aandeelhouders wordt bijgevolg verwacht invers te stijgen met het aandeelhouderschap van het management (Chow, 1982). Hoe meer aandeelhouders een bedrijf heeft, hoe kleiner de fractie die een manager zelf in handen kan houden. Indien de manager niet langer alle aandelen bezit, gaan andere aandeelhouders meegenieten van de inspanningen van de manager (Jensen & Meckling, 1976). De manager heeft de neiging om welvaart te ontnemen van de andere aandeelhouders. De aandeelhouders zijn zich hier echter van bewust, en zullen een externe audit vragen.

Daarnaast speelt er nog een andere agency-relatie mee indien de aandelen van een onderneming verspreid zijn, namelijk tussen de meerderheids- en minderheidsaandeelhouders (La Porta, Lopez-De-Silanes, & Shleifer, 1999). Grossman en Hart (1980, in Niskanen et al., 2010) zeggen dat meer aandeelhouders aanleiding geven tot freeriden in het controleren van het management. Echter het aantal freeriders zal relatief beperkt zijn. Meerderheidsaandeelhouders zijn beter in staat om het management effectief aan te sturen en te controleren aldus Shleifer en Vishny (1986, in Niskanen et al., 2010). De aanwezigheid van een meerderheidsaandeelhouder zal directe monitoring bijgevolg mogelijk maken en op die manier de macht van een manager beperkt houden (Jensen & Meckling, 1976). Bijgevolg zullen bedrijven met weinig aandeelhouders die in staat zijn het management rechtstreeks te controleren, verwacht worden vaker een audit te weigeren. Zij zullen

de manager zelf controleren zonder externe audit. Ashbaugh (2003) stelde vast dat de vraag voor externe audit lager is indien er directe controle mogelijk is over het management.

Het instellen van een externe audit kan aldus agency-problemen verminderen. Indien er een meerderheidsaandeelhouder is, zal directe monitoring van het management mogelijk blijven en is de toegevoegde waarde van de audit klein. De agency-problemen worden echter groter naarmate het aantal aandeelhouders stijgt (aandeel van het management zal dalen). Derhalve geldt dat hoe groter de spreiding van eigendom, hoe meer aandeelhouders belang zullen hebben bij het reduceren van agency-kosten door het aanstellen van een externe auditor. Daardoor zal de verspreiding van aandelen waarschijnlijk leiden tot minder weigeren van een audit. Dit leidt tot volgende hypothese:

H₁: Ceteris paribus, er is een negatief verband tussen de verspreiding van eigendom en het weigeren van een externe audit.

4.2 HYPOTHESE MET BETREKKING TOT DE BEDRIJFSGROOTTE

De overheid stelt de verplichting tot een externe audit afhankelijk van enkele voorwaarden (cfr. sectie 2.3). De meeste van die voorwaarden handelen over de grootte van het bedrijf. Dit weerspiegelt een relatie tussen de relatieve kosten en de baten van een audit. Enkel voor bedrijven van een bepaalde grootte zal de audit verwacht worden voordelen op te leveren. In de Greenpaper van de European Commission (2013) wordt gesteld dat kleinere bedrijven niet dezelfde wensen hebben bij een audit als grotere, beursgenoteerde bedrijven. Collis et al. (2004) suggereren dat onder deze grens die de overheid stelt, de baten niet langer de kosten van de audit overstijgen. De auditpremie is namelijk een bijkomende kost voor het bedrijf die onnodig is, als de baten hier niet mee in verhouding staan. Dat bedrijven geen commissaris aanstellen naar wettelijke verplichting, kan er op wijzen dat de groottecriteria niet feilloos gekozen zijn. De bedrijven aan de ondergrens van de criteria van artikel 15 Wetboek van Vennootschappen worden dus verwacht meer over te gaan tot het weigeren van een audit. Tevens kan verwacht worden dat naarmate het bedrijf groter wordt, het bedrijf de aandacht trekt van onder andere de overheid en daardoor meer de noodzaak ziet om een auditor aan te stellen (Copley & Doucet, 1983).

Chow (1982) zegt dat bedrijfsgrootte twee belangrijke effecten heeft op de vraag naar auditing. Ten eerste dalen auditkosten met bedrijfsgrootte, omdat er vaste start-up kosten aan verbonden zijn. De kosten van het instellen van een externe audit zijn bovendien proportioneel zwaarder voor kleinere bedrijven (Collis et al., 2004). Hoe kleiner het bedrijf, hoe groter de relatieve kostprijs van een audit bijgevolg is (Van de Velde & De Beelde, 2009; Collis et al., 2004). Verwacht kan worden dat relatief kleine bedrijven voornamelijk de weigeraars zijn van een verplichte audit.

Ten tweede daalt management eigenaarschap met bedrijfsgrootte volgens Chow (1982), waardoor agency-kosten tevens in verband gebracht worden met de bedrijfsgrootte. Zo worden agency-kosten verondersteld hoger te zijn naarmate het bedrijf groter wordt (Sarens et al., 2012; Willekens, 2008). De welvaart die onttrokken kan worden van aandeelhouders is ook groter naarmate het bedrijf groter is (Chow, 1982). Gegeven het feit dat binnen KMO's de scheiding tussen aandeelhouders en management van de onderneming doorgaans minder uitgesproken is,

zal de vraag naar auditdiensten minder groot zijn aangezien de agency-kosten sowieso verwacht worden lager te liggen. Grotere bedrijven ervaren volgens de agency-theorie meer agency-problemen dan kleinere bedrijven (Carey et al., 2000), omdat eigendom en controle er vaak gescheiden zijn (Lennox, 2005). Chow (1982) vond hiermee in overeenstemming dat hoe groter het bedrijf, hoe groter de kans dat het bedrijf vrijwillig een externe audit instelt. Wederom zijn het voornamelijk kleine bedrijven die verwacht worden een audit te weigeren.

Daarenboven houdt een grotere onderneming ook meer complexiteit in waardoor meer vraag naar auditing ontstaat om het verlies aan controle te reduceren (Carey et al., 2000). Eveneens bepaalt de complexiteit van de onderneming meer de kostprijs van een audit (Van de Velde & De Beelde, 2009). Kleine, niet-complexe bedrijven ervaren minder agency-problemen wanneer de personen die belangrijke beslissingen beheren en controleren, ook de personen zijn die het residuele risico dragen (Fama & Jensen, 1983). Meer hiërarchische niveaus impliceren evenzo een grotere nood aan een financiële audit (Abdel-Khalik, 1989). De complexiteit van de onderneming zal namelijk toenemen door meer niveaus, waardoor asymmetrische informatie optreedt en ook agency-kosten toenemen. Collis et al. (2004) stelden eveneens dat een groter personeelsbestand, de vraag naar een externe audit doet stijgen. Als bedrijven een audit weigeren kan dit wijzen op lage complexiteit door een klein personeelsbestand en weinig informatieasymmetrie. Deze argumenten leiden eveneens tot de veronderstelling dat kleine bedrijven eerder geneigd zullen zijn om een externe audit te weigeren.

H₂: Ceteris paribus, er is een negatief verband tussen de grootte van het bedrijf en het weigeren van een externe audit.

4.3 HYPOTHESES MET BETREKKING TOT HET BEDRIJFSRISICO

De Greenpaper van de Europese Commissie (2013) gaf reeds aan dat een externe audit een manier is om de financiële gezondheid van het bedrijf in het oog te houden. De vraag naar een externe audit komt dan ook vaak voort uit het financiële risico dat een bedrijf loopt. Het professioneel advies dat een externe auditor voorziet, kan voor de klant een uitweg betekenen uit de financieel moeilijke situatie (Niemi et al., 2012). Bovendien zijn externe audits in deze situatie in het voordeel van investeerders. Zij verkrijgen meer zekerheid over de financiële toestand en tegelijkertijd neemt de mogelijkheid tot *moral hazard* van het management af (Jensen & Meckling, 1976). Twee belangrijke partijen gaan een verbintenis aan indien ze overgaan tot een externe audit, namelijk het bedrijf zelf en de commissaris. De redenen om al dan niet deel te nemen aan een externe audit indien het bedrijfsrisico hoog is, kunnen daarom nogal verschillen tussen de betrokkenen.

Eenzijds willen risicovollere bedrijven hun stakeholders bijkomende garanties geven door middel van een externe financiële audit (Sarens et al., 2012). Bedrijven met een hoge schuldgraad zijn volgens de agency-relatie tussen management en schuldeisers, eerder geneigd om een beroep te doen op een externe financiële audit (Carey et al., 2000; Niskanen et al., 2011; Chow, 1982). De aanwezigheid van een auditor verlaagt namelijk de mogelijkheid tot *moral hazard* door het management en bovendien kunnen de financiële problemen kenteren met hulp van zijn expertise.

Dit is ook in het voordeel van de investeerders. Daarenboven stelt Abdel-Khalik (1993) dat bedrijven een externe audit vragen omwille van de beperkingen die investeerders hun opleggen. Denk bijvoorbeeld aan de 'Big Four only' -clausules (European Commission, 2013). Geauditeerde financiële staten blijken van cruciaal belang bij de beslissing van investeerders om geld toe te kennen aan kleine bedrijven (Berry et al., 1987, in Collis et al., 2004). De toegang tot schuldfinanciering wordt daarom makkelijker door het instellen van externe audit (Sarens et al., 2012; Willekens, 2008). Leningen worden vaak afhankelijk gesteld van convenanten die eveneens gebaseerd worden op de jaarrekening. Zonder audit worden hogere opbrengsten/interessen of convenanten gevraagd als voorwaarde voor het investeren (Doty, 2012). Volgens deze redenering weigeren bedrijven met een hoge schuldgraad zelden een audit, aangezien de auditor voordelen oplevert die het bedrijf financieel gezonder kunnen maken.

Anderzijds speelt ook de bereidheid van de commissaris tot een externe audit een rol. De commissaris kan immers een opdracht weigeren tegenover een risicovol bedrijf omwille van de vele risico's die ermee verbonden zijn. Zo kunnen commissarissen aansprakelijk gesteld worden indien het bedrijf failliet gaat. Volgens Kinney en Martin (1994) hebben auditbedrijven zich in het verleden reeds teruggetrokken uit risicovolle bedrijven omwille van de aansprakelijkheid. Een auditor kan tenware het risico te vermijden gericht klanten selecteren. De heer Luc Verrijssen vertelde dat klanten van *KPMG* pas aanvaard worden na een positieve risicoanalyse. De punten waarop gecontroleerd wordt, zijn onder andere de sector en de continuïteit van het bedrijf in de voorzienbare toekomst (Verrijssen, 2014). De auditor heeft namelijk een reputatie hoog te houden. Hij loopt bovendien meer risico om aansprakelijk gesteld te worden indien het bedrijf risicovoller is. Hierdoor kan het voorvallen dat een bedrijf met een grote schuldgraad geweigerd wordt en daardoor uiteindelijk geen auditor aanstelt (Gramling et al., 2010). Daarnaast kan een auditor ook een vergoeding vragen die compenseert voor het verhoogde risico. Daardoor geldt dat hoe hoger het bedrijfsrisico wordt ingeschat, hoe hoger het prijskaartje dat aan de externe audit vasthangt (Van de Velde & De Beelde, 2009). Bijgevolg is de audit duurder voor risicvollere bedrijven en moeten ze ook langer zoeken voordat ze iemand bereid vinden een audit uit te voeren.

Uit bovenstaande argumentatie blijkt dat een bedrijf met een hoge schuldgraad waarschijnlijk meer geneigd zal zijn om een commissaris aan te stellen. Daartegenover staat dat de commissaris zich terughoudender opstelt ten opzichte van een risicovol bedrijf. Een risicovol bedrijf zal dus naar waarschijnlijkheid meer geneigd zijn een commissaris aanstellen, maar moet dan natuurlijk eentje vinden die bereid is om met dit risicovolle bedrijf in zee te gaan. De commissaris wordt in België relatief weinig aansprakelijk gesteld, waardoor een bedrijf vermoedelijk wel een commissaris vindt indien ze dit echt wenst. Hierdoor wordt verwacht dat de argumenten voor het instellen van een auditor op basis van de schuldgraad de bovenhand zullen nemen. Bijgevolg kan een volgende hypothese worden opgesteld.

H₃: Ceteris paribus, er is een negatief verband tussen de schuldgraad en het weigeren van een externe audit.

Een gelijkaardig argument kan gevonden worden met betrekking tot de liquiditeitsgraad. De liquiditeitsgraad geeft weer in welke mate het vreemd vermogen op korte termijn gedekt wordt door de vlottende activa. Liquiditeit is belangrijk omdat het ervoor kan zorgen dat een geplande transactie kan doorgaan. De kans dat een bedrijf vrijwillig een audit instelt is lager wanneer de liquiditeitsratio's hoger zijn (Tauringana & Clarke, 2000). Hoe hoger de liquiditeitsgraad van een bedrijf is, hoe minder de noodzaak om in de nabije toekomst geld te lenen, wat vaak afhankelijk wordt gesteld van een kwaliteitsvolle jaarrekening. Dit leidt tot een bijkomende hypothese voor het bedrijfsrisico met betrekking tot de liquiditeitsgraad.

H₄: Ceteris paribus, er is een positief verband tussen de liquiditeitsgraad en het weigeren van een externe audit.

4.4 HYPOTHESE MET BETREKKING TOT DE WINSTGEVENDHEID

De winstgevendheid van een bedrijf kan eveneens een verklarende factor zijn voor het al dan niet weigeren van een audit. Enerzijds zorgt meer winst ervoor dat de aandeelhouders tevreden zijn, en minder nood hebben aan een audit. Aandeelhouders krijgen immers rendement. Bovendien wordt er minder met argusogen gekeken naar bedrijven die voldoende winst maken. Winst signaleert namelijk dat het bedrijf in goede papieren zit. Daarnaast zorgt meer winst voor voldoende intern gegenereerde middelen die beschikbaar zijn (Lennox, 2005), waardoor nood aan externe middelen minder groot is. Een belangrijk voordeel van de externe audit is het afdwingen van goedkoop kapitaal (Doty, 2012). Dit is voor een winstgevend bedrijf dan ook geen argument, aangezien er geen nood aan is. Het niet aanstellen van een auditor kan daardoor als minder belangrijk geacht worden voor winstgevende bedrijven. Een faillissement is eveneens onwaarschijnlijk, waardoor de kans dat de onderneming ooit gestraft wordt voor het niet hebben van een auditor klein is. Deze argumenten tonen aan dat de toegevoegde waarde van een audit relatief klein is voor winstgevende bedrijven, waardoor ze eerder verwacht worden een audit te weigeren.

Daarentegen kan winst maken net een argument zijn vóór het instellen van een externe audit. Winstgevende bedrijven beschikken over meer middelen, waardoor managers grotere bedragen kunnen onteigenen van aandeelhouders (Jensen & Meckling, 1976). Hierdoor worden de agency-problemen tussen aandeelhouders en managers groter. De agency-kosten worden groter, waardoor het belangrijker wordt om in te grijpen. Dit *moral hazard* kan eveneens worden verkleind door de controle door een externe auditor. Een ander voordeel van de externe audit voor winstgevende bedrijven komt voort uit de nauwe band tussen de belastingen en de jaarrekeningen in België. De auditor is een potentieel goede belastingadviseur, omdat de bedrijfsrevisor degelijke kennis heeft over de financiële staten (Instituut van de Bedrijfsrevisoren, 2013). Winst maken heeft immers als groot nadeel dat er belastingen moeten betaald worden. Wanneer ondernemingen een externe auditor aanstellen, kan deze bijkomend fiscale hulp verlenen.

Winstgevendheid heeft dus zowel argumenten vóór als tegen de externe audit. Echter volgens Niemi et al. (2012) komt de vraag naar een externe audit vaak voort uit de financiële nood van bedrijven. Bij winstgevende bedrijven is deze nood er niet. Bovendien zijn er tal van andere experts die de onderneming kunnen bijstaan met belastingadvies. Niemi et al. (2012) geven bovendien aan dat een accountant een kosten-efficiëntere manier is om belastingadvies of ander advies in te winnen. Deze beargumentering geeft aan dat de voorkeur uitgaat naar de positieve relatie tussen de winstgevendheid en het weigeren van een externe audit, met bijbehorende hypothese:

H₅: Ceteris paribus, er is een positief verband tussen de winstgevendheid en het weigeren van een externe audit.

4.5 HYPOTHESES MET BETREKKING TOT DE SECTOR

De karakteristieken van een specifieke sector kunnen eveneens meespelen in het al dan niet aanstellen van een auditor (Chow, 1982). Als een industrie relatief complexe activiteiten uitvoert, kan het duurder zijn om een audit in te stellen (Chow, 1982). Sommige industrieën zijn erg competitief waardoor bedrijven liever niet te veel financiële informatie vrijgeven die ook zichtbaar is voor de concurrenten. Daarenboven geeft de institutionele theorie aan dat bedrijven de neiging hebben om andere bedrijven in de industrie te imiteren (Han, 1994). Bijgevolg kan het zijn dat bepaalde sectoren meer weigerende bedrijven bevatten dan anderen.

Auditkantoren doen vaak een risicoanalyse alvorens ze met een potentiële klant gaan samenwerken (Verrijssen, 2014). Eén van de punten waarnaar gekeken wordt is de sector waartoe een bedrijf behoort. De sector waarin een bedrijf actief is, kan voor een commissaris dus een reden zijn om de taak niet op zich te nemen. De heer Luc Verrijssen (2014) haalde als voorbeeld van een risicopartner de diamantsector aan, omdat een groot deel van de omzet in deze sector in het zwart wordt gerealiseerd. Deze sector is niet wenselijk om als bedrijfsrevisor mee samen te werken en bijgevolg worden bedrijven uit deze sector vaak afgewezen. De horeca en transportsector worden eveneens als meer risicovol beschouwd. De transportsector is een minder populaire sector onder commissarissen aangezien de hoge schuldgraad die typisch is voor de bedrijven uit deze sector (Anoniem, 2014). De horeca is dan weer een sector waar zwartwerk vaak voorkomt. Het kan dus zijn dat bedrijven gewoon geen bedrijfsrevisor bereid vinden om als commissaris op te treden, waardoor het niet aanstellen van een commissaris eigenlijk buiten hun wil om gebeurt.

H₆: Ceteris paribus, er is een positief verband tussen de diamantsector en het weigeren van een externe audit.

H₇: Ceteris paribus, er is een positief verband tussen de transportsector en het weigeren van een externe audit.

H₈: Ceteris paribus, er is een positief verband tussen de horeca en het weigeren van een externe audit.

Het voorkomen van fraude blijkt sectorgerelateerd te zijn (Beasley, Carcello, Hermanson, & Lapedes, 2000). Het ontdekken van fraude is niet aantrekkelijk voor een commissaris omdat er dan extra werkzaamheden dienen uitgevoerd te worden. Zo zijn bijvoorbeeld computergerelateerde industrieën gevoelig aan fraude alsook transport- en communicatiesectoren. Hetzelfde geldt voor zakelijke dienstverlening (Dechow et al., 1996, in Beasley et al., 2000) en groot- en detailhandel (Beneish, 1997, in Beasley et al., 2000). Daarenboven werden bouwbedrijven gesuggereerd als sectoren die vaak zonder audit actief zijn (Anoniem, 2014). Het zou dan ook niet verbazen dat deze sectoren liever geen auditor aanstellen om de fraude te blijven maskeren.

H₉: Ceteris paribus, er is een positief verband tussen de informatie- en communicatiesector en het weigeren van een externe audit.

H₁₀: Ceteris paribus, er is een positief verband tussen de zakelijke dienstverlening en het weigeren van een externe audit.

H₁₁: Ceteris paribus, er is een positief verband tussen de groot- en detailhandel en het weigeren van een externe audit.

H₁₂: Ceteris paribus, er is een positief verband tussen de bouwnijverheid en het weigeren van een externe audit.

Hoofdstuk 5. METHODOLOGIE

In het vorige hoofdstuk werden de hypothesen opgesteld. Het uiteindelijke doel is aan de hand van een regressievergelijking de hypothesen nagaan. Een volgende stap in het onderzoek is dan ook het identificeren van de variabelen waarmee we deze hypothesen kunnen toetsen. Het onderzoeksmodel wordt daarom besproken in sectie 5.1. Vervolgens bespreekt sectie 5.2 hoe de steekproef werd getrokken die in deze masterproef gebruikt zal worden.

5.1 ONDERZOEKSMODEL

In wat volgt worden de variabelen besproken die voor de regressieanalyse gebruikt zullen worden. Een onderscheid wordt hiervoor gemaakt tussen afhankelijke, onafhankelijke en controlevariabelen. Door middel van een regressiemodel wordt nadien gekeken of de onafhankelijke en controlevariabelen een deel van de variantie van de afhankelijke variabele kunnen verklaren. De keuze voor elk van de variabelen wordt kort toegelicht.

5.1.1 Afhankelijke variabele

Een afhankelijke variabele is een variabele waarin de onderzoeker interesse heeft (Sekaran & Bougie, 2011). Aangezien de interesse van dit onderzoek ligt in het ontdekken welke bedrijven een audit weigeren en waarom, wordt er een variabele **AUDITOR** gecreëerd. Deze variabele zal de waarde één krijgen indien de onderneming géén externe auditor aanstelt ondanks de verplichting en neemt de waarde nul aan indien de onderneming werkelijk één of meerdere commissarissen aanstelt. Het gaat dus over een dummyvariabele met twee verschillende niveaus (Sekaran & Bougie, 2011).

5.1.2 Onafhankelijke variabelen

Een onafhankelijke variabele beïnvloedt de afhankelijke variabele en probeert op deze manier een deel van de variantie van de afhankelijke variabele te verklaren (Sekaran & Bougie, 2011). Deze variabelen worden teruggevonden in de hypothesen en worden verwacht het al dan niet weigeren van een audit te beïnvloeden. Meetbare variabelen moeten daarom geformuleerd worden voor de controlestructuur, de bedrijfsgrootte, de schuldgraad alsook liquiditeitsgraad, de winstgevendheid en tot slot voor de industrie.

Vooreerst is er een variabele nodig om de controlestructuur van het bedrijf aan te duiden. De *Bel-first databank* geeft een aantal gegevens over de aandeelhoudersstructuur van het bedrijf weer, waaronder het aantal aandeelhouders. In overeenstemming met Niskanen et al. (2010) wordt daarom de eigendomsstructuur van de onderneming gedefinieerd als het natuurlijk logaritme van één plus het aantal aandeelhouders. Deze variabele krijgt de naam **SPREIDING** mee. De controlestructuur bepaalt immers in belangrijke mate de hoeveelheid agency-problemen die zich zullen voordoen. Wijdverspreid aandeelhouderschap houdt immers een beperking in op de directe monitoring over het management (Jensen & Meckling, 1976). Geconcentreerde eigendom wordt verwacht tot een hogere kans op het weigeren van een audit te leiden.

De grootte van het bedrijf wordt eveneens verwacht een invloed te hebben op het weigeren van een audit. Agency-kosten en informatieasymmetrie zullen immers hoger zijn indien het bedrijf groter wordt (Sarens et al., 2012). Aangezien de totale activa van bedrijf tot bedrijf erg kan verschillen, wordt ervoor gekozen om de variabele **GROOTTE** te definiëren als het natuurlijk logaritme van totale activa in overeenstemming met Niskanen et al. (2011). Door het nemen van het logaritme worden de verschillen relatief kleiner. Het nemen van het logaritme zorgt er tevens voor dat de gegevens de normaalverdeling meer benaderen (Hair et al., 2010). Bovendien wordt de totale activa in duizend euro's uitgedrukt. Collis et al. (2004) maken bijkomend gebruik van het aantal werknemers en omzet als maatstaven voor grootte. Aangezien de wetgever zich ook op deze maatstaven beroept, worden hiervoor variabelen opgenomen. Het natuurlijk logaritme van de omzet wordt, ook in duizend euro's, genomen als maatstaf voor de grootte van een bedrijf, voorgesteld door **GROOTTE_OMZET**. Eveneens wordt **GROOTTE_WKN** gedefinieerd als het natuurlijk logaritme van het gemiddeld aantal werknemers. Kleinere ondernemingen op basis van elk van de maatstaven worden verwacht tot de weigerende ondernemingen te behoren.

Het bedrijfsrisico wordt verwacht ook een rol te spelen bij het weigeren van een audit. De variabele **SCHULD** zal hiervoor opgenomen worden en is gedefinieerd als de ratio van totale schulden ten opzichte van totale activa (Niskanen et al., 2011). De schuldgraad wordt immers negatief gerelateerd aan het weigeren van een audit. Daarnaast is de kans dat een bedrijf vrijwillig een audit instelt reeds lager bevonden wanneer de liquiditeitsratio's hoger waren (Taurigana & Clarke, 2000). Daarom zou liquiditeit ook verband kunnen houden met het weigeren van een verplichte audit. Om dit verband na te gaan, wordt een variabele **LIQ** gedefinieerd. Liquiditeit wordt gemeten door de vlottende activa uit te zetten ten opzichte van het vreemd vermogen op korte termijn. Deze ratio wordt ook wel de *current ratio* genoemd. Een hoge liquiditeit wordt verwacht de kans te vergroten op het weigeren van een audit.

Winstgevendheid wordt verondersteld een invloed uit te oefenen op het al dan niet weigeren van een audit. *Return on assets* wordt gebruikt als maatstaf voor winstgevendheid en wordt voorgesteld door de variabele **ROA**. In overeenstemming met Niskanen et al. (2011) wordt ROA gedefinieerd als de ratio van winsten voor interest en belasting (EBIT) tot totale activa. Daarnaast wordt een dummyvariabele **VERLIES** gedefinieerd die de waarde één aanneemt indien het bedrijf verlies leidt in het afgelopen boekjaar en de waarde nul anders. Bedrijven die een audit weigeren worden immers verwacht de bedrijven te zijn die winst rapporteren.

Ook de sector waarin een bedrijf actief is, kan meespelen in de beslissing om een audit te weigeren. Meerdere dummyvariabelen worden hiervoor opgenomen, elke variabele stelt daarbij een welbepaalde sector of groep sectoren voor (Niskanen et al., 2010). Op basis van de *NACE-bel codes* worden de bedrijven in categorieën opgedeeld om tot de dummyvariabelen te komen. *NACE-bel codes* zijn een Belgische toepassing van de Europese activiteitennomenclatuur (*NACE*) om economische activiteiten onder te verdelen (FOD Economie, 2014). Sectoren waarvan verwacht wordt dat ze een invloed hebben op het weigeren van een audit worden daarom overeenkomstig de opgestelde hypothesen gedefinieerd als **DIAMANT, BOUW, TRANSPORT, HORECA, GROOTHANDEL, DETAILHANDEL** en **ZAK_DIENSTEN**. Een overzicht van de verschillende categorieën wordt weergegeven in Tabel 1. Alle niet-vermelde sectoren (*NACE-bel codes*) worden

gebruikt als referentiecategorie, waartoe bijvoorbeeld landbouw en industrie behoren. Bovendien is in Tabel 1 ook waarneembaar dat de diamantsector nauwer gedefinieerd is als de andere sectoren, waardoor het aantal cijfers nodig in de *NACE-bel code* uitgebreider is.

Tabel 1 Verklaring industriedummy's

Codering van de INDUSTRIE	NACE-bel codes	Omschrijving
DIAMANT	32121	Bewerken van diamant
	46761	Groothandel in diamant en andere edelstenen
BOUW	41-43	Bouwnijverheid
GROOTHANDEL	46	Groothandel en handelsbemiddeling, met uitzondering van handel in motorvoertuigen en motorfietsen *uitgezonderd 46761 aangezien deze tot de diamantsector werd gerekend
DETAILHANDEL	47	Detailhandel, met uitzondering van handel in auto's en motorfietsen
TRANSPORT	49-53	Vervoer en opslag
HORECA	55-56	Verschaffen van accommodatie en maaltijden
INFO_COMM	58-63	Informatie en communicatie
ZAK_DIENSTEN	77-82	Administratieve en ondersteunende diensten

5.1.3 Controlevariabelen

Naast de onafhankelijke variabelen dienen er ook controlevariabelen opgenomen te worden. Het is immers zo dat deze variabelen ook een gedeelte van de variantie van de afhankelijke variabele kunnen verklaren. Het niet opnemen zou het onderzoek kunnen verstoren (Hair et al., 2010). De controlevariabelen zullen daarom constant gehouden worden zodat de variantie in de afhankelijke variabele werkelijk toe te schrijven is aan de onafhankelijke variabelen (Hamilton, 2003). Controlevariabelen voor de auditcomplexiteit en bedrijfsrisico worden opgenomen omdat de auditorkeuze hierdoor beïnvloed kan worden (Niskanen et al., 2011).

Auditcomplexiteit kan een invloed hebben op de keuze van een auditor volgens Piot (2005; in Niskanen et al. 2011). *Asset turnover* meet hoe efficiënt het bedrijf zijn activa gebruikt om er verkopen mee te realiseren. Deze ratio heeft invloed op de hoeveelheid auditinspanning die nodig is en bijgevolg op de kostprijs. De auditinspanning wordt namelijk verwacht te stijgen met omzet tot actief. In overeenstemming met Niskanen et al. (2011) wordt **OMZET_ACTIEF** daarom gedefinieerd als controlevariabele. De waarschijnlijkheid dat het bedrijf een groot auditkantoor aanstelt stijgt met de leeftijd van het bedrijf (Niskanen et al., 2011). Informatieasymmetrie verschilt immers naargelang de tijd verstreken sinds de oprichting van het bedrijf (Niskanen et al., 2009). Daarom wordt de variabele **LEEFTIJD** opgenomen die het natuurlijke logaritme van één vermeerderd met het aantal jaren verstreken sinds de oprichting van de onderneming voorstelt.

Voorraden en vorderingen kunnen beschouwd worden als relatief risicovolle rekeningen, waardoor de nood bestaat aan specifieke controleprocedures (Healy, 1985, in Niskanen et al., 2011). De variabele **VR_VORD** wordt daarom ingevoerd als de ratio van voorraden en vorderingen tot totale activa. Daarnaast wordt in overeenstemming met Niskanen et al. (2011) nog een andere controlevariabele geïntroduceerd om voor het bedrijfsspecifiek risico te controleren van faillissement, **NEG_EV**. Dit is een dummy die wijst op een negatieve boekwaarde van het eigen vermogen. Tabel 2 geeft een overzicht van de verschillende hierboven besproken variabelen, het gaat om zowel de afhankelijke, de onafhankelijke en de controlevariabelen.

Tabel 2 Samenvatting variabelen

Betekenis afhankelijke variabele	
AUDITOR	Het bedrijf heeft een auditor aangesteld (1 = nee, 0=ja)
Betekenis onafhankelijke variabelen	
SPREIDING	Spreiding van de aandeelhouders door het natuurlijk logaritme van één plus het aantal aandeelhouders
GROOTTE	Grootte van het bedrijf gemeten door het natuurlijk logaritme van het totaal actief (in duizend EUR)
GROOTTE_OMZET	Grootte van het bedrijf gemeten door het natuurlijk logaritme van de totale omzet (in duizend EUR)
GROOTTE_WKN	Grootte van het bedrijf gemeten door het natuurlijk logaritme van het gemiddeld aantal werknemers
SCHULD	Schuldgraad van het bedrijf gemeten door totale schulden ten opzichte van totale activa
LIQ	Liquiditeit van het bedrijf gemeten door vlottende activa ten opzichte van het kort vreemd vermogen
ROA	Return on assets van het bedrijf gemeten door winst voor interest en belastingen ten opzichte van totale activa
VERLIES	Het bedrijf heeft verlies geleden in het afgelopen boekjaar (1 = ja, 0 = nee)
INDUSTRIE	Het bedrijf behoort tot de industrie (1 = ja, 0 = nee)
Betekenis controlevariabelen	
VR_VOR	Risicovolle rekeningen van het bedrijf gemeten door voorraden en handelsvorderingen ten opzichte van totale activa
OMZET_ACTIEF	Auditcomplexiteit gemeten door omzet ten opzichte van totale activa
LEEFTIJD	Leeftijd van het bedrijf gemeten door natuurlijk logaritme van 1 plus het aantal jaren verstreken sinds oprichting van het bedrijf
NEG_EV	Het bedrijf heeft een negatieve boekwaarde van het eigen vermogen (1 = ja, 0 =nee)

5.2 GEGEVENSVERZAMELING

De *Bel-first databank* wordt gebruikt voor het verzamelen van de gegevens over de bedrijven. De *Bel-first* bevat financiële en economische gegevens over bedrijven in België, alsook over bedrijven in Luxemburg (Bureau van Dijck, 2014). Door middel van de gegevensverzameling zullen bepaalde bedrijven die in 2012 verplicht waren een auditor aan te stellen gefilterd worden tot object van deze studie. De hypothesen willen immers nagaan op welke kenmerken bedrijven die verplicht zijn een auditor aan te stellen maar dit niet doen verschillen van bedrijven die wel de verplichting volgen. Verscheidene bedrijfskarakteristieken worden hiermee in verband gebracht.

De gegevensextractie vond plaats op 13 maart 2014. Wettelijk gezien moeten bedrijven de jaarrekening neerleggen bij de Nationale Bank van België binnen de 30 dagen na goedkeuring door de algemene vergadering en ten laatste zeven maanden na de datum van afsluiten van het boekjaar (art. 98 W. Venn.). De meeste bedrijven sluiten het boekjaar af op 31 december, waardoor slechts een beperkt aantal jaarrekeningen van 2013 beschikbaar zijn op moment van gegevensextractie. Om deze reden worden gegevens voor het boekjaar 2012 verzameld.

De wetgever stelde daarvoor enkele voorwaarden voorop, waaronder de groottecriteria (cfr. sectie 2.3) om te bepalen of een bedrijf verplicht is een commissaris te benoemen. Ter verduidelijking kan daarbij nog vermeld worden dat de groottecriteria worden bekeken op basis van het laatste én voorlaatste boekjaar. Het CBN-advies 2010/5 specificeert immers dat wanneer een bedrijf in één van de twee laatst afgesloten boekjaren meer dan één criterium overschrijdt, ze als groot wordt beschouwd. Concreet voor deze masterproef betekent dit dat bedrijven die meer dan één van de criteria overschreden in 2010 of in 2011 verplicht zijn een auditor aan te stellen in 2012 (Commissie voor Boekhoudkundige Normen, 2010). Tabel 3 vat deze situatie samen. Criteria die in acht genomen worden voor elk van de vernoemde jaren hebben betrekking op het aantal werknemers, het balanstotaal en de omzet zoals voorgeschreven in de wet.

Tabel 3 Groottecriteria o.b.v. CBN-advies

	2010	2011	Type onderneming in 2012
Meer dan één criterium van art. 15 W. Venn. overschreden	nee	nee	klein*
	ja	nee	groot
	nee	ja	groot
	ja	ja	groot

* tenzij het jaargemiddelde personeelsbestand >100

Met bovenstaande overwegingen in het achterhoofd kan nu de uiteindelijke steekproef getrokken worden. In de eerste fase worden de bedrijven gescreend met behulp van de *Bel-first databank*. De bedrijven waarnaar de interesse van dit onderzoek uitgaat, zijn de bedrijven die nog steeds actief zijn op moment van gegevensextractie. Deze bedrijven kunnen waarschijnlijk de meest relevante informatie leveren. Bedrijven die het faillissement hebben aangevraagd worden hierdoor niet opgenomen in de steekproef, omdat deze bedrijven afwijkende kenmerken kunnen vertonen te wijten aan hun positie. Daarnaast worden enkel Naamloze Vennootschappen (NV's) en Besloten

Vennootschappen met Beperkte Aansprakelijkheid (BVBA's) opgenomen. Andere rechtsvormen zijn in België immers niet altijd verplicht een commissaris aan te stellen. Bovendien wordt verondersteld dat de NV's en de BVBA's de meerderheid van de bedrijven omvatten. Aangezien de *Bel-first* ook gegevens over Luxemburg bevat, moet tevens gespecificeerd worden dat de interesse van dit onderzoek uitgaat naar uitsluitend Belgische ondernemingen. De regelgeving omtrent de audit is immers verschillend naargelang het land waarin het bedrijf actief is. De Belgische regelgeving werd reeds besproken in sectie 2.3.

Binnen de groep van actieve Belgische NV's en BVBA's wordt vervolgens gezocht welke onder hen verplicht zijn een auditor aan te stellen. De verplichte aanstelling van een auditor wordt getoetst aan de hand van artikel 15 van het Wetboek van Vennootschappen met inachtneming van CBN-advies 2010/5. Bedrijven die aan al deze voorwaarden gezamenlijk voldoen, vormen de voorlopige steekproef. In totaal voldoen 8 707 bedrijven aan alle vooropgestelde criteria. De steekproef bevat zowel gegevens van bedrijven mét auditor als bedrijven zonder, die allen wel een auditor moeten aanstellen. Tabel 4 geeft een overzicht van de totale selectieprocedure. De eerste selectie bevat de voorgaand besproken stappen (zie Tabel 4 stap 1. tot 11.) die werden uitgevoerd met behulp van de *Bel-first*.

In een tweede fase worden de gegevens geëxporteerd naar een Excel-bestand om verder verwerkt te worden. Zo worden bedrijven waarvan de aandelen niet handen zijn van één of meerdere gekende personen of families uit de steekproef verwijderd. Bovendien worden ook beursgenoteerde ondernemingen uit de steekproef verwijderd aangezien deze ondernemingen buiten de interesse van dit onderzoek vallen omwille van hun specifieke eigenschappen.

Bedrijven die deel uitmaken van een groep worden eveneens weggehaald uit de steekproef, aangezien op hen andere regels van toepassing kunnen zijn. Denk bijvoorbeeld aan het feit dat groepen als klein worden aanschouwd op basis van artikel 16, §1 van het wetboek van vennootschappen, terwijl individuele ondernemingen klein zijn op basis van artikel 15 van hetzelfde wetboek. Dezelfde redenering wordt gebruikt om bedrijven met één of meerdere dochterondernemingen uit de steekproef te verwijderen. Bovendien kan het binnen groepen de moederonderneming zijn die de beslissing tot auditeren neemt, waardoor het individueel bedrijf geen beslissingsmacht heeft. De heer Luc Verrijssen (2014) wist namelijk te vertellen dat het veel voorkomend is dat de moederonderneming een bedrijfsrevisorenkantoor aanstelt, waardoor bij de dochterondernemingen hetzelfde kantoor wordt aangesproken om de externe controle uit te voeren. *KPMG* heeft zelfs voornamelijk te maken met *referrals*, waarbij de hoofdzetel van de moederonderneming vaak niet in België gesitueerd is.

Een volgende screening van de gegevens bracht aan het licht dat niet alle bedrijven in de steekproef een jaarrekening voor het jaar 2012 ter beschikking stelden. Deze ondernemingen worden dan ook uit de steekproef verwijderd, omdat het onderzoek zich baseert op de jaarrekeningen van het jaar 2012. *Bel-first* bleek echter niet altijd de recentste jaarrekening weer te geven. Enkele bedrijven legde immers wel een jaarrekening neer voor 2012 in tegenstelling tot wat de *Bel-first* deed vermoeden. De gegevens voor deze bedrijven worden handmatig aangevuld door de jaarrekening te raadplegen via de *Balanscentrale*.

Tot slot werden de financiële instellingen nog verwijderd uit de dataset in overeenstemming met Hope et al. (2012). Financiële instellingen behoren niet tot de interesse van deze masterproef omwille van de onderscheidende kenmerken die deze groep vertoont. Deze instellingen worden verwijderd overeenkomstig de *NACE-bel 2008 codes*, zijnde codes 64 tot 66 (FOD Economie, 2014). Het resultaat van al de voorgaande stappen leverde een steekproef op van 2 254 bedrijven. Het resultaat van alle zoekstappen is terug te vinden in Tabel 4.

Tabel 4 Selectiecriteria

Zoekstappen	
1.	Statuut: Actieve ondernemingen
2.	Rechtsvorm: NV, BVBA
3.	Gewest, provincie, arrondissement & gemeente: Brussels hoofdstedelijk gewest, Vlaams Gewest, Waals Gewest
4.	Aantal werknemers: 2010, min = 100
5.	Aantal werknemers: 2011, min = 100
6.	Aantal werknemers: 2010, min = 50
7.	Aantal werknemers: 2011, min = 50
8.	Omzet (dz EUR): 2010, min = 7 300
9.	Omzet (dz EUR): 2011, min = 7 300
10.	Totaal der activa (dz EUR): 2010, min = 3 650
11.	Totaal der activa (dz EUR): 2010, min = 3 650
Eerste selectie	(1 En 2 En 3 En 4) Of (1 En 2 En 3 En 5) Of (1 En 2 En 3 En 6 En 8) Of (1 En 2 En 3 En 7 En 9) Of (1 En 2 En 3 En 8 En 10) Of (1 En 2 En 3 En 9 En 11) Of (1 En 2 En 3 En 6 En 10) Of (1 En 2 En 3 En 7 En 11) Of (1 En 2 En 3 En 6 En 8 En 10) Of (1 En 2 En 3 En 7 En 9 En 11)
Aantal ondernemingen over na eerste selectie: 8 707	
12.	Bedrijven waarvan de aandelen niet in handen zijn van één of meerdere gekende personen of families
13.	Ondernemingen die een deel uitmaken van een groep
14.	Bedrijven met één of meerdere dochterondernemingen
15.	Beursgenoteerde ondernemingen.
16.	Bedrijven die geen jaarrekening beschikbaar hebben voor het jaar 2012
17.	Financiële instellingen
Tweede selectie	Eerste selectie - 12 - 13 - 14 - 15 - 16 - 17
Aantal ondernemingen over na tweede selectie: 2 254	

Hoofdstuk 6. VERKENNEN VAN DE STEEKPROEF

In Hoofdstuk 5 werden variabelen gedefinieerd en werd de steekproef getrokken die tot de interesse van dit onderzoek behoort. Dit hoofdstuk heeft vervolgens tot doel, om een eerste inzicht te verkrijgen in de steekproef alvorens over te gaan tot de regressieanalyse. Zo wordt nagegaan of er ontbrekende waarden voorkomen in sectie 6.1. Sectie 6.2 handelt dan weer over uitschieters die de regressieresultaten kunnen beïnvloeden. Vervolgens wordt een beschrijvende analyse van de gegevens weergegeven in sectie 6.3. Ook wordt er rekening gehouden met mogelijke collineariteit waarover sectie 6.4 handelt. Tot slot wordt al een kleine vergelijking gemaakt tussen de waarden van bedrijven die geen auditor aanstellen en die wel een auditor aanstellen in sectie 6.5. Door het verkennen van de steekproef worden mogelijke verbanden reeds blootgelegd, waarna een regressieanalyse gebruikt kan worden op de verbanden te bevestigen.

6.1 ONTBREKENDE WAARDEN

De interesse van dit onderzoek gaat uit naar bedrijven die geen auditor aanstellen, maar wel onder de verplichting vallen er minstens één te benoemen. De *Bel-first* geeft informatie over de commissaris die door het bedrijf wordt benoemd, zoals naam en voornaam. Echter bedrijven waarvoor de *Bel-first* deze informatie niet weergaf, werden handmatig gecontroleerd om uit te sluiten dat bedrijven in de verkeerde categorie terechtkomen. Hieruit bleek dat de *Bel-first* voor heel wat bedrijven onterecht weergaf dat het geen commissaris aanstelde. Deze ontbrekende namen van de commissaris werden bijgevolg handmatig rechtgezet door de jaarrekeningen van de bedrijven te controleren. De jaarrekening bevat een volledige lijst met namen en functies in de onderneming van de bestuurders, zaakvoerders en commissarissen. Indien geen melding wordt gemaakt van een commissaris in de jaarrekening, wordt verondersteld dat er geen is. De jaarrekeningen van de bedrijven zijn beschikbaar op de *Balanscentrale* die geraadpleegd kan worden via de website van de *Nationale Bank van België*.

Sommige bedrijven hadden ook ontbrekende waarden voor bepaalde andere variabelen. De oorzaak hiervan werd nagegaan en indien mogelijk werden de gegevens handmatig aangevuld door de jaarrekening te consulteren. Een mogelijke oorzaak voor de ontbrekende waarden is het feit dat de *Bel-first* niet altijd over de recentste jaarrekening beschikt. Daarnaast zijn er nog waarden die niet beschikbaar zijn, en die dus effectief ontbreken. Dit kan bijvoorbeeld te wijten zijn aan het feit dat bedrijven rapporteren volgens het verkorte jaarrekeningschema, wat op zich niet mag voor de bedrijven in de steekproef. Grote ondernemingen zijn verplicht de jaarrekening volgens het volledige schema op te stellen (art. 93, eerste lid, W. Venn.). Bij het uitvoeren van de verschillende regressieanalyses worden de ontbrekende gegevens buiten beschouwing gelaten. Afhankelijk van de variabele(n) die men opneemt zullen er dus mogelijks enkele ontbrekende gegevens voorkomen. De grootte van de steekproef zal daarom steeds vermeld worden, om aan te geven hoeveel waarden werkelijk worden opgenomen.

6.2 UITSCHIETERS

Uitschieters zijn extreme waarden die duidelijk verschillend zijn van de andere observaties. Uitschieters kunnen ofwel uitzonderlijk grote ofwel uitzonderlijk kleine waarden van een stochastische variabele voorstellen (Hair, Black, Babin, & Anderson, 2010). De dummyvariabelen kunnen enkel de waarden nul en één aannemen, waardoor zich geen uitschieters voordoen bij de dummyvariabelen.

Continue variabelen lopen wel het risico uitschieters te bevatten. Daarom wordt voor elke continue variabele een boxplot opgesteld. Dit is een grafische weergave die de verdeling van de variabele weergeeft en informatie bevat over de mediaan, het eerste en derde kwartiel. Observaties die liggen op meer dan anderhalve interkwartielafstand van het eerste of het derde kwartiel kunnen beschouwd worden als uitschieters (Hamilton, 2003). De interkwartielafstand geeft het verschil aan tussen het derde en het eerste kwartiel van de gegevens (Hair et al., 2010). Aangezien het groot aantal observaties, heeft elke continue variabele wel enkele uitschieters. Om het effect van uitschieters te verkleinen bij deze variabelen wordt daarom gebruik gemaakt van *winsorising* (Lennox, 2005; Lennox & Pittman, 2011; Kam-Wah, 2009). *Winsorising* houdt in dat de continue variabelen getransformeerd worden door extreme waarden in statistische gegevens te beperken (Cox, 2014). Bijgevolg zal ook het effect van uitschieters verminderd worden. Het voordeel hiervan is dat er geen gegevens verwijderd worden uit de dataset. Een fractie van de observaties in één of beide staarten van de verdeling wordt daarom aangepast (Cox, 2014).

Overeenkomstig met Kam-Wah (2009) wordt niet op elke variabele dezelfde afkapgrens toegepast. De **SPREIDING** heeft enkele uitschieters in de hoogte, waardoor de 1% hoogste waarden worden aangepast. Voor de variabelen **GROOTTE**, **GROOTTE_WKN** en **GROOTTE_OMZET** worden respectievelijk 5%, 4% en 5% van de gegevens in beide staarten aangepast. Eveneens worden gegevens in beide staarten voor **ROA** aangepast, met name 7% van de observaties. De hoogste waarden van **SCHULD** (3%), **LIQ** (10%), **VR_VOR** (1%) en **OMZET_ACTIEF** (5%) worden bijgesteld, evenals de laagste 3% van de waarden van **LEEFTIJD**. Geen van voorgaande variabelen bevat nog uitschieters nadat voorgaande procedure wordt doorlopen.

6.3 BESCHRIJVENDE ANALYSE

De beschrijvende analyse geeft ons een eerste inzicht in de variabelen. Een aantal kengetallen worden daarom kort besproken per variabele. Het aantal observaties, het gemiddelde, de standaardafwijking, het minimum en het maximum wordt voor elke variabele vermeld. Wat betreft de continue variabelen kan hierbij meteen opgemerkt worden dat de oorspronkelijke variabelen in de staart(en) werden bijgesteld door deze te *winsorisen*. Het zijn deze aangepaste variabelen die gebruikt worden in het vervolg van dit onderzoek. Daardoor zullen de minima en maxima niet extreem ver uit elkaar liggen omdat er gecontroleerd wordt voor extreme waarden. Daarenboven is het voor de dummyvariabelen interessant om bijkomend nog de som te vermelden. De som geeft hier immers weer hoeveel keer de waarde één voorkomt per variabele, het gemiddelde geeft aan om hoeveel procent dit gaat. Uiteraard geldt voor de dummyvariabelen ook dat het minimum gelijk is aan nul en het maximum is gelijk aan één.

Wat betreft de afhankelijke variabele **AUDITOR** worden de eigenschappen weergegeven in Tabel 5. De variabele kon voor alle 2 254 bedrijven in de steekproef gerapporteerd worden. Het betreft een dummyvariabele wat meteen zichtbaar is in het weergegeven minimum en maximum van nul en één respectievelijk. De bedrijven in de steekproef zijn dus zowel bedrijven mét als bedrijven zonder auditor. Bedrijven die géén auditor aanstellen, waarde één, zijn in de minderheid. In totaal stelden 352 bedrijven géén auditor aan, weergegeven door de som. Daartegenover staan 1 902 bedrijven die wel een auditor aanstellen overeenkomstig de verplichting. Dit komt erop neer dat 15,62% van de bedrijven uit de steekproef géén auditor aanstelt ondanks de wettelijke verplichting. Dit is toch wel een opmerkelijke vaststelling. Het weigeren van de audit komt bijgevolg redelijk frequent voor binnen de steekproef. Hierbij moet wel in het achterhoofd gehouden worden dat bijvoorbeeld groepen en een heel aantal vennootschapsvormen niet opgenomen zijn in de steekproef. Bijgevolg is dit cijfer niet zonder meer veralgemeenbaar aangezien het om bedrijven met specifieke eigenschappen gaat.

Tabel 5 Beschrijvende statistieken voor de afhankelijke variabele AUDITOR

Afhankelijke variabele	Obs	Gemiddelde	Standaardafwijking	Min	Max	Som
AUDITOR	2254	0,1562	0,3631	0	1	352

Daarnaast zijn er nog de onafhankelijke variabelen, weergegeven in Tabel 6. De maatstaf met de meeste ontbrekende waarden is **SPREIDING**. Slechts 415 observaties zijn hiervoor beschikbaar. Dit is zo omdat het geen verplichte vermelding is in de jaarrekening¹⁰. Aangezien het niet verplicht is, wordt het door veel ondernemingen dan ook niet openbaar gemaakt. Ook enkele andere variabelen vertonen ontbrekende waarden, zij het in mindere mate dan de variabele **SPREIDING**. Voor zowel **SCHULD**, **LIQ** als **ROA** is er telkens slechts één ontbrekende waarde. Ook **GROOTTE_OMZET** en **GROOTTE_WKN** zijn gebaseerd op enkele observaties minder zoals weergegeven in Tabel 6, met respectievelijk 2 138 en 2 098 observaties. Voor de overige onafhankelijke variabelen zijn er geen ontbrekende waarden.

De controlestructuur van de ondernemingen wordt gedefinieerd aan de hand van de *Bel-first-gegevens* over het aantal aandeelhouders. Informatie over de aandeelhoudersstructuur wordt in slechts 18,41% (415 op 2254) van de gevallen onthuld in de jaarrekening. Het minimum van **SPREIDING** is 0,69 wat betekent dat er slechts één aandeelhouder is¹¹. Het maximum komt overeen met vijf aandeelhouders. Hierdoor valt meteen op dat deze maatstaf niet de meest betrouwbare is aangezien zowel het minimum als het maximum erg laag zijn. Het is erg onwaarschijnlijk dat dit overeenstemt met de werkelijkheid. Voor de oprichting van een vennootschap zijn er immers vaak al meerdere aandeelhouders vereist. Bedrijven met meer dan vijf aandeelhouders zijn dus zeker niet uitzonderlijk. Bovendien zouden in de meeste ondernemingen meerderheidsaandeelhouders aanwezig zijn gezien het gemiddelde ongeveer

¹⁰ Voornamelijk kruisparticipaties en belangrijke deelnemingen moeten in bepaalde gevallen vermeld worden, CBN-advies 2013/5 geeft hierover meer informatie (Commissie voor boekhoudkundige normen, 2013).

¹¹ $\ln(1+X) = 0,69 \rightarrow X = 1$

anderhalve aandeelhouder is. Aangezien er geen andere maatstaf voor handen is, wordt hiermee toch verder gewerkt. Het kan immers wel een indicatie geven van een mogelijk verband tussen de controlestructuur en het weigeren van een audit.

De grootte van de onderneming wordt in eerste instantie gemeten aan de hand van het actief van de onderneming, **GROOTTE**. Gemiddeld hebben de ondernemingen een balanstotaal van 8 981 300,75 euro, zijnde $e \wedge 9,1029 * 1000$. De standaardafwijking van deze maatstaf is redelijk hoog, wat ook weergegeven wordt door het minimum en maximum die relatief ver uit elkaar liggen. Het gemiddeld aantal werknemers, **GROOTTE_WKN**, en de gemiddelde omzet, **GROOTTE_OMZET**, zijn gebaseerd op minder observaties. Gemiddeld heeft een bedrijf uit de steekproef een omzet van 17 863 235,55 euro en stelt het gemiddeld 29 werknemers te werk. Het gemiddeld aantal werknemers heeft echter een heel grote standaardafwijking met als gevolg een grote spreiding van de gegevens.

De **SCHULD** van de ondernemingen in de steekproef is gemiddeld 0,6603. Dit betekent dat de ondernemingen gemiddeld 66,03% van het totaal actief met schulden hebben gefinancierd. Het minimum en maximum liggen niet al te ver uiteen, wat bevestigd wordt door de lage standaardafwijking. De **LIQ** is de maatstaf die weergeeft in welke mate de verschaffers van kort vreemd vermogen vergoed kunnen worden uit vlottende activa. De liquiditeit van de ondernemingen gaat van 0,01 tot een maximum van 3,49. Het gemiddelde ligt boven één waardoor het gemiddelde bedrijf als 'gezond' beschouwd kan worden, het kan immers zijn kort vreemd vermogen terugbetalen met de vlottende activa.

ROA geeft weer hoe efficiënt het management omgaat met zijn actief om opbrengsten te genereren. Hoe hoger de ratio, hoe efficiënter de middelen worden ingezet. Echter het minimum van de steekproef is negatief. Dit betekent dat het bedrijf verlieslatende is. Het maximum ligt op 21,25% ligt. De gemiddelde return on assets komt overeen met 5,62%. Verder heeft deze maatstaf een kleine standaardafwijking. Daarnaast is er nog de dummyvariabele **VERLIES** waarvoor bijkomend de som wordt berekend. De som geeft weer dat 447 van de 2 254 bedrijven verlies maken, weergegeven door de som. De steekproef bevat 19,83% verlieslatende bedrijven.

Tot slot zijn er voor de industrieën nog acht dummyvariabelen gedefinieerd. De industrieën waarvan verwacht wordt dat ze meer een externe audit zouden weigeren worden daarom apart gehouden. De meerderheid van 27,55%, zijnde 621 bedrijven, zit in de categorie **GROOTHANDEL**. Daartegenover staat de **HORECA** met het minst aantal vertegenwoordigers in de steekproef, zijnde 28 bedrijven oftewel 1,24%. Er zijn 119 bedrijven die in de **DETAILHANDEL** werkzaam zijn, en **ZAK_DIENSTEN** worden voorzien door 107 bedrijven uit de steekproef. Ook **DIAMANT** heeft relatief veel vertegenwoordigers, namelijk 192 bedrijven. De **INFO_COMM**, **BOUW** en **TRANSPORT** hebben 44, 179 en 141 vertegenwoordigers respectievelijk.

Tabel 6 Beschrijvende statistieken voor de onafhankelijke variabelen

Afhankelijke variabele	Obs	Gemiddelde	Standaard-afwijking	Min	Max	Som
SPREIDING	415	0,8995	0,2992	0,6931	1,7918	
GROOTTE	2254	9,1029	0,7748	7,8607	10,8273	
GROOTTE_OMZET	2138	9,7905	0,7637	8,6163	11,5995	
GROOTTE_WKN	2098	3,3517	1,2145	0,6931	5,2523	
SCHULD	2253	0,6603	0,2501	0	1,0789	
LIQ	2253	1,6477	0,8658	0,01	3,49	
ROA	2253	0,0562	0,0718	-0,0563	0,2125	
VERLIES	2254	0,1983	0,3988	0	1	447
INFO_COMM	2254	0,0196	0,1384	0	1	44
DIAMANT	2254	0,0852	0,2792	0	1	192
BOUW	2254	0,0794	0,2704	0	1	179
TRANSPORT	2254	0,0626	0,2422	0	1	141
HORECA	2254	0,0124	0,1108	0	1	28
GROOTHANDEL	2254	0,2755	0,4469	0	1	621
DETAILHANDEL	2254	0,0528	0,2237	0	1	119
ZAK_DIENSTEN	2254	0,0478	0,2127	0	1	107

Tot slot nog de beschrijvende statistieken van de controlevariabelen die terug te vinden zijn in Tabel 7. Eén dummyvariabele wordt ter controle opgenomen, namelijk **NEG_EV**. Deze variabele heeft een gemiddelde van 0,04535 wat betekent dat 4,35% van de bedrijven een negatief eigen vermogen rapporteren. Daarnaast zijn er nog drie continue controlevariabelen. Over de **VR_VOR** van de bedrijven kan gezegd worden dat de waarde gemiddeld 0,5357 is. Voorraden en vorderingen maken bijgevolg 53,57% uit van het totaal actief. Deze maatstaf heeft één ontbrekende waarde. Het gemiddelde bedrijf uit de steekproef heeft een **LEEFTIJD** gelijk aan 3,0337 en is dus opgericht in 1992¹². **OMZET_ACTIEF** kon voor 2245 bedrijven worden berekend en geeft een gemiddelde van 2,1490 aan. Voor elke euro actief kan men gemiddeld 2,15 euro aan omzet realiseren.

¹² $\ln(1+(2012-X)) = 3.0337 \rightarrow X = 1992$

Tabel 7 Beschrijvende statistieken voor de controlevariabelen

Controlevariabelen	Obs	Gemiddelde	Standaardafwijking	Min	Max	Som
NEG_EV	2254	0,0435	0,2040	0	1	98
VR_VOR	2253	0,5357	0,2694	0	0,9885	
LEEFTIJD	2254	3,0337	0,7082	1,3863	4,7274	
OMZET_ACTIEF	2245	2,1490	1,3536	0	5,2814	

6.4 COLLINEARITEIT

De steekproef wordt eveneens nagekeken op eventuele collineariteit tussen variabelen. Het gevaar bestaat namelijk dat een bepaalde variabele verklaard kan worden door één of meerdere andere variabelen in de analyse. Er bestaat dan een onderlinge relatie tussen de variabelen, waardoor de interpretatie van de variabelen moeilijk wordt. Collineariteit meet de correlatie tussen twee onafhankelijke variabelen, terwijl multicollineariteit de correlatie tussen drie of meer onafhankelijke variabelen nagaat (Hair et al., 2010).

Dummyvariabelen kunnen voor perfecte multicollineariteit zorgen indien ze zo gedefinieerd worden dat elke observatie slechts in één categorie voorkomt. Er dient daarom altijd één dummyvariabele minder opgenomen te worden dan het aantal niveaus van de niet-metrische variabelen. De categorie die wordt weggelaten, noemt men de referentiecategorie (Hair et al., 2010). Specifiek voor deze steekproef dient daarom aandacht besteed te worden aan de variabelen die de industrie voorstellen. Aangezien er slechts acht industrieën werden gedefinieerd, zullen alle bedrijven die niet tot de opgenomen industrieën behoren de waarde één krijgen op de restcategorie. De restcategorie die wordt aangewend als referentiecategorie bevat al de industrieën die niet verwacht worden een audit te weigeren. Door het niet opnemen van de referentiecategorie doet perfecte multicollineariteit zich nooit voor.

Imperfecte multicollineariteit kan nagegaan worden door het bestuderen van de correlatiematrix voor de onafhankelijke variabelen. Indien er hoge bivariate correlaties voorkomen, kan dit wijzen op collineariteit tussen de variabelen. Een correlatie wordt als groot beschouwd indien deze in absolute waarde groter is dan 0,90 (Hair et al., 2010). Variabelen met een hoge multicollineariteit dienen niet samen opgenomen te worden in hetzelfde model. Tabel 8 geeft een overzicht van de belangrijkste variabelen. Echter niet alle variabelen worden opgenomen in de tabel omdat er geopteerd wordt voor de leesbaarheid. Bovendien wordt enkel gekeken naar de significantie op het 5% significantieniveau.

Verschillende variabelen werden gedefinieerd die beogen hetzelfde te meten. Zo kan bedrijfsgrootte gemeten worden door **GROOTTE**, **GROOTTE_OMZET** of **GROOTTE_WKN**, bedrijfsrisico door **SCHULD** of **LIQ** en winstgevendheid door **ROA** of **VERLIES**. In de regressieanalyse zal altijd één variabele gekozen worden, om zo het risico op multicollineariteit te verminderen. De hoogste correlatie in Tabel 8, doet zich voor tussen **LIQ** en **SCHULD**. Beide maatstaven trachten immers hetzelfde te meten namelijk bedrijfsrisico, waardoor de correlatie relatief hoog is. Met een absolute waarde van 0,80 is het risico op multicollineariteit aanwezig. Bovendien is de correlatie significant op het 5% significantieniveau. Dit vormt echter geen

probleem aangezien de variabele **SCHULD** en **LIQ** nooit samen worden opgenomen in de regressieanalyses. Alle andere correlaties zijn niet hoog en dienen dus geen speciale aandacht te krijgen. Voor het regressiemodel zullen waarschijnlijk geen problemen optreden in verband met imperfecte multicollineariteit.

Een aantal andere verbanden kunnen eveneens uit de correlatietabel afgelezen worden. De correlaties van de onafhankelijke variabelen met de afhankelijke variabele **AUDITOR** zijn hierbij het meest interessant. Vooreerst is een negatieve correlatie te zien met **SPREIDING**, die significant is op het 5% significantieniveau. De correlatie suggereert dat bedrijven met meer aandeelhouders, minder waarschijnlijk een audit zullen weigeren. Dit is in lijn met de eerste hypothese, **H₁**. Nogmaals dient hierbij opgemerkt te worden dat de maatstaf voor aandeelhoudersconcentratie niet de meest betrouwbare is en kritisch moet worden bekeken.

Daarnaast zijn er de maatstaven voor bedrijfsgrootte. **GROOTTE** is op het 5% significantieniveau gecorreleerd met de afhankelijke variabele. Bovendien geeft het teken aan dat het verband negatief lijkt te zijn. Dit ligt eveneens binnen de verwachting die de tweede hypothese **H₂** vooropstelt. De correlatie doet vermoeden dat hoe groter het bedrijf, hoe minder kans dat het een audit weigert. **GROOTTE_OMZET** en **GROOTTE_WKN** vertonen eveneens een negatief teken en zijn ook significant op het 5% significantieniveau, maar zij zijn niet opgenomen in de correlatietabel om het overzichtelijk te houden. Op basis van de omzet en het aantal werknemers staan kleine bedrijven meer weigerachtig staan tegenover een externe audit, wat in lijn is met **H₂**.

SCHULD heeft geen significante bivariate correlatie met auditor. De theorie kon geen eenduidig antwoord geven over de relatie tussen schuldgraad en auditor, en dit vermoeden wordt versterkt door de ontbrekende correlatie. Ook voor de andere maatstaf van bedrijfsrisico, **LIQ**, ontbreekt een significantie correlatie met auditor. Zowel de derde als de vierde hypothese, **H₃** en **H₄**, lijken hiermee niet aanvaard te kunnen worden. Echter de regressieanalyse zal meer inzicht moeten geven over de invloeden die de schuldgraad en de liquiditeit spelen bij het al dan niet aanstellen van een auditor.

De correlatie tussen **ROA** en **AUDITOR** is eveneens significant op het 5% significantieniveau. Dit suggereert dat hoe winstgevender het bedrijf is, hoe groter de kans is dat een auditor wordt geweigerd. Ook **VERLIES** is significant gecorreleerd met de auditor, zij het negatief en op het 10% significantieniveau. Eveneens doet dit vermoeden dat het vooral winstgevende bedrijven zijn die een audit weigeren. Dit ligt beide in lijn met wat de vijfde hypothese, **H₅**, vooropstelt. Deze variabele wordt evenzo niet opgenomen in Tabel 8 om de leesbaarheid te verhogen. Merk wel op dat de correlatie tussen **ROA** en **VERLIES** relatief hoog is, namelijk 0,521. Dit vormt echter geen probleem zolang ze niet in hetzelfde model voorkomen.

Wat betreft de industrieën is het aantal significante correlaties eerder teleurstellend. Enkel de **BOUW** is positief en op het 5% significantieniveau gecorreleerd met het weigeren van een audit. Dit ligt in lijn met de twaalfde hypothese, **H₁₂**. De andere sectoren, **INFO_COMM**, **DIAMANT**, **TRANSPORT**, **HORECA**, **DETAILHANDEL**, **GROOTHANDEL** en **ZAK_DIENSTEN** worden op basis van deze steekproef dus niet direct verwacht om een audit te weigeren. Al deze industrieën hebben immers geen noemenswaardige correlatie met het weigeren van een auditor.

Tabel 8 Correlatietabel met significantieniveau

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)
(1) AUDITOR	1																	
(2) SPREIDING	-0,11*	1																
(3) GROOTTE	-0,20*	0,06	1															
(4) SCHULD	0,01	-0,01	-0,10*	1														
(5) LIQ	0,02	0,03	0,08*	-0,80*	1													
(6) ROA	0,04*	0,07	-0,01	-0,27*	0,22*	1												
(7) INFO_COMM	-0,03	0,05	0,03	0,07*	-0,06*	-0,01	1											
(8) DIAMANT	-0,03	-0,07	0,10*	0,19*	-0,07*	-0,16*	-0,04*	1										
(9) BOUW	0,05*	-0,05	-0,06*	-0,01	0,01	0,02	-0,04*	-0,09*	1									
(10) TRANSPORT	-0,01	-0,02	0,01	0,06*	-0,09*	-0,04	-0,04	-0,08*	-0,08*	1								
(11) HORECA	0,02	-0,08	0,03	0,06*	-0,08*	-0,06*	-0,02	-0,03*	-0,03	-0,03	1							
(12) DETAILHANDEL	0,02	-0,01	-0,04	-0,08*	0,05*	0,02	-0,03	-0,07*	-0,07*	-0,06*	-0,03	1						
(13) GROOTHANDEL	-0,02	-0,05	-0,04*	-0,14*	0,15*	0,10*	-0,09*	-0,19*	-0,18*	-0,16*	-0,07*	-0,15*	1					
(14) ZAK_DIENSTEN	0,02	-0,04	-0,06*	0,07*	-0,09*	0,03	-0,03	-0,07*	-0,07*	-0,06*	-0,03	-0,05*	-0,14*	1				
(15) VR_VOR	-0,03	-0,04	-0,10*	0,26*	-0,10*	-0,11*	-0,05*	0,43*	0,03	-0,15*	-0,15*	-0,13*	0,14*	-0,06*	1			
(16) LEEFTIJD	-0,06*	-0,14*	0,03	-0,31*	0,25*	-0,02	-0,08*	-0,14*	0,04*	0,03	-0,05*	0,03	0,11*	-0,08*	-0,01	1		
(17) NEG_EV	0,01	-0,04	-0,08*	0,34*	-0,18*	-0,19*	0,13*	-0,04*	-0,03	0,07*	0,11*	-0,02	-0,05*	0,08*	-0,04*	-0,14*	1	
(18) OMZET_ACTIEF	-0,08*	-0,06	-0,29*	0,18*	-0,13*	0,10*	-0,05*	0,09*	-0,09	-0,02*	-0,06*	0,05*	0,14*	0,05*	0,35*	-0,06*	-0,01	1

* significant op het 5% significantieniveau

6.5 VERGELIJKING WEL OF GEEN AUDITOR M.B.V. KRUISTABEL

Enkele verschillen tussen de bedrijven mét en zonder auditor worden in deze sectie kort aangehaald. Hiervoor worden de onafhankelijke variabelen vergeleken per groep van de afhankelijke variabele. De methode die gebruikt wordt verschilt tussen de dummyvariabelen en de continue variabelen. Voor de dummyvariabelen wordt gebruik gemaakt van een kruistabel om een mogelijk patroon te herkennen. Een kruistabel helpt om een inzicht te krijgen in de mate waarin bedrijven met auditor verschillen van bedrijven zonder auditor met betrekking tot de dummyvariabelen. De significantie van de chikwadraattoets wordt eveneens gerapporteerd. De nulhypothese stelt dat de rij- en kolomvariabelen onafhankelijk zijn van elkaar (Hamilton, 2003). Eveneens kan gekeken worden naar de gemiddelde waarden op continue variabelen tussen bedrijven mét en zonder auditor. Continue variabelen worden hiervoor opgesplitst naar bedrijven mét auditor en bedrijven zonder auditor, waarna de gemiddelde waarden voor de continue variabelen berekend worden. Een t-toets kan nagaan of de gemiddelde waarden significant verschillen tussen beide groepen. De nulhypothese luidt dat de populatiegemiddelden gelijk zijn aan elkaar. De alternatieve hypothese zegt dat de populatiegemiddelden verschillend zijn van elkaar (Hamilton, 2003).

Ten eerste worden de dummyvariabelen besproken. De kruistabel, Tabel 9, zet de **AUDITOR** uit ten opzichte van het **VERLIES** alsook de industrieën. De significantie geeft weer dat er een aantal dummyvariabelen samenhangen met de afhankelijke variabele **AUDITOR**. Vooreerst geeft de variabele **VERLIES** een significant verschil weer tussen de groepen op het 10% significantieniveau. De rij- en kolomvariabelen zijn dus afhankelijk van elkaar. Bedrijven die verlies lijden zitten vooral in de groep die een auditor aanstelt. Van de bedrijven die een auditor aanstellen maakt 20,45% verlies, terwijl 16,48% verlieslatende bedrijven worden teruggevonden in de groep zonder auditor. Dit verschil is dus significant en geeft weer dat winstgevende bedrijven eerder een audit zullen weigeren. Dit ligt in lijn met de vijfde hypothese, **H₅**.

De meeste industrieën worden onafhankelijk verondersteld op basis van de kruistabel. De nulhypothese van onafhankelijkheid kan immers enkel voor de bouwsector, **BOUW**, verworpen worden. Het verschil is significant op het 1% significantieniveau. Hierbij kan worden opgemerkt dat deze industrie eveneens als enige sector een correlatie vertoonde met **AUDITOR** (cfr. sectie 6.4). Voor de andere industrieën in Tabel 9 worden oorspronkelijk ook meer weigerende ondernemingen verwacht op basis van de theorie. Echter dit vermoeden kan hier niet worden bevestigd. Het lijkt erop dat enkel de twaalfde hypothese, **H₁₂**, in aanmerking komt voor aanvaarding. De regressieanalyse zal moeten achterhalen of er alsnog sprake is van een verband tussen de overige industrieën en het weigeren van een externe audit.

Tabel 9 Kruistabel auditor versus verlies en industrie

		AUDITOR		Significantie
		0	1	
		N = 1902	N=352	
VERLIES	0	79,55	83,52	P= 0,086*
	1	20,45	16,48	
INFO_COMM	0	97,84	99,15	P= 0,104
	1	2,16	0,85	
DIAMANT	0	91,11	93,47	P=0,147
	1	8,89	6,53	
BOUW	0	92,69	88,64	P=0,010***
	1	7,31	11,36	
TRANSPORT	0	93,69	94,03	P=0,807
	1	6,31	5,97	
HORECA	0	98,84	98,76	P=0,394
	1	1,16	1,70	
GROOTHANDEL	0	71,98	75,00	P=0,244
	1	28,02	25,00	
DETAILHANDEL	0	94,95	93,47	P=0,252
	1	5,05	6,53	
ZAK_DIENSTEN	0	95,43	94,32	P=0,369
	1	4,57	5,68	
* significant op het 10% significantieniveau ** significant op het 5% significantieniveau *** significant op het 1% significantieniveau				

Ten tweede wordt gekeken naar de continue variabelen. Tabel 10 geeft de gemiddelde waarden weer evenals de bijhorende t-toets en het significantieniveau. Het gemiddeld aantal aandeelhouders, **SPREIDING**, lijkt te verschillen tussen bedrijven met en bedrijven zonder auditor. De t-toets bevestigt dit vermoeden op het 1% significantieniveau. De bedrijven die een audit weigeren hebben gemiddeld minder aandeelhouders. Dit ligt in lijn met de eerste hypothese, **H₁**, die stelt dat bedrijven met meer verspreid aandeelhouderschap met minder waarschijnlijkheid een externe audit zullen weigeren. Opnieuw wordt er gewezen op de voorzichtigheid waarmee deze maatstaf geïnterpreteerd moet worden. Tevens is het aantal opgenomen observaties slechts 415.

Eveneens verschilt de gemiddelde **GROOTTE** significant tussen de twee groepen op het 1% significantieniveau. De andere maatstaven voor grootte, **GROOTTE_OMZET** en **GROOTTE_WKN**, rapporteren eveneens significante verschillen in de gemiddelden. De nulhypothese van gelijke gemiddelden wordt bijgevolg verworpen voor alle maatstaven van grootte. De gemiddelden geven bovendien aan dat de groep zonder auditor een lagere waarde heeft. Dit doet vermoeden dat het vooral de kleinere bedrijven zijn die een audit weigeren wat in lijn is met **H₂**.

Het verschil waarneembaar in de gemiddelden voor **SCHULD** is klein, waardoor de nulhypothese van gelijke gemiddelden niet verworpen kan worden. Overigens luidt de conclusie voor **LIQ** hetzelfde. Er wordt geen significant verschil waargenomen wat betreft de gemiddelde liquiditeit voor bedrijven mét en bedrijven zonder auditor. Het lijkt dus dat noch de schuldgraad, noch de liquiditeit verschillen tussen de twee groepen van de afhankelijke variabele. Dit vermoeden kwam reeds aan het licht in de correlatietabel en doet vermoeden dat noch **H₃** noch **H₄** aanvaard zullen worden. De regressieanalyse zal hierover duidelijkheid moeten scheppen.

Een significant verschil is wel waarneembaar voor **ROA**, zij het op het 5% significantieniveau. Met behulp van 2 253 observaties kan de alternatieve hypothese worden aanvaard. Gemiddeld genomen zijn bedrijven zonder auditor winstgevender dan bedrijven mét auditor. Wederom komt het resultaat overeen met de voorheen besproken correlaties en wijst het in de goede richting voor het aanvaarden van **H₅**.

Tabel 10 T-toets voor gelijke gemiddelden

	Gemiddelden AUDITOR		t-toets	Significantie	Aantal observaties
	0	1			
SPREIDING	0,9126	0,8111	3,1168	0,0024***	415
GROOTTE	9,1683	8,7494	11,4629	0,0000***	2254
GROOTTE_OMZET	9,8365	9,4810	8,7701	0,0000***	2138
GROOTTE_WKN	3,3942	3,1179	3,8975	0,0001***	2098
SCHULD	0,6593	0,6656	-0,4253	0,6708	2253
LIQ	1,6417	1,6802	-0,8171	0,4534	2253
ROA	0,0549	0,0633	-2,0213	0,0438**	2253
* significant op het 10% significantieniveau					
** significant op het 5% significantieniveau					
*** significant op het 1% significantieniveau					

Hoofdstuk 7. REGRESSIEANALYSE

Nadat meer inzicht werd verkregen in de steekproef door Hoofdstuk 6, kan nu worden overgegaan tot het toetsen van de hypothesen aan de hand van een regressieanalyse. De hypothesen kunnen derhalve getoetst worden aan de empirische gegevens, dit gebeurt in sectie 7.1. Het effect van de variabelen op het al dan niet aanstellen van een auditor zal hieruit moeten blijken. Bovendien worden in sectie 7.2 allerlei alternatieven vergeleken met het basismodel. Zo wordt de robuustheid van het model geverifieerd en wordt het belang van de referentiecategorie duidelijk. Bijkomend wordt de steekproef verminderd tot de bedrijven die allen een audit weigeren om hierbinnen naar verbanden te zoeken.

7.1 LOGISTISCHE REGRESSIE

De afhankelijke variabele voor het toetsen van alle hypothesen is steeds een dummyvariabele. De onafhankelijke variabelen daarentegen kunnen wel continue variabelen zijn. Hierdoor ontstaat de nood aan een speciale vorm van regressieanalyse. Aangezien de afhankelijke **AUDITOR** slechts twee waarden kan aannemen, is logistische regressie het meest aangewezen. Logistische regressie probeert de kans te voorspellen dat een gebeurtenis zich voordoet (Hair et al., 2010). De gebeurtenis wordt hier gedefinieerd als de kans dat het bedrijf de waarde één heeft op de afhankelijke variabele. Aangezien de afhankelijke variabele de waarde één heeft indien er géén commissaris is, voorspelt de logistische regressie de kans dat er een externe audit wordt geweigerd. Het betreft een kans, waardoor de voorspelde waarden, nooit buiten het bereik van nul en één kunnen liggen (Hair et al., 2010).

Bovendien heeft logistische regressie het voordeel dat het minder gevoelig is dan discriminantanalyse wanneer de voorwaarde voor normaliteit van de variabelen niet voldaan is. De steekproef moet relatief groot zijn om statistisch significant te zijn, liefst groter dan 400 (Hair et al., 2010). Met een steekproef van 2 254 bedrijven is hier overduidelijk aan voldaan. Bovendien zijn tien observaties vereist per groep van de afhankelijke variabele (Hair et al., 2010). Eén komt 352 keer voor en nul komt voor in de overige gevallen, dus ook aan deze voorwaarde is voldaan. Aangezien aan de voorwaarden voor een binaire logistische regressie is voldaan, kan de regressievergelijking opgesteld worden.

Bij het bepalen van de variabelen werden meerdere variabelen benoemd die hetzelfde beogen te meten. Zo kan bedrijfsgrootte gemeten worden door zowel **GROOTTE** als **GROOTTE_OMZET** en **GROOTTE_WKN**. Hetzelfde geldt voor **ROA** en **VERLIES** die beide winstgevendheid meten, evenals voor **SCHULD** en **LIQ** die bedrijfsrisico meten. Bovendien is de correlatie tussen deze variabelen onderling relatief hoog. Echter in de regressievergelijkingen zal telkens slechts één van deze variabelen worden opgenomen. De regressievergelijkingen worden uitgevoerd met behulp van *STATA*. Dit is een statistisch softwareprogramma dat statistische gegevensanalyse mogelijk maakt alsook in allerlei grafische voorstellingen kan voorzien. Hierdoor kunnen de bèta-coëfficiënten eenvoudig geschat worden gelijktijdig met de bijbehorende variantie. Het overeenkomstige

significantieniveau voor elke variabele kan eveneens gerapporteerd worden. Bovendien wordt er ook rekening gehouden met een foutterm, ϵ .

De regressievergelijking neemt de volgende vorm aan:

$$KANS (AUDITOR) = \frac{1}{(1 + e^{-logit})}$$

Met $logit = \beta_0 + \beta_1 * SPREIDING + \beta_2 * [GROOTTE \text{ OF } GROOTTE_OMZET \text{ OF } GROOTTE_WKN] + \beta_3 * [SCHULD \text{ OF } LIQ] + \beta_4 * [ROA \text{ OF } VERLIES] + \beta_5 * INFO_COMM + \beta_6 * DIAMANT + \beta_7 * BOUW + \beta_8 * TRANSPORT + \beta_9 * HORECA + \beta_{10} * GROOTHANDEL + \beta_{11} * DETAILHANDEL + \beta_{12} * ZAK_DIENSTEN + \beta_{13} * OMZET_ACTIEF + \beta_{14} * NEG_EV + \beta_{15} * VR_VOR + \beta_{16} * LEEFTIJD + \epsilon$.

De geschatte coëfficiënten, bèta's, voor de onafhankelijke variabelen worden gebruikt om de logit te berekenen voor het bedrijf, waarna de kans op een gebeurtenis berekend kan worden. Concreet dient voor een bedrijf elke variabele overeenkomstig de eigenschappen van dat bedrijf te worden ingevuld. Positieve coëfficiënten wijzen op een grotere kans om in groep één van de afhankelijke variabele terecht te komen (Hair et al., 2010). Voor negatieve coëfficiënten geldt uiteraard het omgekeerde. Als de voorspelde waarschijnlijkheid groter is dan 50% dan is de uitkomst één, namelijk het bedrijf zal een audit weigeren. Zo niet zal het bedrijf de waarde nul toegewezen krijgen en wordt voorspeld dat het bedrijf wel een externe auditor aanstelt (Hair et al., 2010).

Tabel 11 geeft melding van de resultaten van verschillende regressiemodellen. In model (1) wordt gekozen om voor elke hypothese, uitgezonderd **H₄** die pas voorkomt in model (3), één betreffende variabele op te nemen aangezien de hypothesen het effect van één variabele bestuderen ceteris paribus alle andere variabelen¹³. Het gevolg hiervan is echter dat model (1) slechts 402 bedrijven omvat, te wijten aan de variabele **SPREIDING** die nodig is voor de eerste hypothese, **H₁**. Wederom dient gewezen te worden op het onbetrouwbare karakter van de variabele **SPREIDING**. Derhalve wordt model (2) geschat zonder deze variabele. Bijgevolg kan de regressie zich baseren op veel meer gegevens waardoor de betrouwbaarheid verhoogt. Model (2) wordt daarom in het vervolg aanzien als basismodel. Aanpassingen die in het verloop van de analyse gebeuren zullen daarom telkens zijn ten opzichte van model (2), tenzij anders vermeld. Aangezien **LIQ** en **SCHULD** een hoge correlatie hebben, mogen ze niet samen opgenomen worden in een model, dus ook niet in model (1) en (2). Voor het testen van de hypothese met betrekking tot de liquiditeitsgraad wordt daarom model (3) opgenomen. Model (2) wordt daarvoor aangepast en de variabele **LIQ** vervangt de variabele **SCHULD**.

¹³ Variabelen die hetzelfde trachten te meten worden pas opgenomen bij het testen van de robuustheid en zijn op dit moment nog niet van belang.

Tabel 11 Regressieresultaten

AUDITOR	Model (1)	Model (2)	Model (3)
SPREIDING	-1,7393**		
GROOTTE	-0,9694***	-1,0142***	-1,0274***
SCHULD	-0,1362	0,1475	
LIQ			0,0789
ROA	8,5558 ***	2,3180***	1,9878**
INFO_COMM	verwijderd	-0,6606	-0,6316
DIAMANT	verwijderd	0,0149	0,0090
BOUW	-0,4275	0,2650	0,2832
TRANSPORT	-0,6337	0,0217	0,0466
HORECA	0,73314	0,5068	0,5437
GROOTHANDEL	0,0417	0,0387	0,0095
DETAILHANDEL	-0,4045	0,3401	0,3129
ZAK_DIENSTEN	-0,2833	0,1132	0,1247
OMZET_ACTIEF	-0,2850*	-0,3593***	-0,3526***
NEG_EV	1,3583*	-0,1808	-0,1171
VR_VOR	-0,0917	0,0370	0,0592
LEEFTIJD	0,2281	-0,1815*	-0,2237**
_cons	7,8059***	8,3634***	8,5711***
Bijkomende informatie			
N	402	2244	2243
Pseudo R²	0,1186	0,0848	0,0861
Percentage correct	87,06%	83,96%	84,04%
Hosmer en Lemeshow	0,6719	0,9219	0,9049
Significantie	0,0007***	0,0000***	0,0000***
* significant op het 10% significantieniveau			
** significant op het 5% significantieniveau			
*** significant op het 1% significantieniveau			

Alle modellen zijn significant op het 1% significantieniveau. Dit betekent dat de onafhankelijke variabelen in het voorgestelde model de schattingswaarde van het model zonder onafhankelijke variabelen significant verhogen. De pseudo R^2 is relatief laag, aangezien nul betekent dat het model geen verklarende waarde heeft, en één duidt op perfecte verklaring (Hair et al., 2010). Echter in vergelijking met andere studies (zie o.a. Niskanen et al., 2011; Niskanen et al., 2010; Ashbaugh & Warfield, 2003; Collis et al., 2004; Chow et al., 1982) is de hoogte van de pseudo R^2 vergelijkbaar. Model (1) kan 11,86% van de variantie in de afhankelijke variabele verklaren weergegeven door de pseudo R^2 , model (2) en (3) verklaren rond de 8,50%.

Aangezien de afhankelijke een dummyvariabele is, is het echter interessanter om te kijken naar het aantal juist ingedeelde cases. Daardoor wordt de voorspellende waarde verkozen boven statistische significantie. Zowel model (1), (2) als (3) slagen erin om een groot aantal bedrijven in de juiste categorie van **AUDITOR** in te delen. Model (1) wijst de bedrijven in 87,06% van de gevallen juist toe. Het gaat hier echter slechts om 402 bedrijven waarop de regressie wordt getest. De model (2) en (3) zijn gebaseerd op 2244 en 2243 observaties respectievelijk aangezien de beperkende variabele **SPREIDING** werd verwijderd. Model (2) geeft in 83,96% van de gevallen de juiste classificatie weer en voor model (3) is dit 84,04%.

Bijkomend wordt ook gekeken naar de significantie van Hosmer en Lemeshow statistische test. Deze test gaat de overeenkomst tussen de werkelijke en voorspelde waarden van de afhankelijke variabele na (Hair et al., 2010). Een goed model heeft een zo klein mogelijk verschil in de geobserveerde en voorspelde classificatie. Model (1) vertoont geen significant verschil tussen de werkelijke en voorspelde waarden, aangezien de Hosmer en Lemeshow statistiek 0,6719 bedraagt. Ook de andere twee modellen geven geen significant verschil weer, waardoor de modelfit aanvaardbaar is. Vervolgens kunnen deze modellen aangewend worden voor het aanvaarden of verwerpen van de hypotheses.

De eerste hypothese stelt dat er een negatief verband is tussen de verspreiding van eigendom en het weigeren van een externe audit (cfr. sectie 4.1). Model (1) geeft een negatief verband weer tussen de variabele **SPREIDING** en het weigeren van een audit. De coëfficiënt hiervan is bovendien significant op het 5% significantieniveau. Deze negatieve relatie werd ook reeds teruggevonden in de bivariate correlatieanalyse evenals in de t-test voor gelijke gemiddelden en wordt hier nogmaals geconfirmeerd. H_1 lijkt hiermee bevestigd te worden. Bovendien is dit in overeenstemming met de bevindingen Ashbaugh (2003) die stelde dat hoe minder verspreid de aandelen zijn, hoe makkelijker directe monitoring, en hoe minder (meer) bedrijven een audit zullen vragen (weigeren). Het verlies aan controle door meerdere aandeelhouders lijkt dus te worden gecompenseerd door een externe audit in overeenstemming met onder meer de bevindingen van Collis et al. (2004) en Carey et al. (2000). Meer weigeren van een audit betekent hier niet uitsluitend dat bedrijven ook lagere agency-kosten ervaren. De maatstaf geeft immers geen informatie over de concentratie van eigendom en controle, die vaak geassocieerd wordt met agency-problemen. De maatstaf geeft enkel weer dat er veel aandeelhouders zijn, maar niet of deze aandeelhouders ook het bestuur in handen hebben. Opnieuw dient benadrukt te worden dat de maatstaf **SPREIDING** niet ten volle correct is.

De hypothese met betrekking tot bedrijfsgrootte, **H₂** (cfr. sectie 4.2), wordt in alle modellen aanvaard. Een negatieve en significante coëfficiënt op het 1% significantieniveau voor **GROOTTE** kan overal teruggevonden worden. Er is dus een negatief verband tussen de grootte van het bedrijf op basis van activa en het weigeren van een audit. Dat een klein bedrijf meer kans heeft om in de groep zonder auditor terecht te komen is dan ook in overeenstemming met wat de literatuur vooropstelt. In de literatuur wordt aangehaald dat een audit relatief meer kost voor kleine bedrijven, alsook dat er minder agency-problemen en informatieasymmetrie optreedt in kleine bedrijven (Willekens, 2008; Van de Velde & De Beelde, 2009).

Met betrekking tot het bedrijfsrisico werden twee hypothesen opgesteld (cfr. sectie 4.3). De schuldgraad van het bedrijf wordt in de derde hypothese, **H₃**, gelinkt aan het weigeren van een externe audit. Zowel model (1) als model (2) slagen er niet in een significant verband weer te geven voor de variabele **SCHULD**. De coëfficiënt is niet significant waardoor **H₃** derhalve met huidige gegevens niet aanvaard kan worden. De studies van Chow (1982), Carey et al. (2000) en Niskanen et al. (2011) die een hoge schuldgraad vonden bij bedrijven die een audit vragen, kon in omgekeerde redenering (namelijk met de weigering) niet worden bevestigd. De vierde hypothese, **H₄**, die een positief verband tussen de liquiditeitsgraad en het weigeren van een externe audit vooropstelt wordt gemeten met behulp van model (3). Enkel model (3) neemt immers de variabele **LIQ** op. Hypothese vier wordt eveneens verworpen. De variabelen die het bedrijfsrisico trachten te meten zijn dus beide niet verklarend in het al dan niet weigeren van een auditor. Dit is wel in overeenstemming met de bevindingen van Tauringana en Clarke (2000), die geen bewijs vonden voor het effect van liquiditeit op de vrijwillige vraag, wat het tegengestelde is van de weigering.

De vijfde hypothese, **H₅**, heeft betrekking op de winstgevendheid. Alle modellen geven een significante coëfficiënt weer voor **ROA**. In model (3) is de coëfficiënt van **ROA** significant op het 5% significantieniveau, terwijl dit in model (1) en (2) op het 1% significantieniveau is. Op basis hiervan wordt de vijfde hypothese niet verworpen en kan een verband worden bevestigd tussen de winstgevendheid van het bedrijf en het weigeren van een externe audit. De richting hiervan is eveneens duidelijk. Hoe meer winst een bedrijf maakt, gemeten door de *return on assets*, hoe meer een audit wordt geweigerd.

De laatste groep van hypothesen, **H₆ tot H₁₂**, concentreert zich op de verschillende sectoren. De referentiecategorie zijn alle andere sectoren buiten diegene opgenomen in het model. De industrievariabelen geven bijgevolg het incrementeel effect weer van het behoren tot een industrie ten opzichte van de referentiecategorie. Geen enkele industrie weigert significant meer of minder dan de referentiecategorie. Geen enkele van de laatste zes hypothesen lijkt hierdoor aanvaard te worden. Een mogelijke verklaring hiervoor zou kunnen zijn, dat de referentiecategorie slecht bepaald is. De mogelijkheid bestaat dat er binnen de referentiecategorie zelf sectoren zijn die vaker een audit weigeren. Een bijkomende analyse zal daarom uitgevoerd worden om te achterhalen of er misschien nog andere sectoren zijn die vaker een audit weigeren (cfr. sectie 7.2.2).

Tot slot zijn ook enkele controlevariabelen significant gecorreleerd met het weigeren van een audit. **LEEFTIJD** en **OMZET_ACTIEF** zijn negatief en significant verbonden met het weigeren van een auditor in model (2) en (3). Hierdoor kan gesteld worden dat hoe ouder het bedrijf is, hoe minder

het een audit gaat weigeren. Dit komt overeen met wat vooropgesteld werd voor deze variabele. Daarnaast geldt ook dat hoe hoger de *asset turnover* is, hoe minder een audit wordt geweigerd. De overige twee controlevariabelen, **NEG_EV** en **VR_VOR**, geven geen significant verband weer.

7.2 BIJKOMENDE ANALYSES

De eerder besproken regressieanalyses slaagden erin om enkele hypothesen te aanvaarden, terwijl andere verworpen werden. Additioneel worden daarom enkele bijkomende analyses uitgevoerd om na te gaan of de voorgaande resultaten behouden blijven als er enkele aanpassingen aan het model worden aangebracht. Bovendien wordt het aantal sectoren verder uitgediept om alsnog significante coëfficiënten voor de industrievariabelen te achterhalen. Tot slot zal er ook nog gekeken worden binnen de groep van weigerende bedrijven of ze voorzien in een substituuut in de vorm van een accountant of bedrijfsrevisor.

7.2.1 Robuustheid

Voorheen werden reeds een aantal regressiemodellen opgesteld om de hypothesen te toetsen. Door het testen van de robuustheid wordt nagegaan of de conclusies gehandhaafd blijven indien een andere maatstaf wordt gebruikt voor het meten van bepaalde variabelen. Voor het meten van bedrijfsgrootte werd voorheen gebruik gemaakt van **GROOTTE** die gebaseerd is op het balanstotaal dat een onderneming rapporteert. Daarnaast is het echter ook mogelijk om de grootte van het bedrijf te meten door de omzet of het aantal werknemers in rekening te nemen, respectievelijk als **GROOTTE_OMZET** en **GROOTTE_WKN** gedefinieerd. Deze variabelen vertonen geen grote correlaties met andere variabelen en lijken een verband te hebben met **AUDITOR** op basis van de univariate testen. Eveneens is het mogelijk om in plaats van **SCHULD** te gebruik voor het bedrijfsrisico, gebruik te maken van **LIQ**. Deze vergelijking werd echter al gemaakt tussen model (2) en (3). Tot slot kan de winstgevendheid gemeten worden met **VERLIES** in plaats van met de voorheen gehanteerde maatstaf van **ROA**.

Tabel 12 rapporteert de nieuwe regressievergelijkingen om de robuustheid na te gaan. Model (4) gebruikt de variabele **GROOTTE_OMZET** zonder dat de conclusies voor de hypothesen veranderen. Daarenboven classificeert dit model het meer bedrijven juiste dan alle andere modellen. Echter door gebruik te maken van deze maatstaf van grootte, wordt wel de bouwsector, **BOUW**, aanzien als significant meer weigerend dan de referentiecategorie. Hetzelfde geldt voor model (5) dat de variabele **GROOTTE_WKN** gebruikt. De diamantsector, **DIAMANT**, zou volgens dit model zelfs significant minder gaan weigeren dan de referentiecategorie. Echter model (5) rapporteert nog significante verschillen tussen de werkelijke en voorspelde waarden zoals aangegeven door de Hosmer en Lemeshow statistiek. Model (6) gaat na of gebruik maken van **VERLIES** een invloed heeft op de aanvaardbaarheid van de hypothesen. Net als voor de maatstaven voor bedrijfsgrootte is ook hier het verschil met vorige modellen miniem, enkel met betrekking tot de sector zijn er kleine verschillen. Uit model (6) blijkt zelfs dat de zakelijke dienstverlening, **ZAK_DIENSTEN**, significant minder een audit weigeren dan de referentiecategorie. De hypothesen met betrekking tot de sectoren zijn niet stabiel, de andere hypothesen geven hetzelfde resultaat door het gebruik van een andere variabelen. Hierdoor kan gesteld worden dat de modellen relatief stabiel zijn.

Tabel 12 Robuustheid door andere maatstaven voor grootte en winstgevendheid

AUDITOR	Model (4) met GROOTTE_OMZET	Model (5) met GROOTTE_WKN	Model (6) met VERLIES
GROOTTE			-1,0489***
GROOTTE_OMZET	-0,9587***		
GROOTTE_WKN		-0,4071***	
SCHULD	0,0062	0,3269	0,1949
ROA	2,3701**	2,2927**	
VERLIES			-0,6278***
INFO_COMM	-0,7112	-0,7199	-0,6166
DIAMANT	0,0335	-1,6589***	-0,1178
BOUW	0,3921*	0,5516**	0,2612
TRANSPORT	-0,6069	0,1316	-0,0229
HORECA	-0,0102	0,4616	0,5012
GROOTHANDEL	0,0946	-0,3168*	0,0348
DETAILHANDEL	0,2874	0,3808	0,3056
ZAK_DIENSTEN	-0,3529	0,3574	-0,1065*
OMZET_ACTIEF	0,2605***	-0,2145***	-0,3485***
NEG_EV	-0,4693	0,1001	-0,0094
VR_VOR	0,0024	-0,1131**	-0,0748
LEEFTIJD	-0,1602	-0,1789*	-0,1900**
_cons	7,0623***	0,3890	8,9649***
Bijkomende informatie			
N	2137	2096	2244
Pseudo R ²	0,0655	0,0502	0,0882
Percentage correct	86,80%	84,40%	84,36%
Hosmer en Lemeshow	0,1939	0,0021**	0,5487
Significantie	0,0000***	0,0000***	0,0000***
* significant op het 10% significantieniveau			
** significant op het 5% significantieniveau			
*** significant op het 1% significantieniveau			

7.2.2 Uitdieping van de industrieën

Aangezien de verschillende regressiemodellen tot gemengde resultaten leiden voor de hypothesen met betrekking tot de industrieën, is een nader onderzoek aangewezen. Het vermoeden bestaat immers dat de referentiegroep niet goed gekozen is. Indien de referentiegroep nog sectoren bevat die buitengewoon vaak een audit weigeren, zullen de resultaten met betrekking tot de andere sectoren vertekend zijn. Daarom worden de sectoren verder uitgesplitst. Dit leidt tot vier bijkomende industrieën waarvan Tabel 13 een overzicht geeft. Al deze industrieën zaten voorheen samen en dienden als referentiecategorie. Het aantal observaties per sector wordt eveneens weergegeven.

Tabel 13 Bijkomende onderverdeling industrieën

BIJKOMENDE INDUSTRIEËN	NACE-bel codes	Omschrijving	Aantal per sector
LANDBOUW & NUTSVOORZIENINGEN	01-04	Landbouw, bosbouw en visserij	47
	05-09	Winning van delfstoffen	
	35	Productie en distributie van elektriciteit, gas, stoom en gekoelde lucht	
	36-39	Distributie van water; afval- en afvalwaterbeheer en sanering	
GARAGE	45	Groot- en detailhandel in en onderhoud en reparatie van motorvoertuigen en motorfietsen	177
INDUSTRIE	10-33	Industrie *uitgezonderd 32121 aangezien deze tot de diamantsector werd gerekend	430
DIENSTEN	68	Exploitatie van en handel in onroerend goed	168
	69-75	Vrije beroepen en wetenschappelijke en technische activiteiten	
	84	Openbaar bestuur en defensie; verplichte sociale verzekeringen	
	85	Onderwijs	
	86-88	Menselijke gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	
	90-93	Kunst, amusement en recreatie	
	94-96	Overige diensten	

Het voorgaande regressiemodel (2) wordt opnieuw uitgevoerd, met toevoeging van de extra industrieën. Het model wordt telkens met een andere referentiecategorie uitgevoerd. Met betrekking tot **GROOTTE, SCHULD, LIQ** en **ROA** verandert er niets door het opnemen van de extra variabelen voor industrie, zodanig dat **H₂** en **H₅** nog steeds aanvaard worden terwijl **H₃** en **H₄** nog steeds verworpen worden. Wel treden er veranderingen op in verband met de significantie van de industrieën. Tevens wordt het belang van de referentiecategorie duidelijk. Aangezien enkel de significantie van de industrieën verandert, wordt niet het volledige regressiemodel besproken, maar worden enkel de belangrijkste aspecten aangehaald zoals weergegeven in Tabel 14. Merk op dat in Tabel 14 geen melding wordt gemaakt van **LANDBOUW&NUTSVOORZIENINGEN**. Dit is zo omdat deze categorie geen significante coëfficiënten oplevert voor de andere industrieën.

De aanvaardbaarheid van de hypothesen hangt sterk samen met welke industrie als referentiecategorie wordt genomen. Ten opzichte van de ene referentiecategorie zal een sector significant meer weigeren en ten opzichte van een andere sector is dit effect niet significant. Uit de univariate testen komt naar boven dat **BOUW**, een significante correlatie zou hebben met **AUDITOR**. Dezelfde testen geven voor elk van de andere industrievariabelen geen indicatie dat er een verband zou zijn met **AUDITOR**. Daarom verbaast het ook niet dat de verschillende regressieanalyses tegenstrijdige resultaten geven. De regressieanalyses zijn echter niet unaniem over het effect van een industrie. Zo vinden modellen (1), (2), (3) en (6) geen effect van **BOUW**, terwijl modellen (4) en (5) wel een significant positieve coëfficiënt vinden. Met als referentiecategorie **INDUSTRIE** of **DIENSTEN**, is te zien dat **BOUW** significant meer zal weigeren zoals weergegeven in Tabel 14. Met de andere referentiecategorieën kan dit echter niet bevestigd worden. **BOUW** weigert zelfs significant minder dan **GARAGE**.

De meeste hypothesen kunnen aanvaard worden met als referentiecategorie **DIENSTEN**. Zowel de **BOUW, HORECA, GROOTHANDEL, DETAILHANDEL, ZAK_DIENSTEN** als **GARAGE** gaan significant vaker een audit weigeren dan de dienstensector. De enige sector waarvan met relatieve zekerheid gezegd kan worden dat er meer weigerende bedrijven toe behoren, is deze van **GARAGE**. Eender welke industrie als referentiecategorie wordt gekozen, meestal weigert garage significant vaker een audit. Bovendien wordt met **GARAGE** als referentiecategorie een heel deel industrieën gezien als significant minder weigerend dan de garagesector.

Tabel 14 Significantie met betrekking tot de referentiecategorie

Referentiecategorie	Significante sector	Coëfficiënt
GARAGE	INFO_COMM	-1,4376**
	DIAMANT	-0,8350***
	BOUW	-0,5112**
	TRANSPORT	-0,8408***
	GROOTHANDEL	-0,7111***
	ZAK_DIENSTEN	-0,6836**
	INDUSTRIE	-0,9921***
	DIENSTEN	-1,3679***
INDUSTRIE	BOUW	0,4809**
	DETAILHANDEL	0,5079*
	GARAGE	0,9921***
DIENSTEN	BOUW	0,8567***
	HORECA	0,9972*
	GROOTHANDEL	0,6568**
	DETAILHANDEL	0,8837**
	GARAGE	1,3678***
	ZAK_DIENSTEN	0,6843*
INFO_COMM	GARAGE	1,4375**
DIAMANT	GARAGE	0,8350***
BOUW	INDUSTRIE	-0,4809**
	DIENSTEN	-0,8567***
	GARAGE	0,5112*
TRANSPORT	GARAGE	0,8408***
HORECA	DIENSTEN	-0,9972*
GROOTHANDEL	GARAGE	0,7111***
DETAILHANDEL	INDUSTRIE	-0,5079*
	DIENSTEN	-0,8837**
ZAK_DIENSTEN	DIENSTEN	-0,6843*
	GARAGE	0,6836**
* significant op het 10% significantieniveau		
** significant op het 5% significantieniveau		
*** significant op het 1% significantieniveau		

7.2.3 Accountant aanstellen in plaats van commissaris

Uit de logistische regressie in sectie 7.1 is onder meer gebleken dat binnen de onderzochte steekproef voornamelijk de kleinere bedrijven een audit weigeren. Bovendien staat meer winst maken ook gelijk met een grotere kans om een externe audit te weigeren. De sector waartoe een bedrijf behoort heeft ook een invloed, zij het afhankelijk van de sector die als referentie wordt gekozen. De Greenpaper van de European Commission (2013) haalde aan dat kleinere bedrijven niet dezelfde wensen hebben bij een audit als de grotere bedrijven. De relatieve kostprijs van een audit wordt namelijk groter naarmate het bedrijf kleiner is (Collis et al., 2004; Van de Velde & De Beelde, 2009). Bovendien worden agency-kosten en kosten van monitoring lager verwacht te liggen bij kleinere bedrijven. Indien wordt uitgegaan van de redenering dat voor kleinere bedrijven de kosten van een audit de baten niet overstijgen, kan wel verwacht worden dat deze grootste kleine bedrijven alsnog gaan voorzien in een substituuat waar de baten wel hoger liggen dan de kosten.

Specifiek voor deze sectie zal gekeken worden naar een accountant of bedrijfsrevisor die niet wordt benoemd tot commissaris. Zij zullen zich bezighouden met het opstellen, controleren of verifiëren van de jaarrekening. Accountantscontrole is minder diepgaand dan de commissariscontrole (Verrijssen, 2014). Samengevat gaat een accountant of een bedrijfsrevisor gegevensverwerking doen, terwijl een commissaris ook de juistheid van de verwerkte gegevens nagaat (Anoniem, 2014). Bovendien is één van de belangrijkste kenmerken van een externe auditor zijn onafhankelijkheid. Bij een accountant of bedrijfsrevisor die niet werkt onder de noemer van commissaris, is die onafhankelijk niet verzekerd. Er werd ook gewezen op de taak van de accountant of bedrijfsrevisor om het bedrijf te wijzen op zijn verplichting een commissaris aan te stellen (Verrijssen, 2014; Anoniem, 2014).

Net als voor het aanstellen van een commissaris kan er ook voor het aanstellen van een substituuat in de vorm van een accountant of bedrijfsrevisor een kosten-batenanalyse gemaakt worden. De kosten van een accountant of bedrijfsrevisor worden hierbij veel lager verondersteld. De benoeming (en dus verloning) van een accountant of bedrijfsrevisor is niet gebonden aan een driejarige termijn zoals voor een commissaris. Hierdoor ligt de effectieve kost veel lager. De baten kunnen daarentegen in grote mate nog steeds ontvangen worden. Enerzijds is de accountantscontrole minder uitgebreid (Verrijssen, 2014; Anoniem, 2014). Anderzijds kan een accountant kosten-efficiënter advies verlenen over de jaarrekening, omdat hij vaak ook betrokken was bij de opstelling hiervan (Niemi et al., 2012). Aangezien een accountant of bedrijfsrevisor gezien wordt als een alternatief controlemechanisme gaan de agency-kosten dalen.

Een volgende analyse heeft dus enkel betrekking op de bedrijven die een wettelijke audit weigeren. De steekproef wordt hiervoor teruggebracht naar 352 bedrijven, namelijk enkel bedrijven die de waarde één hebben op de variabele **AUDITOR**. Binnen deze groep wordt gezocht naar bedrijven die voorzien in een substituuat onder de vorm van een accountant of bedrijfsrevisor. In de jaarrekening wordt dit weergegeven als een verklaring betreffende een aanvullende opdracht voor nazicht of correctie onder sectie 1.2 voor de volledige of verkorte jaarrekening. Deze groep voldoet dus niet aan de verplichting om een commissaris te benoemen, maar laat wel een bedrijfsrevisor of accountant de jaarrekening opstellen, verifiëren of controleren. Een nieuwe variabele **SUBS** wordt

hiervoor gecreëerd. Bedrijven die voorzien in een accountant of bedrijfsrevisor krijgen de waarde één toegekend, de overige ondernemingen krijgen de waarde nul.

Vervolgens wordt het mogelijk om voorgaande analyse opnieuw uit te voeren, maar deze keer met de variabele **SUBS** in plaats van **AUDITOR**. Alle onafhankelijke en controlevariabelen blijven hetzelfde als met de regressieanalyse van **AUDITOR**. Merk op dat onderstaande verbanden gebaseerd zijn op de verbanden die verwacht worden voor het al dan niet weigeren van een externe audit (cfr. Hoofdstuk 4). Verwacht wordt immers dat binnen de groep die een audit weigert, de grotere bedrijven zullen voorzien in een substituut. Eveneens wordt verwacht dat risicovolle bedrijven, dit zijn bedrijven met een hoge schuldgraad of weinig liquiditeit, eerder zullen voorzien in een substituut. Daarentegen wordt geen substituut verwacht bij de meer winstgevende bedrijven. Behoren tot een bepaalde sector kan ook meespelen bij het aanstellen van een substituut, met dien verstande dat sectoren die verwacht worden een audit te weigeren, ook de sectoren zijn die een substituut weigeren. Voor bedrijven met voorgenoemde kenmerken wordt verwacht dat de kosten van een audit de baten overstijgen, maar dat de kosten voor een accountant of bedrijfsrevisor lager liggen dan de baten.

Vervolgens kan in overeenstemming met Hoofdstuk 6 een nader inzicht in de steekproef verkregen worden. Tabel 15 geeft het aantal observaties, het gemiddelde, de standaardafwijking, het minimum en maximum alsook de som van de variabele **SUBS** kort weer. Zo kan gezien worden dat de steekproef nog bestaat uit 352 bedrijven. Al deze bedrijven weigeren dus een externe audit. Hoe dan ook voorzien 83 onder hen wel in een substituut onder de vorm van een accountant of bedrijfsrevisor die niet is benoemd tot commissaris. Dit komt neer op 23,58% van de bedrijven in de steekproef.

Tabel 15 Beschrijvende analyse voor de afhankelijke variabele SUBS

	Obs	Gemiddelde	Standaardafwijking	Min	Max	Som
SUBS	352	0,2358	0,4251	0	1	83

Bovendien werden ook de kruistabellen opgesteld voor de dummyvariabelen om verschillen te onderzoeken binnen de groepen die wel en geen substituut aanstellen. Eveneens werden voor de continue variabelen t-testen uitgevoerd om na te gaan of er een significant verschil is tussen de gemiddelden van de continue variabelen wat betreft het wel of niet aanstellen van een substituut. De correlatietabel werd opgesteld en toonde geen risico op multicollineariteit. Uit voorgaande testen kwam echter geen duidelijke relatie naar voren tussen de variabelen en **SUBS**. Aangezien er geen duidelijke verbanden naar voren komen uit de testen binnen de huidige steekproef, worden deze testen niet gerapporteerd.

Tot slot wordt een regressieanalyse uitgevoerd met *STATA* om verbanden tussen de variabelen in de steekproef op te sporen. Merk op dat de steekproef voor logistische regressie liefst boven de 400 observaties bevat volgens Hair et al. (2010). Aan deze voorwaarde is echter niet voldaan, waardoor de regressieanalyse mogelijk niet nauwkeurig zal zijn.

Het opgestelde regressiemodel met als afhankelijke variabele **SUBS** is niet significant beter dan een kaal model. Dit betekent dat je net zo goed alle bedrijven aan de grootste groep kan toewijzen. Bovendien is geen enkele individuele coëfficiënt in het model significant. Er kan dus op basis van de huidige gegevens geen enkele uitspraak gedaan worden over welke ondernemingen al dan niet in een substituut voorzien. Een mogelijke verklaring kan zijn dat de voorwaarde betreft het aantal observaties een serieuze impact heeft gehad op het model. Anderzijds kunnen er ook andere variabelen spelen die niet werden opgenomen. Zo is het aanstellen van een accountant of een bedrijfsrevisor slechts één van de mogelijke substituten voor een externe audit. Op basis van de huidige gegevens kunnen dus geen conclusies getrokken worden over welke bedrijven een substituut aanstellen in plaats van aan hun wettelijke verplichting te voldoen.

Hoofdstuk 8. ALGEMEEN BESLUIT

Het laatste hoofdstuk van deze masterproef omvat onze belangrijkste conclusies. Het antwoord op de centrale onderzoeksvraag zal gegeven worden in sectie 8.1. In sectie 8.2 wordt de masterproef kritisch belicht. De zwakheden en beperkingen van het onderzoek worden geformuleerd. Het hoofdstuk wordt vervolgens afgesloten met het formuleren van enkele aanbevelingen voor verder onderzoek in sectie 8.3.

8.1 CONCLUSIES

Deze masterproef had voornamelijk tot doel de leemte te verkennen in het onderzoek naar weigeringen van verplichte jaarrekeningcontroles in de Belgische private context. De praktijk wijst namelijk uit dat heel wat Belgische bedrijven verzaken aan hun wettelijke verplichting een externe audit in te stellen. Hierbij werd getracht om te achterhalen welke bedrijven géén externe audit instellen en waarom.

Door middel van een literatuurstudie wordt vooreerst duidelijk dat een belangrijke factor voor een externe audit de onafhankelijk is. Tevens valt op dat er een complexe regelgeving gehanteerd wordt omtrent een externe audit in België. Zo houden onder meer de overheid en het *Instituut van de Bedrijfsrevisoren* toezicht op het auditgebeuren om flexibiliteit en stabiliteit binnen een wettelijk kader te garanderen. De overheid verplicht enkel ondernemingen met vooropgestelde groottecriteria om een commissaris aan te stellen. Toch gelden hierop nog uitzonderingen. Indien een commissaris en een bedrijf met elkaar in zee gaan, blijven enkele zaken wettelijk geregeld. Het loon van de commissaris alsook zijn verplichtingen tot het eind van het mandaat worden bepaald. Bovendien organiseert de overheid in noodzaak van conflictbeheersing bij wet de aansprakelijkheid van zowel het bedrijf als de commissaris. Een wetgever die ingrijpt voor een stabiele economie wil met dit systeem voornamelijk zekerheid bieden.

Ten tweede tonen enkele auditvraagtheorieën aan dat het weigeren van een externe audit veel parallellen vertoont met redenen om wel een (vrijwillige) audit te vragen. De weigerachtige houding van sommige bedrijven ontspruit uit veelvoudige agency-relaties met bijbehorende agency-kosten. Binnen deze economische relatie hebben partijen de neiging om in eigenbelang te handelen. De nood aan een controlemechanisme, zoals een audit, kan de belangenconflicten verminderen en aldus de agency-kosten o. Indien volgens de agency-theorie de nood aan een externe audit klein is, zijnde wanneer er weinig belangentegenstellingen zijn, groeit de kans op het weigeren van een dergelijke audit. Onvermijdelijk speelt ook de informatietheorie een rol. Volgens deze theorie heeft de ene partij minder informatie ter beschikking dan een andere partij, waardoor het rationeel beslissingsproces wordt verstoord. De externe auditor speelt een cruciale rol in het bijdragen aan betrouwbare informatie. De verzekeringstheorie is een volgende theorie die de vraag naar een externe audit verklaart en wel om de commissaris medeaansprakelijk te stellen. Weigeren van een audit is dus meer waarschijnlijk indien een faillissement ver weg lijkt. De institutionele theorie tot slot geeft aan dat er binnen sectoren imitatiegedrag kan ontstaan tussen bedrijven. Weigeren van een audit wordt dan gedaan, omdat anderen het ook doen.

Ten derde werd een balans opgemaakt van de voor- en nadelen die samenhangen met een externe audit. Velen hiervan komen voort uit de voorgenoemde theorieën. Enerzijds zijn er de voordelen van een externe audit. De voordelen van een externe audit bestaan onder anderen uit het tegengaan van agency-problemen en het verminderen van informatieasymmetrie. Daarenboven komen bedrijven eenvoudiger aan financiering en vermijden ze gerechtelijke stappen. Anderzijds zijn er ook nadelen verbonden aan het benoemen van een commissaris. Het belangrijkste nadeel van een audit is zijn kostprijs. De kost van de audit op zich loopt snel op aangezien de benoeming en ontslag van de commissaris wettelijk geregeld zijn. Daarnaast is er het tijdsaspect waarmee rekening gehouden moet worden. De commissaris kan bovendien kostbare fouten maken bij de controle. Tevens zijn er kosten-efficiëntere controlemechanisme beschikbaar. Elk bedrijf gaat daarom individueel een afweging moeten maken van de voordelen van een audit ten opzichte van zijn nadelen en kostprijs.

Na de literatuurstudie kwam de empirische studie aan bod. De steekproef verzamelde in eerste instantie informatie over alle private Belgische BVBA's en NV's die verplicht zijn een commissaris te benoemen. Naderhand werden enkele bedrijven verwijderd die buiten de interesse van dit onderzoek vallen, zoals groepen. De steekproef telt uiteindelijk 2 254 bedrijven. De eerste opmerkelijke conclusie is dat maar liefst 15,62 procent van de bedrijven uit de steekproef verzaakt aan zijn wettelijke verplichting een commissaris aan te stellen. Met andere woorden begeven zij zich in de illegaliteit. Dit cijfer is echter niet zonder meer veralgemeenbaar aangezien de specifieke kenmerken van de bedrijven in de steekproef. Enkele hypothesen worden opgesteld die een verklaring kunnen bieden voor welke bedrijven eerder geneigd zijn om geen externe auditor aan te stellen. De regressiemodellen leverde zowel aanvaardbare als niet aanvaardbare hypothesen op.

De eerste hypothese gaat ervan uit dat een grotere spreiding van aandeelhouders zal leiden tot minder weigering van een audit en is met de huidige gegevens aanvaardbaar. De maatstaf om deze hypothese te testen, namelijk het aantal aandeelhouders, is echter minder betrouwbaar. Thans is het de beste die voorhanden was. Bedrijven met meer aandeelhouders weigeren naar verwachting minder snel een jaarrekeningcontrole. Hoe meer aandeelhouders er zijn, hoe moeilijker het wordt om het management direct te controleren. Een externe audit is in het voordeel van de aandeelhouders, met hoe meer ze zijn, hoe sneller ze er voordeel in zullen zien. De toenemende agency-problemen zouden een reden kunnen zijn, voornamelijk door scheiding van eigendom en controle.

Een tweede hypothese stelt een verband tussen de grootte van de onderneming en het weigeren van een externe audit voorop. Ook die wordt bevestigd aan de hand van de gegevens. Voornamelijk kleine ondernemingen staan weigerachtig tegenover een externe audit. Redenen hiervoor zijn mogelijks hun minder complexe structuur en de kostprijs. Op hun kleine schaal ligt de kostprijs voor een commissaris simpelweg heel hoog, zeker om ze jaarlijks te dragen. De overheid hanteert drie criteria om bedrijfsgrootte te meten, waarvan elk criterium bevestigt dat de kleine bedrijven het vaakst een audit afslaan.

Een derde en vierde hypothese hebben betrekking op het bedrijfsrisico. Zo worden de schuldgraad en de liquiditeit uitgezet tegenover het weigeren van een audit. Een negatief respectievelijk positief verband wordt vooropgesteld. Geen van beide verbanden wordt echter voldoende significant bevonden. Met betrekking tot de schuldgraad worden zowel argumenten met een positief als met een negatief effect ten opzichte van het weigeren van een audit gevonden. De positieve noch negatieve effecten kunnen de bovenhand houden, waardoor er geen uitspraak gedaan kan worden over de schuldgraad. De liquiditeit, tracht eveneens bedrijfsrisico te meten, maar biedt in huidige gegevens geen verklaring voor het weigeren van een externe audit.

Een vijfde hypothese voorspelt een verband tussen de winstgevendheid van een bedrijf en het weigeren van een audit. Een empirische toetsing maakte het mogelijk om ook deze hypothese voor waar te verklaren. De empirie geeft een duidelijk positief verband aan tussen beide componenten. Winstgevende bedrijven zijn meer geneigd om een audit te weigeren. Winstgevendheid signaleert immers reeds de financiële gezondheid van het bedrijf, waardoor de bekrachtiging door een auditor mogelijk overbodig wordt. Daarnaast leidt een externe audit ook tot goedkopere externe middelen, echter een winstgevend bedrijf heeft hier minder nood aan.

Tot slot kwamen enkele laatste hypothesen aan bod met als doel een verband te duiden tussen de industrie waartoe een bedrijf behoort en het weigeren van een audit. In eerste instantie kwam het belang van de referentiegroep naar boven. De enige industrie die een direct verband vertoont met het weigeren van een audit is de bouwsector. De regressieanalyse kon dit verband echter niet bevestigen. In tweede instantie werd de referentiecategorie verder uitgediept om alsnog tot een conclusie te komen. Hierdoor wordt duidelijk dat het voornamelijk de garages zijn die een externe audit afslaan. Aangezien hierover geen theoretische verklaring werd gevonden, vertekende ze de referentiecategorie in eerste instantie. Heel wat andere bedrijven worden gevonden die significant minder vaak een externe audit weigeren dan de garages. De bouwsector, horeca, groothandel, detailhandel, zakelijke dienstverlening en natuurlijk garages zijn allemaal meer geneigd een externe audit te weigeren ten opzichte van de dienstensector. Bijgevolg kunnen de zesde, zevende en negende hypothese met betrekking tot de diamantsector, transportsector en informatie- en communicatiesector niet aanvaard worden. Hypothese zeven, acht, tien, elf en twaalf die respectievelijk de horeca, zakelijke dienstverlening, groot- en detailhandel en bouwnijverheid linken aan het weigeren van een audit, kunnen aanvaard worden indien de referentiecategorie diensten wordt gekozen.

Samengevat resulteren de literatuurstudie en de empirische toets in een antwoord op de centrale onderzoeksvraag. Bedrijven kunnen hun beslissing baseren op een kosten-batenanalyse zoals in deze masterproef vooropgesteld. Voor bepaalde bedrijven is het interessant om een externe audit in te stellen, voor andere niet. Een aantal kenmerken van bedrijven wordt gelinkt aan het weigeren van een audit. Met de huidige gegevens lijken vooral bedrijfsgrootte en winstgevendheid en in mindere mate het aantal aandeelhouders de waarschijnlijkheid om een audit te weigeren te beïnvloeden. Daarnaast hebben enkele sectoren meer kans om een audit te weigeren dan andere, waarvan de garagesector het duidelijkst naar voren komt.

8.2 BEPERKINGEN VAN HET ONDERZOEK

Deze masterproef heeft enkele beperkingen waarmee rekening gehouden moet worden bij de interpretatie van de resultaten. Ten eerste kan worden opgemerkt dat met betrekking tot gegevensverzameling gebruik gemaakt werd van de *Bel-first*. Deze bron is echter niet altijd even nauwkeurig zo bleek bij de controle van enkele maatstaven. De onnauwkeurigheid van de aandeelhouderstructuur kan hiervoor als voorbeeld aangehaald worden. Eveneens werden tientallen bedrijven onterecht zonder auditor weergegeven. Enkel in de jaarrekeningen van bedrijven die volgens de *Bel-first* geen auditor aanstelden werd gezocht of dit werkelijk waar was. Het omgekeerde werd daarentegen niet gecontroleerd, namelijk voor bedrijven waarvoor de *Bel-first* wel een auditor weergeeft. Wanneer de *Bel-first* een naam kan geven van een bedrijfsrevisor werd dit voor waar aangenomen. Het gevolg hiervan kan zijn dat bedrijven schijnbaar voldoen aan de verplichting, maar in werkelijkheid toch geen auditor aanstellen.

Ten tweede dient er te worden opgemerkt dat de criteria van artikel 15 van het Wetboek van Vennootschappen niet volledig getest kunnen worden indien de vennootschap rapporteert met behulp van een verkort jaarrekeningschema. Hoe dan ook zijn grote ondernemingen, volgens artikel 15 Wetboek van Vennootschappen, verplicht de jaarrekening volgens het volledige schema op te stellen (art. 93, eerste lid, W. Venn.). Dit zijn eveneens de bedrijven die verplicht zijn een auditor aan te stellen. De heer Verrijssen (2014) gaf aan dat bedrijven hun omzet liever niet openbaar maken, waardoor bedrijven toch gaan rapporteren volgens het verkorte schema, zelfs indien ze verplicht zijn te rapporteren volgens een volledig jaarrekeningschema. Hierdoor kan het criterium van artikel 15 van het Wetboek van Vennootschappen met betrekking tot de omzet niet gecontroleerd worden, waardoor een deel van de bedrijven ontsnapt aan de aandacht. De verkorte weergave van de jaarrekening heeft immers niet de verplichting om de omzet op zich weer te geven, waardoor mogelijks een deel van de bedrijven die reeds één ander criteria overschrijden ontsnappen aan de steekproef, omdat de omzet ontbreekt.

Ten derde moet worden opgemerkt dat de literatuur enkele maatstaven aanreikt die niet voorhanden waren voor deze masterproef. Hierbij kan vermeld worden dat uit de literatuur heel wat kwalitatieve voor- en nadelen van een audit naar voren kwamen. Deze masterproef is echter enkel gebaseerd op kwantitatieve gegevens waardoor potentieel belangrijke maatstaven niet werden opgenomen. Zo wordt bijvoorbeeld scheiding tussen eigendom en controle aanzien als een potentieel verklarende factor voor het weigeren van een audit.

8.3 AANBEVELINGEN VOOR VERDER ONDERZOEK

Vooreerst kan het voor toekomstig onderzoek interessant zijn om gebruik te maken van kwalitatieve gegevens. De literatuur gaf immers reeds aan dat heel wat kwalitatieve variabelen mee kunnen spelen in de beslissing om al dan niet een auditor aan te stellen. Zo kunnen bijvoorbeeld de percepties van de bedrijven tegenover de kostprijs zeer belangrijk zijn. Eveneens kan gepeild worden naar de bewustheid van de acties. In verband met het weigeren van een audit gaf de heer Verrijssen aan dat bedrijven zich niet altijd bewust zijn van de verplichting om een commissaris aan te stellen. Bedrijven groeien immers en worden pas aan deze verplichting

onderworpen vanaf het moment dat ze aanschouwd worden als grote ondernemingen. Ze kunnen voorbij deze grens groeien, zonder zich bewust te zijn van de hiermee gepaard gaande verplichtingen. Echter een bedrijfsrevisor die betrokken is bij de oprichting van een onderneming, kan deze onderneming wel wijzen op zijn latere verplichtingen (Verrijssen, 2014).

Een tweede suggestie voor verder onderzoek kan zijn om bedrijven te bestuderen die nog maar net de groottecriteria overschrijden. Interessant kan zijn te kijken naar het moment waarop ze een auditor effectief aanstellen. Het kan immers zijn dat er een vertraging zit tussen het tijdstip dat een onderneming als groot wordt aanschouwd, en het tijdstip dat de onderneming een commissaris gaat aanstellen. Op basis hiervan kan ontdekt worden op welk moment een bedrijf de baten van een audit hoger vindt dan de kosten die het met zich meebrengt.

Een derde mogelijkheid bestaat uit het bestuderen van meer complexe bedrijven. Deze studie maakt geen gebruik van ondernemingen die tot een groep behoren noch bedrijven met dochterondernemingen. De complexiteit van de onderneming kan echter potentieel belangrijk zijn in het al dan niet aanstellen van een auditor.

LIJST VAN GERAADPLEEGDE WERKEN

- Abbott, L., Parker, S., & Peters, G. F. (2012). Internal Audit Assistance and External Audit Timeliness. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 3-20.
- Abdel-Khalik, R. A. (1989). Why Do Privat Companies Demand Auditing? A Case for Organizational Loss of Control. *Journal of accounting, auditing & finance*, 31-52.
- Aerts, K. (2002). *Taken en aansprakelijkheden van commissarissen en bedrijfsrevisoren*. Brussel: Larcier.
- Anoniem. (2014, Maart 24). (J. Vanduffel, Interviewer)
- Ashbaugh, H., & Warfield, T. D. (2003). Audits as a Corporate Governance Mechanism: Evidence from the German Market. *JOURNAL OF INTERNATIONAL ACCOUNTING RESEARCH*, 1-21.
- Beasley, M. S., Carcello, J. V., Hermanson, D. R., & Lapedes, P. D. (2000). Fraudulent Financial Reporting: Consideration of Industry Traits and Corporate Governance Mechanisms. *Accounting Horizons*, 14, 441-454.
- Belgische Federale Overheidsdiensten. (2014, januari 17). *Verplichte bijdrage aan fonds tot hulp aan slachtoffers*. Opgehaald van Federale Overheidsdienst Justitie: http://justitie.belgium.be/nl/themas_en_dossiers/straffen_en_boetes/verplichte_bijdrage_aan_fonds_tot_hulp_van_slachtoffers/
- Boone, J. P., Khurana, I. K., & Raman, K. K. (2010). Do the Big 4 and the Second-tier firms provide audits of similar quality? *J. Account. Public Policy*, 330-352.
- Bureau van Dijk. (2014, Februari 27). *Onze producten*. Opgehaald van Bureau van Dijk: <http://www.bvdinfo.com/nl-be/products/company-information/national/bel-first>
- Bureau van Dijk. (2014, april 12). *Bel-First Internet Manual*. Opgehaald van Bel-first : https://webhelp.bvdep.com/Robo/BIN/Robo.dll?project=WHBELINT_FR&newsess=1&refer=https%3A//webhelp.bvdep.com/robo/projects/wh00000/UG.htm
- Carey, P., Simnett, R., & Tanewski, G. (2000). Voluntary Demand for Internal and External Auditing by Family Businesses. *A Journal of Practice A Theory*, 19, 37-51.
- Carrington, T. (2010). An analysis of the demands on a sufficient audit: Professional appearance is what counts! *Critical Perspectives on Accounting*, 669-682.
- Chang, S.-I., Tsai, C.-F., Shih, D.-H., & Hwang, C.-L. (2008). The development of audit detection risk assessment system: Usig the fuzzy theory and audit risk model. *Expert Systems with Applications*, 1053-1067.
- Chow, C. W. (1982). The Demand for External Auditing: Size, Debt and Ownership Influences. *THE ACCOUNTING REVIEW*, 272-290.

- Collis, J., Jarvis, R., & Skerratt, L. (2004). The demand for the audit in small companies in the UK. *Accounting and Business Research*, 14, 87-96.
- Commissie voor Boekhoudkundige Normen. (2010). CBN-advies 2010/5 - Berekening criteria artikel 15 W.Venn.
- Commissie voor boekhoudkundige normen. (2013). CBN-advies 2013/5- De aandeelhoudersstructuur van ondernemingen: opname in de toelichting van de jaarrekening.
- Committee Auditing Concepts. (1972). Report of the Committee on Basic Auditing Concepts. *Accounting Review*, 14-74.
- Copley, P. A., & Doucet, M. S. (1983). The Impact of Competition on the Quality of Governmental Audits. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 88-98.
- Cox, N. J. (2014, april 14). *Winsorizing a variabel*. Opgehaald van help for stata: <http://fmwww.bc.edu/repec/bocode/w/winsor.html>
- De Poorter, I. (2006). De aansprakelijkheid van de bedrijfsrevisoren beperkt. *Tijdschrift voor Rechtspersoon en Vennootschap*, 358-372.
- De Poorter, I. (2013, November 14). Het statuut en de aansprakelijkheid van de bestuurder en de bedrijfsrevisor - een moeilijke evenwichtsoefening.
- Dechow, P. M., Sloan, R. G., & Sweeney, A. P. (1996). Causes and Consequences of Earnings Manipulation: An analysis of Firms Subject to Enforcement Actions by the SEC. *Contemporary Accounting Research*, 13, 1-36.
- Deckers, F., & van Kollenburg, J. (1998). *Elementaire theorie Accountantscontrole*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- DeJong, D. V., & Smith, J. H. (1984). The Determination of Audit Responsibilities: An Application of Agency Theory. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 21-34.
- Deloitte. (2011). Bronnen van aansprakelijkheid van de bedrijfsrevisor. Rotterdam.
- Doty, J. (2012). The Relevance, Role, and Reliability of Audits in the Global Economy. *Texas Law Review*, 1891-1911.
- Dries, R., Van Brussel, L., & Willekens, M. (2004). *Handboek auditing tweede herwerkte druk*. Antwerpen: Intersentia.
- Dunn, J. (1996). *Auditing: Theory and Practice Second Edition*. Prentice Hall Europe: Hertfordshire.
- European Commission. (2013, april 27). *GREEN PAPER Audit Policy: Lessons from the Crisis*. Opgehaald van <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0561:FIN:EN:PDF>
- Fama, E. F., & Jensen, M. C. (1983). Separation of Ownership and Control. *Journal of Law and Economics*.

- FOD Economie. (2014, april 5). *Gegevensinzameling*. Opgehaald van Statistics Belgium: <http://statbel.fgov.be/nl/statistieken/gegevensinzameling/nomenclaturen/nacebel/>
- Francis, J. R. (2004). What do we know about audit quality. *The British Accounting Review*, 345-368.
- Gao, L., & Kling, G. (2012). The impact of corporate governance and external audit on compliance to mandatory disclosure requirements in China. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 17-31.
- Ghys, E. (2011). *Relatie interne en externe audit*.
- Gramling, A. M., Rittenberg, L. E., & Johnstone, K. M. (2010). *Auditing, 7e*. South-Western: Cengage Learning.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2010). *Multivariate Data Analysis A Global Perspective*. New Jersey: Pearson Education.
- Hamilton, L. C. (2003). *Statistics With Stata*. Canada: Thomson Learning.
- Han, S.-K. (1994). Mimetic Isomorphism and Its Effect on the Audit Services Market. *Social Forces*, 637-663.
- Hope, O.-K., Langli, J. C., & Wayne, T. B. (2012). Agency conflicts and auditing in private firms. *Accounting, Organizations & Society*, 500-517.
- Informatiecentrum voor het Bedrijfsrevisoraat. (2014, mei 18). *Advies*. Opgehaald van Non-respect de l'obligation légale de nommer un commissaire: <http://www.icci.be/fr/adviezen/Pages/non-respect-obligation-legale-nommer-commissaire.aspx>
- Instituut van de Bedrijfsrevisoren. (1991). *De bedrijfsrevisor en het strafrecht*.
- Instituut van de Bedrijfsrevisoren. (2003). *De aansprakelijkheid van de bedrijfsrevisor burgerrechtelijke, strafrechtelijke en tuchtrechtelijke aspecten*.
- Instituut van de Bedrijfsrevisoren. (2013, april 10). Opgehaald van http://www.ibr-ire.be/nl/het_beroep/de_bedrijfsrevisor/wat_is_een_bedrijfsrevisor/Pages/default.aspx
- Instituut van de Bedrijfsrevisoren. (2013, mei 25). *Jaarverslag 2013: De bedrijfsrevisor, een vertrouwenspartner in een wereld in beweging*. Opgehaald van Instituut van de Bedrijfsrevisoren: <http://flipbook.ibr-ire.be/jaarverslagenIBR/jaarverslag2013/index.html#1/z>
- Jensen, M. C., & Meckling, W. H. (1976, Oktober). Theory of the Firm: Managerial Behavior, Agency Costs and Ownership Structure. *Journal of Financial Economics*, pp. 305-360.
- Kam-Wah, L. (2009). Does audit quality matter more for firms with high investment opportunities. *J. Account. Public Policy*, pp. 33-50.

- Kim, J., & Yi, C. H. (2009). Does auditor designation by the regulatory authority improve audit quality? Evidence from Korea. *J. Account. Public Policy*, 207-230.
- Kinney, W. R., & Martin, R. D. (1994). Does Auditing Reduce Bias in Financial Reporting? A Review of Audit-Related Adjustment Studies. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 149-156.
- Knechel, R. W., & Willekens, M. (2006). The Role of Risk Management and Governance in Determining Audit Demand. *Journal of Business Finance & Accounting*, 1344-1367.
- La Porta, R., Lopez-De-Silanes, F., & Shleifer, A. (1999, april). Corporate Ownership Around the World. *The Journal of Finance*, pp. 471-517.
- Lennox, C. (2005). Management Ownership and Audit Firm Size. *Contemporary Accounting Research*, 205-227.
- Lennox, C. S., & Pittman, J. A. (2011). Voluntary Audits versus Mandatory Audits. *THE ACCOUNTING REVIEW*, 1655-1678.
- Moore, G., & Ronen, J. (1990). External Audit and Asymmetric Information. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 234-242.
- Niemi, L., Kinnunen, J., Ojala, H., & Troberg, P. (2012). Drivers of voluntary audit in Finland: to be or not to be audited? *Accounting and Business Research*, pp. 1-53.
- Niskanen, M., Karjalainen, J., & Niskanen Jyrki. (2010). The Role of Auditing in Small Private Family Firms: Is it about Quality and Credibility? *Family Business Review*, 5-8.
- Niskanen, M., Karjalainen, J., & Niskanen, J. (2011). Demand for Audit Quality in Private Firms: Evidence on Ownership Effects. *International Journal of Auditing*, 43-65.
- Pauly, M. V. (1968). The Economics of Moral Hazard: Comment. *The American Economic Review*, 531-537.
- Piot, C. (2001). Agency costs and audit quality: evidence from France. *The European Accounting Review*, 461-499.
- Rechtspraak*. (2014, Januari 16). Opgehaald van Informatiecentrum voor het bedrijfsrevisoraat: <http://www.icci.be/nl/Rechtspraak/Pages/Zoeken-op-thema.aspx>
- Sarens, G., Reheul, A. M., Van Caneghem, T., De Vlaminck, N., & Dierick, J. (2012). *De rol van de bedrijfsrevisor in bedrijven die niet verplicht zijn een bedrijfsrevisor aan te stellen*. Antwerpen: Maklu-Uitgevers.
- Sekaran, U., & Bougie, R. (2011). *Research Methods for Business*. Chichester: John Wiley & Sons Ltd.
- Tauringana, V., & Clarke, S. (2000). The demand for external auditing: managerial share ownership, size, gearing and liquidity influences. *Managerial Auditing Journal*, 160-168.
- Tuchtuitspraken*. (2014, Februari 27). Opgehaald van Instituut van de Bedrijfsrevisoren: <https://www.ibr->

ire.be/nl/het_beroep/publiek_toezicht/tuchtuitspraken/Pages/default.aspx?expandParam=2013

- Van de Velde, L., & De Beelde, I. (2009). *Audit- and non-audit fees and company characteristics in Belgium*.
- Van Hulle, K. (1997). *De rol, het statuut en de aansprakelijkheid van de wettelijke rekeningcontroleur in de Europese Unie*. Opgehaald van Instituut van de Bedrijfsrevisoren: http://www.ibr-ire.be/nl/publicaties/afgesloten_reeksen/ibr_studies/Documents/Beroep/De%20rol%20het%20statuut%20en%20de%20aansprakelijkheid%20van%20de%20wettelijke%20rekeningcontroleur%20in%20de%20Europese%20Unie.pdf
- Van Hulle, K., Lybaert, N., & Maes, J. (2010). *Handboek boekhoud- en jaarrekeningrecht*. Brugge: die Keure.
- Vander Bauwhede, H., & Willekens, M. (2004). Evidence on (the Lack of) Audit-quality Differentiation in the Private Client Segment of the Belgian Audit Market. *European Accounting Review*, 13, 501-522.
- vander Linden, M., Vanderstappen, E., Pauwels, P., & Vincke, J. P. (2004). *De vennootschap en haar commissaris praktische toepassingsgevallen*. Opgeroepen op oktober 8, 2013, van Website van IBR.
- Verrijssen, L. (2014, Maart 10). (J. Vanduffel, Interviewer)
- Willekens, M. (1995). Economic aspects of audit regulation and auditor liability. *The European Accounting Review*, 765-767.
- Willekens, M. (2008). *De toegevoegde waarde van de audit*. Brugge: die Keure.
- Willekens, M., & Achmadi, C. (2003). Pricing and supplier concentration in the privat client segment of the audit market: Market power or competition? *The International Journal of Accounting*, 431-455.
- Willekens, M., Steele, A., & Miltz, D. (1996). Audit Standards and Auditor Liability: A Theoretical Model. *Accounting and business Research*, 249-264.
- Willems, K. (2013). *Effect van een auditwissel op de auditvertraging*.
- Zang, L., Pawlicki, A. R., McQuilken, D., & Titera, W. R. (2012). The AICPA Assurance Services Executive Committee Emerging Assurance Technologies Task Force: The Audit Data Standards (ADS) Initiative. *Journal of Information Systems*, 26, 199-205.